

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

ANTANAS PETKŪNAS

KLIMATO KAITOS VAIDMUO EUROPOS
SAJUNGOS BENDROJOJE ŽEMĖS ŪKIO POLITIKOJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
doc. dr. G. Kazėnas

Vilnius, 2011

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

KLIMATO KAITOS VAIDMUO EUROPOS
SAJUNGOS BENDROJOJE ŽEMĖS ŪKIO POLITIKOJE

Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62603S203

Vadovas
doc. dr. G. Kazėnas

Recenzentas

Atliko
ESAmis9-01 gr. stud.
A. Petkūnas

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	7
1. KLIMATO KAITOS ĮTAKOS ŽEMĖS ŪKIUI TEORINIAI ASPEKTAI	9
1.1. Klimato kaitos samprata, klimato kaitos požymiai pasaulyje ir Lietuvoje	9
1.2. Klimato kaitą sukeliantys veiksniai	15
1.3. Grėsmės ir galimybės ES bei Lietuvos žemės ūkiui dėl klimato kaitos.....	17
1.4. Tarptautiniai teisės aktai, susiję su rizikomis dėl klimato kaitos	24
2. KLIMATO KAITA EUROPOS SĄJUNGOS BENDROJOJE ŽEMĖS ŪKIO POLITIKOJE	29
2.1. ES Bendrosios žemės ūkio politikos raida	29
2.2. Kovos su klimato kaitos iššūkiais priemonių reglamentavimas ir jų atsiradimo prielaidos BŽŪP.....	39
2.3. BŽŪP įgyvendinimas atsižvelgiant į klimato kaitos rizikas.....	45
2.4. BŽŪP po 2013 m.: klimato kaita ES šalių narių pozicijose	49
2.4.1. Europos Komisijos Komunikatas dėl BŽŪP ateities po 2013 m.	49
2.4.2. ES šalių pozicijos dėl BŽŪP po 2013 m.	52
3. KLIMATO KAITA IR LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIS	55
3.1. Lietuvos teisės aktai, susiję su rizikomis dėl klimato kaitos	55
3.2. Lietuvos Kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemonės mažinančios rizikas dėl klimato kaitos.....	61
3.3. Lietuvos pozicija dėl BŽŪP po 2013. Klimato kaitos aspektas	69
4. KLIMATO KAITOS ĮTAKOS ES BENDRAJAI ŽEMĖS ŪKIO POLITIKAI VERTINIMAS ..	73
4.1. Tyrimo metodika	73
4.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	75
4.3. Tyrimo rezultatų vertinimas	81
IŠVADOS	83
LITERATŪRA	84
ANOTACIJA	91
ANOTATION	92
SANTRAUKA	93
SUMMARY	94
PRIEDAI	95

LENTELĖS

1. **lentelė.** Klimato kaitos grėsmės ir galimybės ES žemės ūkiui
2. **lentelė.** Tyrimai, tarptautiniai politikos sprendimai, 1979–2010 m.
3. **lentelė.** Pagrindiniai BŽŪP reformų išoriniai ir vidiniai veiksniai
4. **lentelė.** II krypties priemonės mažinančios rizikas dėl klimato kaitos

PAVEIKSLAI

- 1. pav.** Vidutinės metinės temperatūros pokyčiai amžiaus pabaigoje (C°)
- 2. pav.** Vidutinių metinių kritulių pokyčiai 20 a. amžiaus pabaigoje, proc.
- 3. pav.** BŽŪP tikslai
- 4. pav.** Lietuvos kaimo plėtros tikslai, kryptys ir prioritetai

SANTRUMPOS

BŽŪP – Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika

COP–15 – Kopenhagos konferencija

COP–16 – Kankūno konferencija

EB – Europos Bendrijos

EK – Europos Komisija

ES – Europos Sąjunga

EP – Europos Parlamentas

EP6 – Europos Sąjungos 6-oji bendroji mokslinių tyrimų, technologinės plėtros ir demonstracinės veiklos programa

IPCC – Tarpvyriausybė dėl klimato kaitos

JT – Jungtinės Tautos

JTBKKK – Jungtinių Tautų bendroji klimato kaitos konvencija

JTC – Jungtinis tyrimų centras

LR – Lietuvos Respublika

MTEP – Žemės, maisto ūkio ir kaimo plėtros mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros 2007–2013 metų programa

PPO – Pasaulio prekybos organizacija

ŠESD – Šiltnamio efektą sukeliančios dujos

IVADAS

Klimato kaitos aktualijos tampa vis dažnesniu diskusijų objektu ne tik mokslo institucijose, atskirose valstybėse, bet ir tarpvyriausybinio mastu. Rengiami komunikatai, reloziucijos ir protokolai, raginantys pasaulio valstybes imtis priemonių tiek kovoti su klimato kaita, tiek prisitaikyti prie jos. Klimato kaitos keliamos problemos tapo globaliniu iššūkiu peržengiančiu valstybių sienas, kurio sprendimui reikia visos Europos, o neretai ir pasaulio mastu koordinuojamų veiksmų. Žemės gamtiniai išteklių ir žmogaus sukurta aplinka patiria intensyvių spaudimą dėl augančio gyventojų skaičiaus, urbanizacijos, nuolatinės žemės ūkio, žuvininkystės, transporto ir energetikos sektorių plėtros, klimato nepastovumo ir šiltėjimo vietos regioniniu ir pasauliniu mastu.

Per ateinančius dešimtmečius klimato kaita darys įtaką tiek Europos Sąjungos (ES), tiek viso pasaulio žemės ūkiui. Net ir technologiškai išsivysčiusios ES žemės ūkio pajėgumai tiekti maistą ir prisidėti prie ekosistemos paslaugų teikimo Europos visuomenei tiesiogiai priklauso nuo klimato sąlygų. Netikrumo akivaizdoje Europos ūkininkai turės apibrėžti savo gamybos, ūkio valdymo ir investicijų strategijas.

Dabartinė ES Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP) atkreipė dėmesį į vykstančius klimato kaitos procesus ir žemės ūkiui tenka svarbus vaidmuo kovojant su šiuo globaliu reiškiniu. Nors klimato kaita įtakoja daugelį sektorių, žemės ūkis yra tiesiogiai ir bene labiausiai veikiamas klimato pokyčių. Atsižvelgiant į kylančias grėsmes dėl klimato kaitos, atliekamos studijos ir moksliniai tyrimai siekiant sukurti kovos ir prisitaikymo prie klimato kaitos metodikas ES žemės ūkiui.

Reaguojant į klimato kaitos pokyčius būtina imtis veiksmų priderinant BŽŪP prie šio iššūkio. Nuo pat BŽŪP pradžios ši ES politika buvo daug kartų reformuota, o tas reformas salygojo įvarūs veiksniai, tačiau klimato kaitos įtaka BŽŪP formavimui iki šiol tyrinėta labai menkai. Tad kyla klausimas, kokią įtaką klimato kaita daro ES Bendrosios žemės ūkio politikos formavimui?

Tema yra nauja, nes klimato kaita analizuojama tam tikru politiniu aspektu, kuris atskleidžia, kokie BŽŪP reformų elementai sustiprino klimato kaitos vaidmenį.

Šiame darbe bus analizuojamas klimato kaitos vaidmuo, jo ištakos ir reikšmingumas Europos Sąjungos Bendrosios žemės ūkio politikos raidos etapuose bei siekiama identifikuoti, kiek klimato kaitos faktorius galėjo ir gali įtakoti ES žemės ūkio politikos kryptis.

Darbo objektas. ES Bendroji žemės ūkio politika.

Darbo dalykas. Klimato kaitos vaidmuo ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje.

Darbo tikslas. Įvertinti klimato kaitos vaidmenį ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje.

Darbo tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti klimato kaitos teorinius aspektus;
2. Apžvelgti teisės aktus, susijusius su klimato kaitos rizikomis;
3. Ivardinti klimato kaitos poveikį ES Bendrosios žemės ūkio politikos raidai;
4. Apžvelgti klimato kaitos poveikį Lietuvos žemės ūkio politikai;

Hipotezė. *Klimato kaita ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje vaidina vis didesnę vaidmenį.*

Darbo metodai

Teoriniai tyrimo metodai

Atliekant tyrimą buvo naudojami abstrakcijos, duomenų analizės, lyginimo, apibendrinimo metodai.

1. Abstrakcijos metodas būtinas sąvokų patikslinimui. (Patikslinamos sąvokos, kurios yra aiškinamos Lietuvos Respublikos teisės aktuose)
2. Duomenų analizės metodas reikalingas teisės aktų analizei ir interviu rezultatų apdorojimui (analizuojami LR, ES ir tarptautiniai teisės aktai).
3. Lyginimo metodas suteikia galimybę palyginti Lietuvos ir kitų ES šalių pozicijas dėl BŽŪP ateities, atkreipiant dėmesį į klimato kaitos rizikas. (Lyginamos Portugalijos, Čekijos, bendra Vokietijos ir Prancūzijos, Danijos ir Lietuvos pozicijos dėl BŽŪP po 2013 klimato kaitos atžvilgiu).
4. Apibendrinimo metodas naudojamas apibendrinant naudotą literatūrą, tyrimo duomenis, darant galutines išvadas.

Empiriniai tyrimo metodai

5. Atliekant tyrimą buvo naudojamas interviu metodas, kaip vienas iš efektyvių kokybinio tyrimo metodų. Interviu metodas (ekspertų interviu) būtinas nustatyti tikslią tyrimo problemą ir sužinoti kompetentingą ekspertų nuomonę tyrimo klausimais (ekspertų interviu metodologinis aprašymas pateikiamas 4 dalyje).

1. KLIMATO KAITOS ĮTAKOS ŽEMĖS ŪKIUI TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Klimato kaitos samprata, klimato kaitos požymiai pasaulyje ir Lietuvoje

Pirmiausiai, prieš pradėdant nagrinėti klimato kaitos teorinius aspektus, reikėtų išsiaiškinti klimato kaitos sąvoką, jos esmę, bei su ja susijusius niuansus.

Klimatas – tai būdingų ir kasmet pasikartojančių toje pat vietoje tam tikrų orų visuma. Nuo jo priklauso beveik visi gamtos komponentai: požeminių ir paviršinių vandenų režimas, augalų ir gyvūnų pasiskirstymas ir kt. Klimatą formuojančių faktorių gali būti labai daug ir jų tarpusavio sąveika sudėtinga, bet galima išskirti tris pagrindinius procesus: šilumos apytaka, drėgmės apykaita ir bendroji atmosferos cirkuliacija.¹

XX a. 8 – tajame dešimtmetyje daugėjant mokslinių įrodymų apie galimą globalinį klimato pasikeitimą, visuomenėje kilo susirūpinimas, tarptautinėse konferencijose buvo priimami komunikatai, raginantys skubiai sudaryti tarptautinę sutartį šiai problemai nagrinėti. Jungtinių Tautų (JT) aplinkos programa ir Pasaulinė meteorologijos organizacija sudarė tarpvyriausybines darbo grupes su tikslu parengti tokią sutartį. JT Generalinė Asamblėja 1990 m. savo sesijoje, atsižvelgiant į minėtos darbo grupės siūlymą, sudarė Tarpvyriausybinių derybų komitetą, kuriam buvo suteikti įgaliojimai Konvencijos projekto parengimui. To pasekoje 155 šalys, susirūpinusios dėl galimo šiltnamio efekto, 1992 m. birželio mėn. Rio de Žaneiro konferencijoje pasirašė JT Bendrąją klimato kaitos konvenciją (JTBKKK). Bendrojoje klimato kaitos konvencijoje buvo suformuluota klimato kaitos sąvoka. Konvencija klimato kaitą apibrėžia kaip klimato pokyčius, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai kyla dėl žmogaus veiklos, keičiančios žemės atmosferos sudėtį, ir kurie netelpa į natūralių klimato svyravimų, stebimų reguliariais laiko tarpais, ribas.²

Tuo tarpu Baltrūnas³ teigia, kad dėl žmogaus veiklos atmosfera yra teršiama anglies dioksidu, kitomis dujomis, taip pat aeroliais, o dėl to pasireiškia klimato šilimo požymiai, oro ir vandenyno temperatūros, jūros lygio kilimas, spartus ledynų tirpimas, pagausėjęs ledkalnių susidarymas, pavasarinės sniego dangos mažėjimas.

1 Understanding Climate. World Meteorological Organization // http://www.wmo.int/pages/themes/climate/un_derstanding_climate.php [žiūrėta 2011 02 08]

2 1992 m. JT Bendroji klimato kaitos konvencija // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=241643 [žiūrėta 2009 12 15]

3 Baltrūnas V. Klimato kaita: gamtos veiksniai ir žmogaus poveikis // 11 Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ straipsnių rinkinys, 2008, p. 15–24. // http://www.vgtu.lt/leidiniai/leidykla/Aplinka_2008/Aplinkos_konferencijos_PDF/1_sek_01_Baltrunas_et_al_Klimato.pdf [žiūrėta 2009 12 14]

Klimato kaitą taip pat galima apibūdinti kaip daugybės faktorių rezultata, kuris atspindi pokyčius, procesus kitose Žemės dalyse – vandenynuose, ledynuose, o pastaruoju metu ir žmogaus veiklos padarinius. Į šią sąvoką gali įeiti vidutinės temperatūros, kritulių kiekio, vėjuotumo pokyčiai.⁴

Trumpiau tariant – klimato kaita yra žymus, neįprastas tam tikro regiono klimato pokytis.⁵

Klimato kaitos sąvoka yra glaudžiai susijusi su terminu „šiltnamio efektas“, kuris naudojamas daugybėje publikacijų, nagrinėjančių globalinių klimato pokyčių žemėje, problema. Tad nagrinėjant klimato kaitos teorinius aspektus, būtina apibrėžti ir šiltnamio efekto sąvoką.

Šiltnamio efektas – procesas, dėl kurio atmosferos sugeriamas infraraudonasis spinduliavimas šildo planetą.⁶

Taip pat šiltnamio efektas apibūdinamas kaip procesas, dėl kurio atmosferos sugeriamas infraraudonasis spinduliavimas šildo planetą, kuris kyla dėl to, kad atmosfera praleidžia į žemės paviršių didelę dalį trumpabangio saulės spinduliavimo, o didelę dalį ilgabangio spinduliavimo, kuri skleidžia žemės paviršius, sulaiko.⁷

Mokslinėje literatūroje šiltnamio efektas dažnai nagrinėjamas žmogaus ūkinės veiklos kontekste ir apibūdinamas kaip procesas, kuomet dėl ūkinės žmogaus veiklos, atmosferoje daugėja „šiltnamio“ dujų – anglies dioksido, metano, azoto monoksido, freonų; jos intensyviau sugeria ilgabangį Žemės spinduliavimą ir dėl to sutrinka šiluminė oro pusiausvyra bei sparčiau tirpsta ledynai, kyla vandenynų vandens lygis, plečiasi dykumos, mažėja augalijos ir gyvūnijos produktyvumas, prasideda priverstinė ekologinė migracija ir t.t.⁸

Toliau analizuojant šiltnamio efekto sampratą, svarbu paminėti, kad JT BKKK ir su ja susijusių teisinių dokumentų vienas iš pagrindinių tikslų buvo pasiekti, kad šiltnamio efektu pasižyminčių dujų koncentracijos atmosferoje stabilizuotųsi tokia lygyje, kuriame pavojingas antropogeninis poveikis nesutrikdo klimato sistemos. Numatyta, kad šis lygis turi būti pasiektas per tokį laikotarpį, kuris leistų ekosistemoms natūraliai prisitaikyti prie klimato pasikeitimo, kad nekiltų pavojaus maisto produktų gamybai, ir ekonominis vystymasis vyktų stabiliai.⁹

4 Baršienė J. ir kt. Biota ir globali kaita II. – Vilnius: Vilniaus universiteto Ekologijos institutas, 2008. – 38 p. – ISBN 978-9955-815-16-7

5 Stehr N. The Social Construct of Climate and Climate Change // Climate Research, 1995, vol. 5, p. 99–105 // <http://www.int-res.com/articles/cr/5/c005p099.pdf> [žiūrėta 2009 11 23]

6 Hansen J., Lacis A. Sun and Dust Versus Greenhouse gases: an Assessment of Their Relative Roles in Global Climate Change // Nature, 1990, vol. 346, p.715. // http://hokulea.soest.hawaii.edu/ocn435/papers/1990_Hansen_Lacis.pdf [žiūrėta 2009 12 03]

7 Kopaliński W. Žodynas: XX amžiaus įvykiai, sąvokos ir mitai. – Vilnius: Algarvė, 2001, p. 450. – ISBN 9986-856-67-1

8 Čiegis R. Ekologinis saugumas: nauji iššūkiai planetai // Strateginė savivalda. – 2006, Nr. 1(3), p. 27. – ISSN 1648-5815

9 1992 m. JT Bendroji klimato kaitos konvencija // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=241643 [žiūrėta 2009 12 15]

Nors JT BKKK nepateikia tikslaus šiltnamio efekto apibrėžimo, tačiau nurodo, jog šiltnamio efektą sukelia dujos, kurios yra natūralūs ir antropogeninės kilmės dujiniai atmosferos komponentai, kurie absorbuoja ir pakartotinai išspinduliuoja infraraudonuosius spindulius.¹⁰

Apibendrinant šiltnamio efekto apibūdinimus galima teigti, kad šis veiksnys su klimato kaita iš esmės siejamas priežastiniais ryšiais.

Išanalizavus aukščiau pateiktas klimato kaitos sąvokas, galima teigti, kad vieningo klimato kaitos apibrėžimo nėra, tačiau nemažai bendrųjų nuostatų sutampa. Šį teiginį galima paaiškinti tuo, jog bandant apibrėžti klimato kaitos sąvokos ribas, yra vadovaujama skirtingais kriterijais. Vieni autoriai labiau akcentuoja klimatą sukeliančius veiksnius, kai tuo tarpu kiti – klimato kaitos eigoje vykstančius procesus.

Analizuojant klimato kaitos teorinius aspektus taip pat yra svarbu išsiaikinti klimato kaitos požymius pasaulyje ir Lietuvoje.

Mokslo visuomenės vertinimu, vis akivaizdesnė klimato kaita kelia grėsmę aplinkai, ūkinei veiklai ir kartu – pasaulio ekonomikos vystymuisi. Žmonių ūkinė veikla didina atmosferos šiluminę taršą: didėjanti išmetamų į atmosferą šiltnamio dujų koncentracija stiprina natūralų šiltnamio efektą ir daro lemiamą įtaką vidutinės atmosferos temperatūros kilimui. Kadangi šios dujos sugeria didesnę dalį Žemės ilgabangės spinduliuotės ir grąžina ją atgal link paviršiaus atmosferos priešpriešinio spinduliavimo pavidalu, didėjanti jų koncentracija pirmiausia kelia apatinių atmosferos sluoksnių temperatūrą. Tačiau temperatūra įvairiose Žemės rutulio vietose kyla labai skirtingai: tropikų platumose – lėčiau, vidutinėse ir poliarinėse platumose – sparčiau.¹¹

Nuo XX a. pradžios planetos oro temperatūra pakilo 0,7 °C, Europoje – 1 °C. Tirpsta kalnų ledynai, mažėja amžino įšalo, sezoninės sniego dangos ir jūrų ledynų plotai, dėl to kyla pasaulinio vandenyno lygis. Per XXI a. pasaulio vandenyno lygis gali pakilti 0,2 – 0,5 m. Didėja ekstremalių reiškinių (poplūdžių, potvynių, sausrų, stiprių vėjų, krušos ir kt.) skaičius. Globalios oro temperatūros didėjimas ir vandenyno paviršiaus temperatūros kilimas lemia tropinių audrų ir uraganų susidarymą. Vyksta spartus periodiškai drėgnų savanų ir retmiškių dykumėjimo procesas. Degraduoja saugomos teritorijos, keičiasi jų arealai, atsiranda naujos ligos, kenkėjai.¹²

Klimato kaita pasireiškia įvairiais požymiais: oro ir vandens temperatūra, jūros lygio svyravimu, krituliu kiekiu, augalijos ir gyvūnijos sudėties kitimu ir panašiai. Bene akivaizdžiausi klimato kaitos požymiai pasaulyje stebimi kontinentinių ir kalnų ledynų aplinkoje. Atlikti stebėjimai Vakarų

10 1992 m. JT Bendroji klimato kaitos konvencija // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=241643 [žiūrėta 2009 12 15]

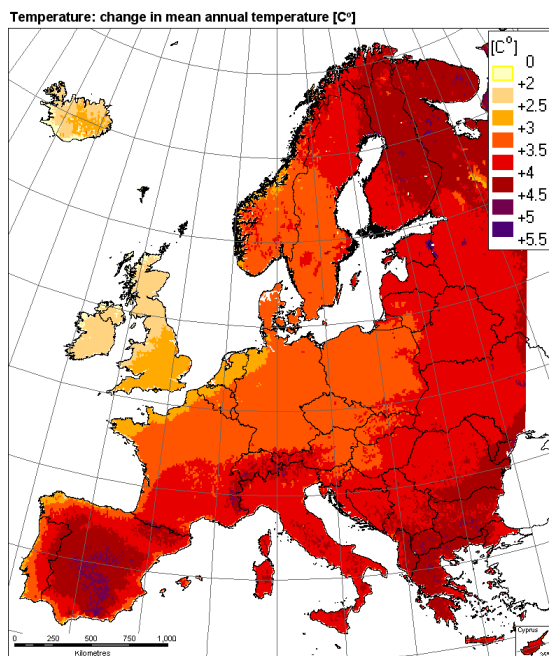
11 LR Vyriausybės nutarimas Dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos patvirtinimo // Valstybės žinos. – 2008, Nr.19-685

12 Baršienė J. ir kt. Biota ir globali kaita II. – Vilnius: Vilniaus universiteto Ekologijos institutas, 2008. – 38 p. – ISBN 978-9955-815-16-7

Grenlandijoje leido patvirtinti, kad dėl intensyvesnio vandens apytakos rato ir sustiprėjusios atmosferos cirkuliacijos vidutinėse ir aukštose platumose atšilimą lydi padidėjęs vidutinis kritulių kiekis, kylantis Pasaulinio vandenyno lygis, tirpstantys kalnų ledynai.¹³

Vidutiniai metinės temperatūros ir metinių kritulių pokyčiai yra pateikiami 1 ir 2 pav. Prognozuojamas klimato poveikis apskaičiuotas 2071–2100 m. lyginant su 1961–1990 m. laikotarpiu. Didžiausias vidutinis metinės temperatūros padidėjimas numatytas pietų Europos dalyje (žr. 1 pav.).

1 pav. Vidutinės metinės temperatūros pokyčiai amžiaus pabaigoje (C°)

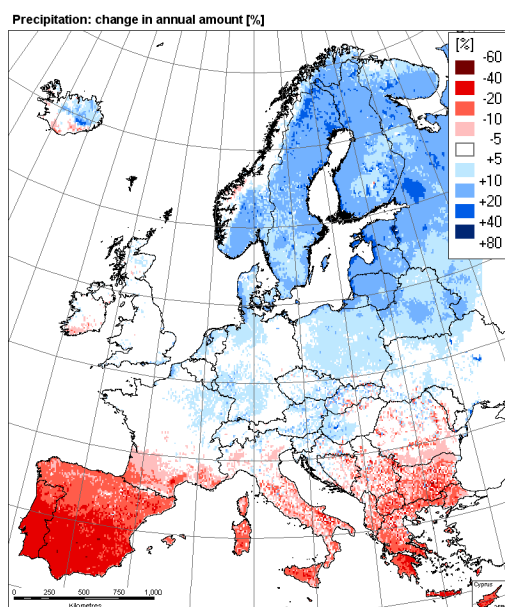

Šaltinis: Rizikos dėl klimato kaitos identifikavimas ir rizikos valdymo priemonių plano parengimas. Ataskaita. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas // Vilnius 2009

Tuo tarpu didžiausi metinių kritulių pokyčiai numatomi Skandinavijos ir Baltijos šalyse (žr. 2 pav.).

13 Baltrūnas V. Klimato kaita: gamtos veiksniai ir žmogaus poveikis // 11 Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ straipsnių rinkinys, 2008, p. 15–24 // http://www.vgtu.lt/leidiniai/leidykla/Aplinka_2008/Aplinkos_konferencijos_PDF/1_sek_01_Baltrunas_et_al_Klimato.pdf [žiūrėta 2009 12 14]

2 pav. Vidutinių metinių kritulių pokyčiai 20 a. amžiaus pabaigoje, proc.

Šaltinis: Rizikos dėl klimato kaitos identifikavimas ir rizikos valdymo priemonių plano parengimas. Ataskaita. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas // Vilnius 2009

Lietuvos klimato svyravimai yra neatsiejama viso Žemės rutulio klimato sistemoje vykstančių procesų dalis. Tad Lietuva yra potencialiai atvira tiek globaliems klimato pokyčiams, tiek rezultatams, pasiektiems mažinant šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą į atmosferą.

Svarbiausias Lietuvos klimato savybes lemia teritorijos geografinė padėtis. Lietuva išsidėsčiusi vidutinio klimato juostos šiaurinėje dalyje. Lietuvos klimato bruožai priklauso dar ir nuo žemynų, vandenynų ir jūrų pasiskirstymo, reljefo absoliutinio aukščio, dirvožemio savybių ir augalijos dangos.¹⁴

Klimato kaitos ypatumai Lietuvoje taip pat priklauso nuo atmosferos cirkuliacijos ypatumų, t. y. cikloninės cirkuliacijos intensyvumo. Nustatyta, kad nuo XX amžiaus ketvirtojo dešimtmečio ėmė dažnėti gilūs ciklonai, slenkantys per Lietuvą. Ypač jų daugėja žiemos mėnesiais. Sustiprėjo ir oro masių pernaša iš vakarų. Tokie atmosferos cirkuliacijos pokyčiai lėmė terminių sezonų trukmės pokyčius (pailgėjo terminių pavasario ir rudens sezonų trukmė), sezoninių oro temperatūros ir kritulių kiekio skirtumų, sniego dangos rodiklių (dienų su sniego danga skaičiaus ir sniego storio) mažėjimą.¹⁵

14 LR Vyriausybės nutarimas Dėl JT bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. - 2008, Nr. 19-685

15 Žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos įgyvendinimo, ekonominių ir socialinių 2008 metų programos darbo Nr. 115. Rizikos dėl klimato kaitos identifikavimas ir rizikos valdymo priemonių plano parengimas. Ataskaita. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Kaimo plėtros skyrius // Vilnius 2009

Apie klimato pokyčius Lietuvoje byloja ir ilgamečiai įšalo stebėjimai. Apibendrinus 1948–2000 metų didžiausio įšalo gylio duomenis, buvo nustatytos įšalo gylio mažėjimo tendencijos.¹⁶

Remdamiesi pateiktais scenarijais ir įvertindami išmetamų į atmosferą šiltnamio dujų kiekio kitimą, stambiausi klimato tyrimo centrai modeliuoja XXI amžiaus klimatą. Modeliavimo rezultatai parodė, kad XXI amžiuje numatomas spartus oro temperatūros kilimas. Daug labiau turėtų kilti šaltojo laikotarpio oro temperatūra – tai sutampa su dabartinėmis klimato kaitos tendencijomis Lietuvos teritorijoje. Ypač staigiai kils vasario mėnesio oro temperatūra: per artimiausią šimtmetį – nuo 3°C (optimistinis scenarijus) iki 9°C (pesimistinis scenarijus). Tuo tarpu šiltuoju metų laikotarpiu oro temperatūra kils daug lėčiau. Visi klimato modeliai prognozuoja ir metinio kritulių kiekio didėjimą XXI amžiuje (5–15 procentų). Tačiau numatomų pokyčių sparta labai skiriasi. Prognozuojamas kritulių kiekio padidėjimas šaltuoju metų laikotarpiu, o liepos–rugsėjo mėnesiais jų turėtų sumažėti. Kartu su temperatūros, kritulių kiekio ir fazinės sudėties pokyčiais keisis ir daugelis kitų klimato rodiklių: mažės sniego storis ir dienų su sniego danga skaičius, daugės ekstremalių sausrų ir poplūdžių, keisis vegetacijos laikotarpio sąlygos ir kita.¹⁷

Remiantis klimato kaitos prognozėmis Lietuvoje, XXI amžiuje turėtume laukti ekstremalių orų dažnėjimo. Išaugo sausrų ir jas keičiančių intensyvių liūčių pavojus vasaros metu. Dažnesni bus miškų gaisrai. Žiemos metu tikėtina didesnė audrų ir jas lydinių potvynių tikimybė – tai bus ypač aktualu pajūrio regione.¹⁸

Kaip teigia M. Žalakevičius,¹⁹ klimato kaitos poveikis ekosistemoms, gyvajai ir negyvajai gamtai yra akivaizdus, tačiau klimato kaitos poveikio identifikavimą apsunkina tai, jog poveikio sistemoms ir biologinei įvairovei tyrimų Lietuvoje atliekama akivaizdžiai nepakankamai. Visuomenėje, o ir kai kurių mokslininkų tarpe, tebevyrauja nuomonė, kad ši problema nėra labai aktuali. Kaip nurodo autorius, keičiantis klimatui, rūšys bus daugiau veikiamos įvairių naujų ligų. O tai paveiks gamtinius išteklius, jų apsaugos galimybes. Keisis kritulių balansas, kuris yra svarbesnis faktorius nei temperatūra. Tai veikia dirvų cheminę sudėtį ir struktūrą, įtakojančią augaliją, gyvūniją ir atskiras ekosistemas.

Nors klimato kaita skirtingose pasaulio dalyse pasireiškia nevienodu intensyvumu ir skirtingais požymiais, apibendrinant mokslininkų išvadas galima teigti, kad klimato kaita yra akivaizdi. Ji

16 Taminskas J. ir kt. Sezoninio įšalo gylio kaita Lietuvoje. Vilniaus pedagoginis universitetas, Studentų g. 39, LT-08106, Vilnius, *Annales Geographicae* 39(1) t., 2006, ISSN 0132–3156

17 LR Vyriausybės nutarimas Dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos patvirtinimo 2008 m. sausio 23 d. Nr. 94 Žin., 2008, Nr.19-685

18 Baršienė J. ir kt. Biota ir globali kaita II. – Vilnius: Vilniaus universiteto Ekologijos institutas, 2008. ISBN 978-9955-815-16-7

19 Žalakevičius M. Klimato kaitos poveikio ekosistemoms ir jų sudėtinėms dalims pastarųjų dešimtmečių tyrimai Lietuvoje. Baršienė J. ir kt. Biota ir globali kaita II. – Vilnius: Vilniaus universiteto Ekologijos institutas, 2008. – ISBN 978-9955-815-16-7

pasireiškia akivaizdžiais požymiais: didėja globali oro temperatūra ir vandenyno paviršiaus temperatūros kilimas, padidėjęs vidutinis kritulių kiekis, kylantis Pasaulinio vandenyno lygis, tirpstantys kalnų ledynai ir kt.

Atsižvelgiant į skirtingus klimato kaitos požynius, žemės ūkis susiduria su įvairiapusiais iššūkiais, o valstybės stengiasi formuoti politikos kryptis, užtikrinčias prisitaikymo prie klimato kaitos galimybes. Tačiau reikia pripažinti, kad žvelgiant į artimiausių dešimtmečių klimato kaitos tendencijas, klimato kaitos požymiai bei įtaka bus vis akivaizdesni ir labiau juntami įvairiems sektoriams, ypač žemės ūkiui, tiesiogiai ir labiausiai priklausančiam nuo gamtinių ir klimatinų sąlygų. Tad galima teigti, kad žemės ūkis yra tarsi lakmuso popierėlis, pakankamai ryškiai atspindintis klimato kaitos požymius.

1.2. Klimato kaitą sukelianys veiksniai

Vis aiškiau matomi ir labiau jaučiami klimato kaitos požymiai bei nauji mokslininkų įrodymai, liudijantys klimato kaitą, verčia daugelį mokslininkų, ekspertų, politikų, pagaliau ir ūkininkų užduoti sau ir kitiems esminį klausimą – kokios yra klimato kaitos priežastys?

Pasaulio klimato atšilimą sukėlė žmogaus veikla. Tokia yra daugumos JT Klimato kaitos grupę sudarančių mokslininkų iš daugiau kaip 130 šalių nuomonė. Jie teigia, kad pastaraisiais metais kylančios temperatūros negalima paaiškinti vien gamtiniais veiksniais.²⁰

Per pastaruosius 200 metų klimato sistema tapo daug sudėtingesnė, palyginti su priešindustriniu laikotarpiu, nes stiprėjo antropogeninių veiksnių poveikis: mažėjo miškų plotai, buvo plečiami dirbamos žemės ir urbanizuotų teritorijų masyvai, sparčiai keitėsi dujinė atmosferos sudėtis ir stiprėjo šiltnamio efektas, didėjo dirvožemio ir vandenų tarša. Dėl žmogaus veiklos kur kas platesnė tapo klimato svyravimų amplitudė ir sutriko įprastinė klimato sistemos dinamika. Žmogaus ūkinės veiklos įtaką klimato pokyčiams rodo globalios oro temperatūros kilimas XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje. Todėl daugelis klimato tyrėjų klimato kaitos dėsningumus sieja su antropogeninio poveikio stiprėjimu. Ryšiai tarp išmetamų į atmosferą teršalų ir pasaulyje vykstančių klimato pokyčių laikomi patikimiausiais, bet kuriant klimato prognozes įvertinami ir gamtiniai veiksniai.²¹

Ne mažiau svarbūs ir kiti globalaus masto procesai, kurie turi įtakos klimato kaitai ar yra dalinė jos priežastis. Tai spartus periodiškai drėgnų savanų ir retmiškių dykumėjimo procesas dėl

20 British Embassy Vilnius. Klimato kaita: tarptautiniai veiksmai arba kaip kiekvienas galime imtis priemonių // <http://ukinlithuania.fco.gov.uk/resources/lt/pdf/klimato-kaita-pdf> [žiūrėta 2010 12 14]

21 LR Vyriausybės nutarimas Dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos patvirtinimo 2008 m. sausio 23 d. Nr. 94 Žin., 2008, Nr.19-685

ekstensyvaus nuganymo, išpustymo ar sutrikusios sezoninių liūčių pasiskirstymo laike ir erdvėje tvarkos.²²

Vis dėlto pripažįstama, kad pagrindinis veiksnys, sukeliantis šiltnamio efektą yra į orą išmetamos šiltnamio dujos.

Šiltnamio efektą sukeliančios dujos lemia klimato pokyčius sulaikydamos šilumą prie Žemės paviršiaus prieš jai pasklindant erdvėje. Pagrindinis kaltininkas yra anglies dioksidas (CO₂), kurį išskiria deginamas iškastinis kuras, toks kaip anglis ir nafta. Nuo pramonės revoliucijos pradžios CO₂ lygis atmosferoje pakilo 40 proc.²³

Taigi žmonijos veikla, kaip antai iškastinio kuro deginimas bei miškų naikinimas siekiant tuos plotus paversti dirbamąja žeme gausina anglies dvideginio ir kitų šilumą sukeliančių dujų atmosferoje. Šios dujos stiprina natūralų šiltnamio efektą – dėl to žemėje darosi vis šilčiau, keičiasi klimatas.²⁴

Daugiausia šiltnamio dujų susidaro deginant iškastinį kurą pramoniniuose ir žemės ūkio produkcijos gamybos procesuose, taip pat daug jų išsiskiria iš atliekų. Kita vertus, tie patys šaltiniai išmeta į atmosferą kietąsias daleles ir sulfatus, kurie sugeria ir atspindi trumpabangę saulės spinduliuotę ir gali sukelti lokalų temperatūros pažemėjimą. Žemės ūkis yra didžiausias dviejų svarbių išmetamųjų dujų – metano ir azoto suboksido šaltinis. Metanas daugiausia išsiskiria atrajojančių gyvulių virškinimo procese. Tiek metanas, tiek azoto suboksido šaltinis taip pat yra gyvulių mėšlo kaupimas ir barstymas. Azoto suboksidas išsiskiria į atmosferą iš dirbamos žemės, daugiausia dėl azoto trąšų mikrobiologinės transformacijos dirvožemyje. Šios dujos sudaro daugiau kaip pusę visų žemės ūkyje išmetamųjų dujų.²⁵

Dėl žmonių ūkinės veiklos didėja atmosferos šiluminė tarša, o drėgnųjų atogrąžų ir vidutinių platumų spygliuočių ir mišriųjų miškų plotai sparčiai mažėja, todėl vis mažiau anglies dioksido įtraukiama į fotosintezės procesą. Šios tendencijos labiausiai juntamos besivystančiose Pietų Amerikos, pietų ir pietryčių Azijos, centrinės Afrikos šalyse, tačiau jos aktualios ir išsivysčiusioms šalims. Mokslininkų ataskaitose vieningai pripažįstama: jeigu nebus numatyta griežtų priemonių išmetamųjų į atmosferą šiltnamio dujų kiekiui mažinti, jų koncentracija iki XXI amžiaus vidurio padvigubės, palyginti su priešindustriniu laikotarpiu.²⁶

22 Bukantis A. Ekstremalių oro temperatūros ir kritulių rodiklių kaita bei juos lemiantys veiksniai Lietuvoje XX amžiuje // Geografijos metraštis. – 2005, Nr. 38(1), p. 6–17. – ISSN 0132-3156

23 British Embassy Vilnius. Klimato kaita: tarptautiniai veiksmai arba kaip kiekvienas galime imtis priemonių // <http://ukinlithuania.fco.gov.uk/resources/lt/pdf/klimato-kaita-pdf> [žiūrėta 2010 12 14]

24 Europos Komisija, Komunikacijos generalinis direktoratas. Kova su klimato kaita. ES rodo pavyzdį // http://www.hkk.gf.vu.lt/nauja/studentams/klimato_svyravimai/Kova%20su%20klimato%20kaita%20ES.pdf [žiūrėta 2010 12 09]

25 Greenhouse gas emission trends and projections in Europe 2008, EEA Report No 5/2008 // http://www.eea.europa.eu/publications/eea_report_2008_5 [žiūrėta 2010 01 19]

26 LR Vyriausybės nutarimas Dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos patvirtinimo 2008 m. sausio 23 d. Nr. 94 Žin., 2008, Nr.19-685

Nenormuotas iškastinio kuro deginimas ir naudojimas gamybiniuose procesuose bus ne tik globalaus atšilimo pagrindinė priežastis: tai gali sukelti ir pasaulinę energetinę krizę.²⁷

Visuotinį atšilimą lemia ir kiti veiksniai: iš savartynuose kaupiamų atliekų išsiskiriantis metanas arba besaikis trąšų naudojimas. Tačiau didžiausią poveikį daro iš kastingo kuro naudojimas ir miškų naikinimas. Šią problemą galima būtų spręsti mažinant bendrą šiltnamio efektą sukeliančių išmetamųjų dujų, visų pirma anglies dvideginio, kiekį. Tai reiškia, kad reikėtų racionaliau naudoti gamtos išteklius. Iškastinis kuras, nafta, dujos ir anglis, naudojami elektrai gaminti, taip pat šildymui, vėsinimui ir transportui – yra pagrindinis šiltnamio efektą sukeliančių išmetamųjų dujų šaltinis. Turime mažinti šio kuro naudojimą ir jį racionalizuoti. Kartu svarbu neleisti anglies dvideginiui patekti į atmosferą, pavyzdžiui surenkant ir saugant išsiskiriančias dujas tuščiuose požeminėse dujų bei druskų telkiniuose ertmėse. Norint užkirsti kelią klimato kaitai, būtina sustabdyti miškų, visų pirma tropinių, kurie geriausiai sugeria anglies dvideginį, naikinimą. Augantys miškai absorbuoja anglies dvideginį, o kertami jį išskiria.²⁸

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma mokslininkų klimato kaitą įvardija kaip neabejotiną antropogeninės veiklos rezultata, juolab, kad temperatūros kilimas aiškiai sutampa su industriniu laikotarpiu. Visgi yra mokslininkų, kurie klimato kaitą traktuoja kaip natūralų periodiškai pasikartojantį procesą ar gamtos reiškinį ir tiesioginių sąsajų su industrializacija bei su antropogenine veikla nesieja. Tačiau iš esmės vyrauja nuomone, kad šiuo metu pasaulio klimato temperatūra kyla ir iš to sekančios temperatūros pokyčių prognozės bei klimato kaitos grėsmių analizės verčia ieškoti priemonių prisitaikyti prie klimato kaitos ir mažinti ją sukeliančius veiksnius. Tuo tarpu žemės ūkio sektorius, būdamas didžiausias dviejų svarbių išmetamųjų dujų šaltinių, tampa pats savęs įkaitu, tiesiogiai kenčiančiu dėl savo veiklos padarinių.

1.3. Grėsmės ir galimybės ES bei Lietuvos žemės ūkiui dėl klimato kaitos

Klimato kaita pastaraisiais metais vis labiau pastebima ir pripažįstama. Kartu didėja poreikis įvertinti, kaip klimato pasikeitimas keičia gamtą ir kokią daro įtaką valstybių ekonominei ir socialinei raidai. Klimato kaita yra laikoma visuotine problema, todėl valstybės kovodamos su klimato kaitos grėsmėmis ir siekdamos sumažinti dėl jos kylančias rizikas turi veikti kartu ir ieškoti tinkamų prisitaikymo prie klimato kaitos būdų bei galimybių.

27 LR Vyriausybės nutarimas Dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos patvirtinimo 2008 m. sausio 23 d. Nr. 94 Žin., 2008, Nr.19-685

28 Europos Komisija, Komunikacijos generalinis direktoratas. Kova su klimato kaita. ES rodo pavyzdį // http://www.hkk.gf.vu.lt/nauja/studentams/klimato_svyravimai/Kova%20su%20klimato%20kaita%20ES.pdf [žiūrėta 2010 12 09]

Mokslinėje literatūroje vandens trūkumas labai dažnai įvardijamas kaip viena iš didžiausių klimato kaitos keliamų grėsmių. Vandens trūkumas turi didelę įtaką žemės ūkio gamybai. Žemės ūkis privalo didinti vandens naudojimo efektyvumą bei mažinti vandens nuostolius.

Smulkūs žemės ūkiai ypatingai pažeidžiami dėl klimato kaitos ir nepastovumo, o nepalankūs socio–ekonominiai veiksniai apsunkina jau iki tol buvusias nelengvas aplinkos sąlygas. Vandens paklausos pokytis ir jo kokybė stipriai įtakoja žemės ūkio veiklą ir maisto saugumą, miškus bei žuvininkystę šiame amžiuje. Daugelyje pasaulio regionų dėl klimato pokyčių išaugs drėkinimo paklausa, kurią įtakos sumažėjęs kritulių kiekis bei dėl išaugusios temperatūros padidėjęs išgarinamo vandens kiekis.²⁹

Žemės ūkio, miškų ir žuvininkystės sistemų produktyvumas ypatingai priklauso nuo laikino ir teritorinio kritulių ir garavimo pasiskirstymo, taip pat nuo gėlo vandens išteklių kiekio, reikalingo dirvožemio drėkinimui. Vandens išteklių kaita didina klimato pažeidžiamumą ir klimato kaitos riziką, pvz. dirvožemio kokybės blogėjimas dėl dirvožemio erozijos, požeminio vandens perteklius arba padidėjęs druskingumas, per stiprus žemės nuganymas ir t.t.³⁰

Didelė tikimybė, jog sumažėjęs vandens kiekis bei neigiamos meteorologinės sąlygos sumažins derliaus apimtį bei augalų rūšių įvairovę ir kai kuriose teritorijose sumažės tradicinių augalų.³¹

Svarbu atsižvelgti ir į tai, jog klimato pokyčiai darys įtaką ir dirvodaros procesams. Didėjant klimato ekstremaliumi (kartojantis labai stipriems krituliams), padidės ir vandens keliamą dirvožemio erozija. Ji gali sustiprėti ir dėl žemės naudojimo pokyčių kintančio klimato sąlygomis. Be to, trumpesnis pašalo laikotarpis gali sutrumpinti dirvos atsparumo erozijai laikotarpį. Didėjantis sausringumas lems mažesnes vandens atsargas dirvoje, sustiprės vėjo keliamą erozija. Keisis ir dirvos struktūra. Pastarąjį procesą veiks numatomi dažnesni dirvos išdžiūvimo ir įmirkimo, įšalimo ir atitirpimo procesai, taip pat organinių medžiagų kiekio pokyčiai (pastarieji priklauso nuo dirvos drėgmės ir temperatūros svyravimų). Numatytas intensyvus apsauginių juostų sodinimas taip pat susilpnins žemės ūkio naudmenų eroziją ir padidins drėgmės kiekį dirvoje.³²

29 Mestre-Sanchis F., Feijoo-Bello M. L. Climate Change and its Marginalizing Effect on Agriculture // *Ecological Economics*, 2009, vol. 68, no. 3, p. 896–904 //

<http://www.sciencedirect.com/science?ob=ArticleURL&udi=B6VDY-4TF98NK-1& user=10& rdoc=1&> [žiūrėta 2009 11 26]

30 Lazdinis M., Angelstam P. Governing Forests of the European Union: Institutional Framework for Interest Representation at the European Community Level // *Environmental Policy and Governance*, 2009, vol. 19, no 1. p. 44–56 // <http://www3.interscience.wiley.com/journal/121659845/abstract?CRETRY=1&SRETRY=0> [žiūrėta 2009 12 02]

31 Olesen J. E., Bindi M. Consequences of Climate Change for European Agricultural Productivity, Land and Policy // *European Journal of Agronomy*, 2002, vol. 16, no. 4, p. 239–262 //

http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6T67455VSD71&_user=10&_rdoc=1 [žiūrėta 2009 11 12]

32 LR Vyriausybės nutarimas Dėl JT bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos patvirtinimo // *Valstybės žinios*. - 2008, Nr. 19-685

Temperatūros padidėjimas 1–3 laipsniais aukštuminiuose regionuose darys teigiamą įtaką pasėliu ir ganyklų derliui, tuo tarpu net 1–2 laipsniais išaugusi temperatūra žemutiniuose regionuose gali daryti labai neigiamą įtaką derliui.³³ Tad dėl temperatūrų pokyčių ir didėjančios ekstremalių meteorologinių reiškinių tikimybės bei didesnio jų stiprumo žemutiniuose regionuose labai padidės rizika prarasti pasėlius.³⁴

Galima daryti prielaidą, jog sumažėjęs vandens kiekis bei neigiamos meteorologinės sąlygos sumažins derliaus apimtį, padidins augalų rūšių įvairovę ir kai kuriose teritorijose sumažės tradicinių augalų.³⁵

Taigi, net ir vienodas klimato pokytis gali labai skirtingai paveikti Europos regionus. Pietryčių Europos, Viduržemio ir Centrinės Europos regionai yra jautriausi klimato kaitai. Šiuose regionuose numatomas didžiausias klimato kaitos sukeltas neigiamas poveikis, tiek gamtos sistemai, tiek žmogaus sukurtai sistemai, kur jau juntama socialinių–ekonominių veiksnių žala.³⁶ Be to neigiamas poveikis žemės ūkiui juntamas dėl esamų kenkėjų, piktžolių, ligų paplitimo ir intensyvumo augimo, tai įtakoja temperatūros ir drėgmės padidėjimas.

Tuo tarpu Lietuvoje atliktų tyrimų duomenys rodo žemės ūkio kultūrų derlingumo ir jų kenkėjų gausumo, ligų plitimo priklausomybę nuo klimato kaitos. Numatoma, jog dėl klimato kaitos keisis dvimečių ir daugiamečių augalų žiemojimo sąlygos: trumpiau išsilaikys ir bus nepastovi sniego danga, dėl dažnų atlydžių galimas pasėlių išmirkimas, grybinių ligų plitimas, gali per anksti, dar esant didelei atšalimo tikimybei, atsinaujinti žiemkenčių, vaiskrūmių ir vaismedžių vegetacija. Dažnėjantys stichinių liūčių ir krušos pasikartojimai labai paveiks šakniavaisių ir javų derlingumą, pablogins derliaus kokybę, sustiprins dirvos eroziją. Eroziją stiprins ir vis dažnėjantys stipraus vėjo pasikartojimai, dažnesni ir stipresni nei dabar vasaros poplūdžiai. Didės ir ilgų sausrų tikimybė (ypač pietų ir pietryčių Lietuvos smėlingose žemėse). Karščio bangos ir užsitęsios sausras paveiks gyvulių sveikatą, lėtins jų augimą, mažins produktyvumą. Oro temperatūros kilimas būtų palankus ne tik vietinių kenkėjų dauginimuisi ir vystymuisi, bet ir naujų kenksmingų organizmų skverbimuisi iš pietų. Stiprės neigiamas rūgščių lietų poveikis, sukeltantis dirvožemio rūgštėjimą, jo produktyvumo

33 Žalakevičius M.. Wildlife Response to Climate Warming: Evidence, Future Research and Co-operation prospects // Acta Zoologica Lituanica, 2005, vol. 15, no. 2, p. 199–203. – ISSN 1392-1657

34 Harrison P. A.. Modelling climate change impacts on species' distributions at the European scale: implications for conservation policy // Environmental Science & Policy, 2006, vol. 9, no. 2, p. 116–128. http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6VP6-4J2TSXJ2&_user=10&_coverDate=04%2F30%2F2006&_rdoc=1& [žiūrėta 2009 12 02]

35 Olesen J. E., Bindi M.. Consequences of Climate Change for European Agricultural Productivity, Land and Policy // Europea Journal of Agronomy, 2002, vol. 16, no. 4, p. 239–262 // http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6T67455VSD71&_user=10&_rdoc=1 [žiūrėta 2009 11 12]

36 Roots E. F.. Climate Change: Hight – Latitude Regions // Springer Netherlands, 2004, vol. 15, no. 1 – 2, p. 223 – 253 // <http://www.springerlink.com/content/hq7rrnw45711h053/> [žiūrėta 2009 11 16]

mažėjimą, dirvožemio mikrofloros ir mikrofaunos nykimą. Temperatūrai kylant sparčiau už kritulių gausėjimą, kris gruntinių vandenių lygis.³⁷

Vis dėlto šiauriniuose ir kai kuriuose vakariniuose Europos regionuose klimato kaita tam tikrą laiką, gali turėti net teigiamą poveikį, ypač žemės ūkio srityje, kadangi pailgės augalų vegetacijos laikotarpis ir padidės augalų produktyvumas, gali būti pradėtos naudoti naujos augalų rūšys.³⁸ Šie padariniai gali sustiprinti žemės ūkio plėtrą vakariniuose ir rytiniuose Europos regionuose. Valstybių politika turės remti Europos žemės ūkio prisitaikymą prie klimato kaitos, skatinant įvairiapusį žemės panaudojimą, pasėlių našumą, ūkininkavimo programas. Atliekant visus šiuos veiksmus yra labai svarbu apsvarstyti daugiafunkcinį žemės ūkio vaidmenį ir sustiprinti pusiausvyrą tarp ekonomikos, aplinkos ir socialinio funkcionavimo skirtinguose Europos regionuose.³⁹

Analizuojant klimato kaitos poveikį bei kovos su klimato kaita priemones, mokslinėje literatūroje, taip pat oficialiose valstybių pozicijose dominuoja du pagrindiniai aspektai reikalaujantys imtis neatidėliotinių veiksmų. Pirmiausias ir svarbiausias – siekis sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių išmetamųjų dujų kiekį, t. y. imtis poveikio švelninimo veiksmų. Antras siekis yra imtis veiksmų, kad prisitaikytume prie neišvengiamo klimato kaitos poveikio. Svarbu skatinti kurti strategijas, kuriomis didinamas su sveikata, nuosavybe ir derlingumu susijusių žemės funkcijų atsparumas klimato kaitai, *inter alia*, gerinant vandens išteklių ir ekosistemų valdymą. ES valstybės nares reikėtų skatinti prisitaikymo prie klimato kaitos aspektą įtraukti į tris kaimo plėtros kryptis: kaimo vietovių konkurencingumo didinimą ir aplinkos apsaugos bei gyvenimo kokybės gerinimą. Skleisti žinias ir skatinti taikyti naujus ūkių valdymo metodus bei technologijas, padedančias prisitaikyti prie klimato kaitos būtų galima naudojantis ūkių konsultavimo sistema.⁴⁰

Galima išskirti pagrindines žemės ūkio prisitaikymo strategijos kryptis: 1) pirmenybė nežalingoms priemonėms, kurias būtų galima atšaukti (žemės ūkio sektoriuje tai reiškia, kad tausiau naudojant gamtos, visų pirma vandens ir dirvožemio, išteklius didinamas žemės ūkio ekosistemų atsparumas); 2) žemės ūkio, kaip ekosistemų saugotojo, vaidmens stiprinimas (valdant žemės ūkio paskirties žemę, turi būti rūpinamasi ekosistemomis, didinant bendrą atsparumą klimato kaitai); 3) žemės ūkio infrastruktūros atsparumo didinimas (turi būti plėtojama prevencinė veikla ir kuriamos prie

37 LR Vyriausybės nutarimas Dėl JT bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios, - 2008, Nr. 19-685

38 Roots E. F.. Climate Change: Hight – Latitude Regions. Springer Netherlands, 2004, vol. 15, no. 1 – 2. p. 223 – 253. <http://www.springerlink.com/content/hq7rrnw45711h053/> [žiūrėta 2009 11 16]

39 Olesen J. E., Bindi M.. Consequences of Climate Change for European Agricultural Productivity, Land and Policy. Europea Journal of Agronomy, 2002, vol. 16, no. 4, p. 239–262 //

http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6T67455VSD71&_user=10&_rdoc=1 [žiūrėta 2009 11 12]

40 Harrison P. A.. Modelling climate change impacts on species' distributions at the European scale: implications for conservation policy. Environmental Science & Policy, 2006, vol. 9, no. 2. p. 116–128 // http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6VP6-4J2TSXJ2&_user=10&_coverDate=04%2F30%2F2006&_rdoc=1& [žiūrėta 2009 12 02]

regioninių ypatumų pritaikytos priemonės, skirtos galimos žalos klausimams spręsti, atsiradusiems dėl ekstremalių reiškinių); 4) prisitaikymo ir poveikio švelninimo sąveikos plėtotė (sprendžiant dvejopą uždavinį – mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų ištakas ir tuo pačiu metu prisitaikyti prie klimato kaitos, – būtina kuo glaudžiau susieti prisitaikymą ir poveikio švelninimą); 5) geresnis ūkininkų gebėjimas prisitaikyti (norint geriau pritaikyti žemės ūkį, būtina didinti ūkininkų gebėjimą prisitaikyti); 6) mokslinių tyrimų veiklos klimato ir žemės ūkio srityse stiprinimas.⁴¹

Norint kovoti su klimato kaita yra svarbu imtis konkrečių veiksnių energijos efektyvumo priemonėms diegti, didinti visuomenės sąmoningumą, plėtoti mokslinius tyrimus, stiprinti bendradarbiavimą su besivystančiomis šalimis. Skatinant darnų vystymąsi, mažinant neigiamus klimato kaitos veiksmus žemės ūkiui, turėtų būti siekiama: didinti energijos efektyvumą atitinkamuose šalies žemės ūkio sektoriuose; didinti atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimą, sumažinti mokesčių lengvatas visuose šiltnamio dujas išmetančiuose žemės ūkio sektoriuose; skatinti darnų žemės ūkį; skatinti reformas ūkio sektoriuose, kuriuose išmetamos šiltnamio dujos, jų mažinimo tikslu.⁴²

Nagrinėjant žemės ūkio prisitaikymo prie klimato kaitos galimybes, artimiausios trukmės perspektyvoje galima priskirti šiuos prisitaikymo prie klimato kaitos sprendimus: priderinti ūkininkavimo veiklos kalendorių; parinkti pasėlius ir rūšis, kurie prisitaikytų prie numatomos augimo sezono trukmės ir būtų atsparesni naujoms temperatūros ir drėgmės sąlygoms; pritaikyti pasėlius, pasinaudojant turima genetinė įvairove ir naujomis biotechnologijų teikiamomis galimybėmis; didinti kenkėjų ir ligų kontrolės efektyvumą; taupyti vandenį; gerinti dirvožemio valdymą, didinant vandens sulaikymą tam, kad būtų išsaugota dirvožemio drėgmė; auginti karščiui atsparesnių veislių naminius gyvulius.⁴³

Tuo tarpu nuosekliai prisitaikymo struktūrai galima priskirti šiuos vidutinės trukmės veiksmus: atsižvelgiant į klimato tendencijas, nustatyti atspariausias vietas bei sektorius ir įvertinti poreikius bei galimybes keisti pasėlius bei jų rūšis; remti žemės ūkio tyrimus bei eksperimentinį auginimą, siekiant atrinkti pasėlius ir plėtoti geriausiai prie naujų sąlygų pritaikytas rūšis; formuoti pritaikymo gebėjimus ir tuo tikslu didinti suvokimą ir teikti pagrindinę informaciją bei konsultacijas ūkio valdymo klausimais; daugiau investuoti į drėkinimo infrastruktūros bei vandens naudojimo technologijų

41 Žalakevičiūtė R., M. Žalakevičius. General Aspects of the Effect of Climate and Climate Change on Ecosystems and on the Biology and Ecology of the Flora and Fauna // *Acta Zoologica Lituanica*, 2001, vol. 11, no. 2, p. 121–131. – ISSN 1392-1657

42 Baltrėnas V. Globali klimato kaita: realybė ir prognozė // *Aplinkos apsaugos inžinerija: 10-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos "Mokslas - Lietuvos ateitis", įvykusios Vilniuje 2007 m. kovo 29 d., pranešimų medžiaga.* – Vilnius: Technika, 2007, p. 35–43. – ISBN 9789955281627

43 Lazdinis M., Angelstam P. Governing Forests of the European Union: Institutional Framework for Interest Representation at the European Community Level // *Environmental Policy and Governance*, 2009, vol. 19, no 1, p. 44–56. // <http://www3.interscience.wiley.com/journal/121659845/abstract?CRETRY=1&SRETRY=0> [žiūrėta 2009 12 02]

efektyvumo gerinimą ir vandens išteklių valdymą; kurti pavojų ir krizių valdymo priemones, skirtas klimato reiškinių sukeltiems ekonominiams padariniams likviduoti.⁴⁴

Socialinės ir ekonominės sąlygos, tarptautinė konkurencija, technologinis vystymasis ir pasirinkta politika nulems klimato pokyčių poveikį ES žemės ūkio sektoriui. BŽŪP turi būti skirta palengvinti ūkininkams prisitaikyti ir tuo tikslu padėti jiems pritaikyti savo produkciją prie kintančių klimato sąlygų ir teikti platesnes su žemės valdymu susijusias ekosistemos paslaugas.⁴⁵

Atsakingos institucijos turėtų stengtis, kad žemės ūkyje būtų pritaikomi nauji vadybiniai metodai, naujausi žemės ūkio naudmenų naudojimo principai. Šie tikslai turėtų būti siekiami, tobulinant valdymą, įtraukiant klimato kaitos problemas į naujai rengiamas plėtros programas, didinant investicijas, skirtas drėkinimo sistemoms ir efektyvioms vandens naudojimo technologijoms, užtikrinant tinkamo transporto infrastruktūrą, peržiūrint žemės valdymo klausimus, užtikrinant prieinamą, efektyviai veikiančią rinkos sistemą, finansines paslaugas (įtraukiant draudimą).⁴⁶

Šie artimos ir vidutinės trukmės perspektyvos sprendimai yra atskiri ir gali atsverti neigiamus klimato pokyčius ir leisti pasinaudoti teigiamais. Tačiau ilginiui gali nebeužtekti pritaikyti atskirus ūkius. Žemdirbiai negali vieni patys pakelti klimato kaitos naštos. Valstybės narės per savo strategijas turi suteikti deramą paramą savo ūkininkams, kad jie galėtų adaptuoti savo ūkių struktūrą ir gamybos metodus ir toliau teiktų paslaugas kaimo vietovėse.

Žemiau esančioje lentelėje pateikiamos apibendrintos klimato kaitos sukeltos grėsmės galimybės ir suteikiamos galimybės Europos žemės ūkio sektoriui.

1. lentelė. Klimato kaitos grėsmės ir galimybės ES žemės ūkiui

Grėsmės	Galimybės
Vandens trūkumas	Galimybė ūkininkams adaptuoti savo ūkių struktūrą ir gamybos metodus ir toliau teikti paslaugas kaimo vietovėse
Augalijos iššalimo tikimybės, užėjus šalčio bangai didėjimas	Augalų vegetacijos laikotarpio pailgėjimas
Gyvulių augimo ir jų produktyvumo	Miškų produktyvumo padidėjimas dėl

44 Kane S., Reilly J. An Empirical Study of the Economic Effects of Climate Change on World Agriculture // Climatic Change, 2004, vol. 21, no.1. p. 17–35. // <http://www.springerlink.com/content/q202221m1436r470/> [žiūrėta 2009 12 01]

45 Berry P. M., Rounsevell M.D.A.. Assessing the Vulnerability of Agricultural Land Use and Species to Climate Change and the Role of Policy in Facilitating Adaptation // Environmental Science & Policy, 2006, vol. 9, no. 2. p. 189–204. // <http://www.sciencedirect.com/science/journal/14629011> [žiūrėta 2009 12 03]

46 Mestre-Sanchis F., Feijoo-Bello M. L.. Climate Change and its Marginalizing Effect on Agriculture // Ecological Economics, 2009, vol. 68, no. 3, p. 896–904. // <http://www.sciencedirect.com/science?ob=ArticleURL&udi=B6VDY-4TF98NK-1&user=10&rdoc=1&> [žiūrėta 2009 11 26]

mažėjimas dėl sausrų	vegetacijos periodo pailgėjimo
Gyvulių laikymo sąlygų blogėjimas dėl karščių (perkaitimų, saulės ir šiluminių smūgių grėsmės)	Augalų produktyvumo padidėjimas, galimybė auginti pietų kraštų labai produktyvias rūšis ir veisles
Ilgų sausrų tikimybė	Galimybės auginti naujas augalų rūšis
Derliaus mažėjimas dėl sausrų, šalnų, potvynių	Geresnės gyvulių šėrimo galimybės (ilgesnis ganymo periodas, galimybė pasiruošti daugiau pašaro)
Naujų kenkėjų invazija iš pietų	Šylant klimatui pigesnės gyvulių laikymo technologijos (gyvulių laikymas lauke, pusiau atviro tipo tvartai)
Didėjančios ekstremalių meteorologinių reiškinių tikimybės	
Miškų gaisringumo didėjimas	
Miško želdinių prigijimo mažėjimas	
Miško gerybių (grybų, uogų ir kt.) derliaus mažėjimas	
Saugomų teritorijų degradacija, Raudonosios knygos vertybių nykimas	

Apibendrinant klimato kaitos grėsmes, galima įvardinti neigiamą klimato kaitos poveikį Europos pietiniams ir šiauriniams regionams. Europos pietiniuose regionuose dėl kaitrų ir sausrų labai padidės tikimybė prarasti derlius, reikės papildomų investicijų į drėkinimo technologijas. Vandens trūkumas padidins gaisringumo tikimybę, padidės dirvožemio erozijos procesai bei dėl kaitrų taps sudėtingesnės gyvulių laikymo sąlygos.

Tuo tarpu Europos šiauriniuose regionuose, tame tarpe ir Lietuvoje, padažnės meteorologiniai ekstremumai – karščio bangos, liūtys, šalnos ir šalčiai. Dėl to taip pat padidės tikimybė prarasti derlius. Tačiau, šiauriniuose Europos regionuose, be neigiamų klimato kaitos pasekmių, galima išvelgti žemės ūkiui atsiversiančias naujas galimybes. Dėl prognozuojamo temperatūros pakilimo 1–2 °C, ūkininkai galės adaptuoti savo ūkius ir toliau plėtoti savo veiklą. Tai galima vertinti kaip galimybę. Be kita ko, atsiras galimybė auginti naujas augalų veisles, bus ilgesnis jų vegetacijos periodas. Gyvulininkystės sektorius šiauriniuose regionuose taip pat turės naujų galimybių – ilgesnis ganymo laikotarpis, pigesnės gyvulių laikymo sąlygos šalto tipo tvartuose ir diendaržiuose ir pan.

Atsižvelgiant į šiuos apibendrinimus galima daryti išvadą, kad klimatui keičiantis, Europoje bus vis sudėtingesnės ir daugiau resursų reikalaujančios sąlygos žemdirbystės plėtotei. Nors klimato kaita suteiks ir naujų galimybių, tačiau valstybėms teks įveikti ir kylančias grėsmes. Todėl BŽUP turi ir toliau skatinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) mažinimą bei prisitaikymo prie klimato kaitos scenarijų kūrimą.

1.4. Tarptautiniai teisės aktai, susiję su rizikomis dėl klimato kaitos

Šioje darbo dalyje yra pateikiama tarptautinių teisės aktų ir tyrimų, susijusių su rizikomis dėl klimato kaitos, tame tarpe ir rizikomis žemės ūkiui, turinio analizė.

Klimato kaitos tematikai nuo XX a. 8 dešimtmečio pabaigos pradėtas skirti vis didesnis dėmesys tarptautiniu mastu. Šią reakciją įtakojo atliktų mokslinių tyrimų rezultatai, rūgščių lietų gausa, ozono skylės didėjimas, karščio bangos. 1979 metais JT priėmė konvenciją dėl oro taršos ilgalaikėje perspektyvoje. 1987 metais priimtas JT Monrealio protokolas. Sekančiais metais sukurta Tarpvyriausybinė grupė dėl klimato kaitos (toliau – IPCC), kurios veikla tapo ypatingai svarbi, sprendžiant klimato kaitos klausimus ir priimant tarptautinius sprendimus (žr. 2 lentelę).⁴⁷

1996 metais parengtas antrasis IPCC pranešimas „Žmogaus veiklos įtaka globaliam klimatui“ (žr. 2 lentelę).

Tarptautinių teisės aktų srityje svarbią vietą užima 1997 metais JT priimtas Kioto protokolas.⁴⁸ Protokolas nustato bendrą išsivysčiusių šalių teisinį įsipareigojimą iki 2012 m. sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimus 5,2 proc. lyginant su bazinių 1990 m. Kioto protokolas nustato teisiškai privalomus emisijos apribojimus pramoninėms šalims. Be to, šis protokolas nustato pažangius, rinkos sąlygomis veikiančius mechanizmus, kurių tikslas – kiek įmanoma labiau mažinti emisijos pažabojimo išlaidas. Kioto protokole numatytas šalių bendradarbiavimas, siekiant stiprinti jų bendradarbiavimą protokole įvardytoms problemoms spręsti. Šalys įsipareigoja kurti, taikyti ir platinti ekologiškai saugias su klimato kaita susijusias technologijas, pažangią patirtį, praktiką ir procesus, imtis visų praktiškai įmanomų veiksmų juos skatinti, remti ir finansuoti, numatytas bendradarbiavimas mokslo ir technikos tiriamuosiuose darbuose.

Kioto protokolas buvo pirmasis kovos su klimato kaita etapas. Tačiau Kioto protokolo veiksmingumas yra ribotas, kadangi prie jo nėra prisijungusios kai kurios stambiausios „teršėjos“ – pvz. JAV, ilgą laiką pasaulyje pirmavusi pagal šiltnamio dujų išmetimus. Kinija, Indija, Brazilija

⁴⁷ Žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos įgyvendinimo, ekonominių ir socialinių 2008 metų programos darbo Nr. 115. Rizikos dėl klimato kaitos identifikavimas ir rizikos valdymo priemonių plano parengimas. Ataskaita. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Kaimo plėtros skyrius // Vilnius 2009

⁴⁸ JT Bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolas 1997 m. // <http://www.am.lt/VI/index.php#r/707> [žiūrėta 2010 06 02]

pateikė išlygų – prisijungė prie Kioto protokolo, bet, motyvuodamos būtinybe „prisivyti“ išsivysčiusias valstybes, atsisakė priimti konkrečius šiltnamio efektą sukeliančių dujų mažinimo įsipareigojimus.⁴⁹

2001 parengtas trečiasis IPCC pranešimas „Per pastaruosius 50 metų klimato šiltėjimas yra susijęs su padidėjusiu išmetamųjų dujų, sukeliančių šiltnamio efektą, kiekiu“. 2002–2006 metų laikotarpiu Jungtinis tyrimų centras (toliau – JTC) dalyvauja 25 klimato kaitos projektuose pagal ES 6–joje bendrojoje mokslinių tyrimų, technologinės plėtros ir demonstracinės veiklos programoje (toliau – EP6). 2007 metais parengtas ketvirtasis IPCC pranešimas, kuriame pabrėžiama, kad globalios temperatūros kilimas nuo XX a. vidurio yra siejamas su padidėjusia dujų, sukeliančių šiltnamio efektą, koncentracija, o švelninimo kaštai šiandien yra mažesni negu prisitaikymo kaštai ateityje.⁵⁰ 2007 metais įvyko G8 susitikimas, kurio metu buvo aptartos globalinio atšilimo ir tarptautinės ekonomikos problemos bei pabrėžta, kad būtina griežčiau laikytis Kioto protokolo nuostatų, apriboti nuodingųjų medžiagų patekimo į aplinką emisiją⁵¹ (žr. 2 lentelę).

2007 metais buvo priimta JT BKKK⁵² kaip pagrindinė priemonė, formuojant globalią klimato politiką ir kuria siekiama stabilizuoti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimų kiekį į atmosferą, ir taip mažinti žmogaus veiklos įtaką klimato kaitai. JT BKKK nustato, jog šalys privalo saugoti klimato sistemą dabartinių ir būsimųjų žmonijos kartų labui, turėtų imtis išankstinių priemonių, siekdamas numatyti, užkirsti kelią ar sumažinti iki minimumo klimato pasikeitimo priežastis ir sušvelninti jo neigiamas pasekmes. Taip pat išsivysčiusios valstybės, turėtų imtis pagrindinio vaidmens, kovodamos su klimato kaita ir neigiamomis jos pasekmėmis.

Svarbų vaidmenį, kovos su klimato kaita reglamentavime, taip pat vaidina ir Balio veiksmų planas bei Kopenhagos susitarimas.

Balio veiksmų planas priimtas 2007 m. siekiant numatyti derybų ir priimti reikalingų sprendimų grafiką iki 2009 m. gruodžio Kopenhagos konferencijos (COP–15). Jis nustatė dvi derybų kryptis: dėl tolesnių Kioto protokolo šalių įsipareigojimų ir dėl ilgalaikių veiksmų. Besivystančių šalių interesas klimato kaitos derybose yra išlaikyti Kioto protokolą ir atitinkamai dvi derybines kryptis, pirmiausiai todėl, kad pagal protokolą konkretūs emisijų mažinimo įsipareigojimai tenka tik išsivysčiusioms šalims. Šios šalys teigia, kad tokia tvarka turėtų išlikti, kadangi istoriškai už klimato kaitos neigiamus padarinius yra atsakingos išsivysčiusios šalys; dauguma Afrikos šalių akcentuoja, kad jos apskritai

⁴⁹ LR Užsienio reikalų ministerija. Kova su klimato kaita // <http://www.urm.lt/index.php?-1505778883> [žiūrėta 2010 09 16]
⁵⁰ Žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos įgyvendinimo, ekonominių ir socialinių 2008 metų programos darbo Nr. 115. Rizikos dėl klimato kaitos identifikavimas ir rizikos valdymo priemonių plano parengimas. Ataskaita. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Kaimo plėtros skyrius // Vilnius 2009

⁵¹ Išskauskas Č. Konfrontacijos apogėjus G8 susitikime // <http://www.geopolitika.lt/?artc=868> [žiūrėta 2010 10 01]

⁵² 1992 m. JT Bendroji klimato kaitos konvencija, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=241643 [žiūrėta 2009 12 15]

neprisidėjo prie atmosferos taršos, tačiau šiuo metu patiria skaudžiausias klimato kaitos pasekmes ir išsivysčiusios valstybės turi už tai prisiimti atsakomybę.⁵³

COP–15 buvo tikimasi susitarti dėl naujų teisiškai privalomų įsipareigojimų antrajam Kioto protokolo laikotarpiui nuo 2012 m., tačiau priimtas tik kompromisinis teisiškai neįpareigojantis susitarimas politiškai svarbiausiais klausimais. Kopenhagos konferencijos sprendimuose į Kopenhagos susitarimą yra tik atsižvelgiama, ir tarp šalių nėra vieningo sutarimo dėl tolesnio šio dokumento statuso ir jo įtakos JT derybiniam tekstams: dalis valstybių (ES, JAV, kai kurios kitos Kopenhagos susitarimui pritariančios valstybės) mano, kad šis susitarimas turėtų būti integruotas į JT derybinius tekstus ir tapti būsimo pasaulinio teisiškai įpareigojančio susitarimo dėl šiltnamio dujų išmetimų mažinimo pagrindu; kitos (ypač Lotynų Amerikos valstybės ir kitos besivystančios valstybės) tam priešinosi, teigdamos, kad jis yra tik politinis susitarimas ir todėl neturėtų įtakoti JT derybų proceso.⁵⁴

Tolesnė tarptautinių veiksmų koordinacija buvo siejama su Kankūno konferencijai (COP–16). 2010 m. lapkričio 29 – gruodžio 10 dienomis Kankūne (Meksika) įvyko JT BKKK 16-oji šalių narių konferencija, kurios metu buvo siekiama susitarti dėl teisiškai įpareigojančių susitarimų svarbiausiais tarptautinio klimato kaitos režimo klausimais.

Kankūno susitarimas padėjo pagrindus globaliai klimato apsaugos sutarčiai, kurią 2011 metais tikimasi pasirašyti Pietų Afrikos Respublikoje. Kankūno konferencijos metu buvo susitarta dėl Žaliojo klimato fondo, prižiūrimo Pasaulio banko, kurio kasmetinės injekcijos sieks 100 mlrd. dolerių; miškų išsaugojimo mechanizmo, paremto JT iniciatyva; prisitaikymo prie klimato kaitos veiksmų gairių ir technologijų perdavimo programos bei pripažinta, kad būtina siekti griežtesnių šiltnamio dujų mažinimo tikslų.⁵⁵

2. lentelė. Tyrimai, tarptautiniai politikos sprendimai, 1979-2010.

Laikotarpis	Tyrimai <i>IPCC</i>	Tarptautiniai sprendimai <i>JT</i>
1979–1988	1980-ieji: Rūgštūs lietūs (angl. <i>Acid Rain</i>) Waldsterben	1979-ieji: <u>JT Konvencija</u> dėl oro taršos ilgalaikėje perspektyvoje (angl. <i>UN Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution</i>)

⁵³ LR Užsienio reikalų ministerija. Kova su klimato kaita // <http://www.urm.lt/index.php?-1505778883> [žiūrėta 2010 09 16]

⁵⁴ LR Užsienio reikalų ministerija. Kova su klimato kaita // <http://www.urm.lt/index.php?-1505778883> [žiūrėta 2010 09 16]

⁵⁵ Europos Parlamentas. Kankūne – tvirti pamatai klimato apsaugos susitarimui // http://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/public/focus/20101203FCS06288/20101203FCS06288_lt.pdf [žiūrėta 2011 01 17]

	<p>Ozono skylė (angl. <i>Ozone Hole</i>)</p> <p>Karščio bangos (angl. <i>US Heat Waves</i>)</p> <p>J. Hansen</p> <p>1988-ieji: IPCC (Tarpvyriausybinių grupė dėl klimato kaitos) sukūrimas</p>	<p>1987-ieji: <u>JT Monrealio protokolas</u> (angl. <i>UN Montreal Protocol</i>)</p>
1996–1998	<p>1996-ieji: <u>Antrasis IPCC pranešimas: Žmogaus veiklos įtaka globaliam klimatui</u> (angl. <i>2nd IPCC report: „the balance of evidence suggests a discernible human influence on global climate“</i>)</p>	<p>1997-ieji: <u>Kioto protokolas:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Iki 2008–2012 metų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį sumažinti 5,2 proc., lyginant su 1990 metais; - Lanksčių metodų naudojimas; - Žemės panaudos ir miškų sektorius - 2009 metais parengti planą dėl išmetamų dujų kiekio mažinimo ateityje;
2001–2005	<p>2001-ieji: <u>Trečiasis IPCC pranešimas:</u> „per pastaruosius 50 metų klimato šiltėjimas yra susijęs su padidėjusiu išmetamųjų dujų, sukeliančių šiltnamio efektą, kiekiu“.</p> <p>2002–2006-ieji: Programa FP6: JRC dalyvauja 25 klimato kaitos projektuose.</p>	<p>2001-ieji: JAV pasitraukia iš Kioto protokolo.</p>
2004–2005	<p>2004–2005-ieji: JRC studija „Gamtos pavojai/rizikos“ pertvarkoma į „Klimato kaitos poveikiai“ studiją.</p>	<p>2005-ieji: Įsigalioja Kioto protokolas.</p>
2007	<p>2007-ieji: <u>Ketvirtasis IPCC pranešimas:</u></p>	<p>2007-ieji: <u>G8 susitikimas</u></p>

	<p>- „Globalios temperatūros kilimas nuo XX a. vidurio yra siejamas su padidėjusia dujų, sukeliančių šiltnamio efektą, koncentracija.“</p> <p>- „Švelninimo kaštai šiandien yra mažesni negu prisitaikymo kaštai ateityje.“</p>	<p><u>Jungtinių Tautų konvencijos dėl klimato kaitos</u> (angl. <i>UNFCCC</i>) priėmimas, kaip pagrindinės priemonės, formuojant globalią klimato politiką.</p>
2008–2012	<p>2007–2009-ieji:</p> <p>JTC: globali dimensija =</p> <p>Orientuotis į pasaulio regionus, t.y.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - klimato poveikį; - oro užterštumą ir klimato kaitą; - globalaus klimato stebėjimo sistemų užtikrinimą <p>Diskusijos dėl sekančių IPCC pranešimų.</p>	<p>2008–2012-ieji:</p> <p>Pirmasis įsipareigojimų periodas pagal Kioto protokolą.</p> <p>2009-ieji:</p> <p><u>COP–15</u></p> <p>Susitarimas dėl 2012 metų.</p> <p>2010-ieji:</p> <p><u>COP–16</u></p> <p><u>Susitarimas</u> dėl Žaliojo klimato fondo, miškų išsaugojimo mechanizmo, prisitaikymo prie klimato kaitos veiksnių gairių ir technologijų perdavimo programos, šiltnamio dujų mažinimo.</p>

Šaltinis: Rizikos dėl klimato kaitos identifikavimas ir rizikos valdymo priemonių plano parengimas. Ataskaita. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas // Vilnius 2009

Taigi, apibendrinus išanalizuotus teisės aktus, galima teigti, jog klimato kaitos problema pasaulio valstybės susidomėjo ne taip ir seniai, tik XX amžiaus 8 -tojo dešimtmečio pabaigoje. Tačiau per šį laikotarpį yra priimta nemažai reikšmingų teisės aktų, kuriais yra siekiama sumažinti ŠESD išmetimą, mažinti miškų kirtimą, kurti, taikyti ir platinti ekologiškai saugias su klimato kaita susijusias technologijas, remti ir bendradarbiauti moksliniuose, technologiniuose, techniniuose, socialiniuose bei ekonominiuose ir kitokiuose tyrimuose, sistemingai stebėti klimato pokyčius ir nustatyti klimato pasikeitimo priežastis, pasekmes, mastus.

Vis dėlto, priimti tarptautiniai teisės aktai neturės tokios reikšmingos įtakos kovoje su klimato kaita, jei didžiosios valstybės teršėjos nesutiks prisiimti atsakomybės ir įsipareigojimų mažinti ŠESD išmetimą. Todėl ir toliau turi būti ieškoma kompromiso tarp pasaulio valstybių, siekiant teisiškai įpareigojančio susitarimo dėl ŠESD mažinimo ir ilgalaikių kovos su klimato kaita veiksnių.

2. KLIMATO KAITA EUROPOS SAJUNGOS BENDROJOJE ŽEMĖS ŪKIO POLITIKOJE

2.1. ES Bendrosios žemės ūkio politikos raida

Šioje darbo dalyje bus apžvelgiama BŽŪP raida, siekiant identifikuoti klimato kaitos vaidmens ištakas ir jo svarbą šios politikos raidos etapuose.

ES įgyvendina įvairias politikas, kurios apima skirtingas sritis: socialinę, aplinkos apsaugos, Žemės ūkio, pramonės, konkurencijos, prekybos, sveikatos, vartotojų apsaugos ir kt. Viena iš svarbiausių politikos sričių ES yra laikoma žemės ūkio politika, kuri augant ir plėtojantis ES, tapo vis sudėtingesnė. Kaip žinia, ES vykdoma žemės ūkio politika pasireiškia kaip nuosekliai išplėta perskirstomojo pobūdžio Europos Bendrijos politika, kurios svarbiausia paskirtis – iš Bendrijos biudžeto subsidijuoti žemės ūkio sektorių. Tokia politika ES vadinama Bendrąja žemės ūkio politika (BŽŪP).⁵⁶

Norint nustatyti klimato kaitos įtaką žemės ūkiui ir jos vaidmenį Bendrosios žemės ūkio politikos formavimui, svarbu suprasti kaip yra apibrėžiama BŽŪP sąvoka.

1957 m. kovo 25 dienos Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartis (Romos sutartis) Bendrąją žemės ūkio politiką apibrėžia gana plačiai „tai bendroji rinka, apimanti žemės ūkį ir žemės ūkio produktų prekybą, kurios tikslas yra didinti žemės ūkio našumą skatinant technikos pažangą bei užtikrinant racionalią žemės ūkio gamybos plėtotę ir kuo geresnę gamybos veiksmų, ypač darbo jėgos panaudojimą ir tokiu būdu užtikrinti deramą žemės ūkiu besiverčiančios bendruomenės gyvenimo lygį, ypač didinant žemės ūkyje dirbančių asmenų asmenines pajamas; stabilizuoti rinkas, garantuoti pakankamą tiekimą, užtikrinti vartotojams priimtinas tiekiamos produkcijos kainas“.⁵⁷

G. Vitkus⁵⁸ nurodo, jog BŽŪP – tai nuosekliai išplėta perskirstomojo pobūdžio Europos Bendrijos politika, kurios svarbiausia paskirtis iš Bendrijos biudžeto subsidijuoti žemės ūkio sektorių, kurios pagrindas yra sudėtingas daugelio žemės ūkio produktų rinkos reguliavimo mechanizmas, palaikantis kainas, didesnes nei pasaulinės žemės ūkio produktų kainos.

⁵⁶ Bučinskas G. BŽŪP reformos poveikis daugiafunkcinio žemės ūkio plėtotei: Magistro baigiamasis darbas: Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2006 // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060522_114822-92137/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2010 10 24]

⁵⁷ 1957 m. Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartis // Valstybės žinos 2004, Nr. 2-2.

⁵⁸ Vitkus G. Europos Sąjunga: enciklopedinis žinynas. – Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 51. – ISBN 9955-501-00-6

BŽŪP yra ES žemės ūkio subsidijų, kurios sudaro apie 50 - 70% visų ES išlaidų teikimo sistema, kurių pagalba garantuojamos minimalios kainos gamintojams, o tai tam tikra prasme užtikrina ES žemdirbių ūkių stabilumą, o tuo pačiu ir tam tikrą žemės ūkio produkcijos kokybę.⁵⁹

Tuo tarpu K. Maniokas⁶⁰ BŽŪP apibrėžia kaip veiklą, kuria siekiama padidinti žemės ūkio gamybą, užtikrinti pakankamą žemdirbių gyvenimo lygį, stabilizuoti rinkas, užtikrinti žemės ūkio produktų tiekimą bei užtikrinti, kad vartotoją pasiekusių žemės ūkio produktų kainos nebūtų pernelyg didelės.

Vakarų valstybės, spręsdamos susidariusias maisto stygiaus problemas ir sutelkdamos bendras jėgas sukūrė BŽŪP. Šešios šalys – Belgija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija, Vokietijos Federacinė Respublika – 1958 m. sausio 1 d. Romos sutartimi sukūrė Europos ekonominę bendriją (EEB)⁶¹. Šioje sutartyje žemės ūkis buvo įtrauktas į „bendrąją rinką“ – tarp šalių narių buvo panaikinti muitai bei prekybos apribojimai. Tuo metu tai buvo svarbus pasiekimas.

BŽŪP yra taisyklių ir reglamentų rinkinys aprašantis žemės ūkio veiklą ES. Ši politika veikia jau virš 40 metų ir stipriai įtakojo, socialiniais bei ekonominiais aspektais, didžiąją dalį ES teritorijos. BŽŪP taisyklės yra bendros visoms ES narėms ir apima gan daug žemės ūkio veiklos aspektų, nuo finansinės paramos ūkininkams iki gamybos metodų, rinkos reguliavimo bei žemės ūkio produkcijos kvotų reguliavimo atskiruose žemės ūkio sektoriuose.

Subsidijos už produkciją iš pagrindų pakeitė ūkininkavimo praktiką. Siekdami gauti didesnes išmokas, ūkininkai intensyveno savo ūkininkavimo metodus siekdami kuo daugiau pagaminti ir gauti kuo didesnes subsidijas iš ES. Daugelis ūkių tapo specializuoti ir atsisakė tradicinio ūkininkavimo metodų. Tačiau pernelyg aktyvus žemės ūkio gamybinės funkcijos rėmimas, sąlygotas ekonominės būtinybės, pasiekė tai, kad BŽŪP tapo viena labiausiai kritikuojamų ES politikų, kadangi ji sąlygojo perprodukciją, neigiamų išorės efektų pagausėjimą žemės ūkyje, neigiamai veikė paukščių bei kitų laukinių gyvūnų populiacijas, iškreipė pasaulinės rinkos kainas, nerealizavo papildomų žemės ūkio funkcijų.⁶²

Laikui bėgant BŽŪP tikslus bei priemones pradėjo veikti išoriniai veiksniai, kurių tarpe buvo ir klimato kaitos veiksnys. Siekiant suvokti klimato kaitos poveikį BŽŪP, tikslinga apžvelgti visą BŽŪP raidą.

⁵⁹ Jasinskas E., Kazakevičius Z. Darnaust vystymosi skatinimas remiant ekologinius ūkius // Mokslo darbai (socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas, 03S). – 2008, Nr. 15(4), p. 17. – ISSN 1822-6760

⁶⁰ Maniokas K. Pasitenkinimas demokratija, gerovė ir viešoji politika: gerovės valstybės kūrimo perspektyvos Lietuvoje // Politologija. – 2005, Nr. 2(38), p. 56, – ISSN 1392-1681

⁶¹ 1957 m. Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartis // Valstybės žinos 2004, Nr. 2-2.

⁶² Bučinskas G. BŽŪP reformos poveikis daugiafunkcinio žemės ūkio plėtotei: Magistro baigiamasis darbas: Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2006 // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060522_114822-92137/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2010 10 24]

Kaip jau buvo minėta, 1957 m. Romos sutartimi buvo sukurta BŽŪP sistema, kurios pagrindinis tikslas buvo didinti žemės ūkio produkcijos gamybą. Nuo pat pirmųjų BŽŪP egzistavimo dienų ši politika rėmėsi trimis pagrindiniais principais, kurie nusako jos esmę:

1. Bendrosios žemės ūkio produktų rinkos palaikymo principas, kurios teritorijoje laisvai juda žemės ūkio produktai ir yra įvedamos bendros kainos;
2. Bendrijos preferencijų (pirmenybės) principas – Bendrijos rinkos teritorijoje produktų realizacijos pirmenybė suteikiama jos teritorijoje pagamintoms prekėms;
3. Žemės ūkio finansavimo principas, panaudojant Europos Žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo lėšas.⁶³

Taip pat yra svarbu paminėti pagrindinius BŽŪP tikslus, kurie buvo įtvirtinti 1957 m. Romos sutartyje:

- a) didinti žemės ūkio našumą skatinant technikos pažangą bei užtikrinant racionalią žemės ūkio gamybos plėtotę ir kuo geresnį gamybos veiksnių, ypač darbo jėgos, panaudojimą;
- b) tokiu būdu užtikrinti deramą žemės ūkiu besiverčiančios bendruomenės gyvenimo lygį, ypač didinant žemės ūkyje dirbančių asmenų asmenines pajamas;
- c) stabilizuoti rinkas;
- d) garantuoti pakankamą tiekimą;
- e) užtikrinti vartotojams priimtinas tiekiamos produkcijos kainas.⁶⁴

Šiais tikslais buvo tikimasi patenkinti maisto stygiaus bei darbo jėgos poreikius ES sukuriant gyvybingą žemės ūkio sektorių. Atkreiptinas dėmesys, kad šie tikslai iš esmės buvo orientuoti į žemdirbių pajamų užtikrinimą. Šių tikslų pagrindu susiformavo Pirmasis BŽŪP ramstis (tiesioginės išmokos).

Tuo tarpu 1957 m. Romos sutarties 39 str. 2 d. buvo įtvirtintos nuostatos, kurios sudarė pagrindą vėliau atsiradusiam antrajam BŽŪP ramsčiui – kaimo plėtrai. Kuriant bendrą žemės ūkio politiką ir numatant konkrečius jos įgyvendinimo būdus, atsižvelgiama į:

- a) žemės ūkio veiklos savitumą, kuris priklauso nuo žemės ūkio socialinės struktūros ir nuo struktūrinių bei gamtinių įvairių žemės ūkio regionų skirtumų;
- b) tai, kad atitinkami pokyčiai turi vykti palaipsniui;
- c) tai, kad žemės ūkis valstybėse narėse yra glaudžiai susijęs su visa ekonomika.⁶⁵

63 Bučinskas G. BŽŪP reformos poveikis daugiavfunkcinio žemės ūkio plėtotei: Magistro baigiamasis darbas: Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2006 // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060522_114822-92137/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2010 10 24]

64 1957 m. Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartis // Valstybės žinos 2004, Nr. 2-2.

65 Bučinskas G. BŽŪP reformos poveikis daugiavfunkcinio žemės ūkio plėtotei: Magistro baigiamasis darbas: Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2006 // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060522_114822-92137/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2010 10 24]

Jau per pirmąjį dešimtmetį BŽŪP davė žymius ir teigiamus rezultatus. Žemės ūkio produkcija augo ir Bendrija pilnai sugebėjo patenkinti savo vidaus poreikius, kainos nukrito iki kiekvienam gyventojui prieinamo lygio.⁶⁶

1962 metais derantis dėl bendros grūdų rinkos kūrimo, buvo susitarta ir dėl šios rinkos reguliavimo priemonių, kurios vėliau buvo panaudotos ir kitų produktų rinkoms kurti. Rinkų reguliavimo priemonės lėmė, kad gamintojų pajamos daugiausia buvo užtikrinamos apsaugant vidaus rinką ir dirbtinai palaikant kainas. Didelės kainos tapo reikšmingu argumentu gamintojams plėsti ir intensyvuoti žemės ūkio gamybą. Tai lėmė žemės ūkio produkcijos pertekliaus ES šalyse susidarymą. Kainų gamintojams garantavimas, siekiant išlaikyti ūkininkų pajamų lygį, suponavo tokią ekonominę padėtį, kai kainos negalėjo būti mažinamos, bet tik didinamos. Šitokia politika lėmė nuolatinį kainų didėjimą, dėl to atitinkamai didėjo BŽŪP finansavimo našta. Prieita iki to, kad 1968 m. išlaidos BŽŪP finansuoti siekė net 85,7 proc., o 1978 m. – 78,3 proc. viso ES biudžeto. Buvo akivaizdu, kad toliau taip tęstis negali ir yra reikalinga BŽŪP reforma.⁶⁷

Pirmas bandymas reformuoti BŽŪP buvo įvykdytas jau 1968 m. dar vadinamas Mansholt planu. Pradėjus sparčiai didėti žemės ūkio produkcijai bei dėl to atsiradus finansinėms problemoms, Europos Komisija (EK) pasiūlė reformą, kuria siekė sumažinti fermų ir dirbančiųjų žemės ūkio sektoriuje skaičių, padidinti ūkių dydį ir stabilizuoti žemės ūkio produkcijos kainas. Tokios reformos tikslas buvo modernizuoti žemės ūkio sektorių ir padidinti jo konkurencingumą tarptautinėje rinkoje, tačiau šie struktūriniai pokyčiai neapsaugojo nuo tolesnio žemės ūkio produkcijos ir BŽŪP išlaidų didėjimo.⁶⁸ 1984 m. įvedus kvotas pieno sektoriuje buvo bandoma reguliuoti produkciją, 1988 m. reformos tikslas, įvedant produkcijos limitus, kuriuos peržengus nustatytas paramos dydis buvo mažinamas, buvo stabilizuoti BŽŪP išlaidas. Atkreiptinas dėmesys, kad šios reformos metu buvo įvestas BŽŪP išlaidų didėjimo apribojimas ir metinės BŽŪP išlaidos negalėjo viršyti 2/3 Bendrijos BVP prieaugio.⁶⁹

1992 metų MacSharry reforma

Ne itin sėkminga ir ankstesnė reforma bei išlikusios aktualios problemos Europos žemės ūkį privedė prie MacSharry reformos, pavadintos tuometinio EK nario, atsakingo už žemės ūkį, vardu.⁷⁰ Šios BŽŪP reformos laikotarpiu buvo siekiama labiau reguliuoti gamybą, taikant tam tikrus

66 Bučinskas G. BŽŪP reformos poveikis daigafunkcinio žemės ūkio plėtotei: Magistro baigiamasis darbas: Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2006 // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060522_114822-92137/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2010 10 24]

67 Kazėnas G. Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos reforma // Viešoji politika ir administravimas ISSN 1648-2603, 2005. Nr. 14

68 Moyer H. W., Josling T. E. Agricultural Policy Reform: Politics and Process in the EU and the USA // Journal of Agricultural Economics, Vol 57, No. 1, 2006, 145-148

69 Grant W. The Common Agricultural Policy. – Basingstoke, 1997.

70 Kazėnas G. Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos reforma // Viešoji politika ir administravimas ISSN 1648-2603, 2005. Nr. 14

apribojimus, žemės ūkio gamybą orientuoti į aplinkos apsaugą t. y. **į žemės ūkio politiką pradėti integruoti aplinkosaugos tikslai**. Šių tikslų buvo siekiama tokiomis priemonėmis, kaip paramą per kainas pakeičiant tiesiogine parama tiems, kurie dalyvauja aplinkosaugos programose.⁷¹ Šia reforma buvo ženkliai sumažintos žemės ūkio produktų kainos, o žemdirbių pajamoms kompensuoti buvo įvestos tiesioginės išmokos. Tokiu būdu buvo atsisakyta netiesioginės žemės ūkio gamybos paramos, teikiamos palaikant dideles žemės ūkio produkcijos supirkimo kainas ES vidaus rinkoje.⁷²

Parama buvo teikiama žemės ūkio subjektams, kurie laikosi aplinkos apsaugos, higienos ir gyvulių gerovės standartų, žemdirbių mokymui taikyti gamybos būdus, derinančius gamybą su aplinkosauga. Aplinkosaugos priemonės padeda mažinti gamybą, siekiant išsaugoti sveiką aplinką ir skatinti kaimo plėtotę. Paramą buvo numatyta teikti tiems, kas įsipareigoja ūkininkauti metodais, saugančiais, tausojančiais ar gerinančiais aplinką ir kaimo vietovę, bei toliau neintensyvinti žemės ūkio produktų gamybos, sumažins trąšų naudojimą ar naudos kitus būdus aplinkai ir natūraliems ištekliams išsaugoti, prižiūrės žemes ir miškus, nebenaudojamus gamybai.⁷³ Taigi, daugiau dėmesio buvo skiriama aplinkosauginėms problemoms spręsti bei išlaikyti geros agrarinės būklės žemes ir skatinti ūkininkų sąmoningumą, plėtojant įgyvendinant ūkininkavimo praktiką.

Kaip teigia G.Bučinskas,⁷⁴ suderintų su aplinkosaugos, higienos ir gyvulių gerovės aspektais, priemonių bei instrumentų taikymas žemės ūkyje turėjo teigiamą įtaką žemės ūkio subjektų elgsenai.

Tuo tarpu, anot Kazėno,⁷⁵ 1992 m. MacSharry reforma yra laikoma sėkminga, turėjusia teigiamos įtakos Europos žemės ūkiui. Tačiau, anot autoriaus, tarptautinė padėtis, perėjimas prie bendros valiutos euro, didėjanti konkurencija su kitomis šalimis vertė BŽŪP ir toliau reformuoti. Buvo prognozuojama, kad žemės ūkio produktų gamyba pasaulyje toliau augs, tarptautinėje rinkoje konkurencija didės ir tai lems kainų kritimą. ES su tuometiniu kainų lygiu jokiais aplinkybėmis negalėjo sėkmingai konkuruoti. Toliau išliko perprodukcijos rizika, o tai reiškė ES biudžeto

⁷¹ Bučinskas G. BŽŪP reformos poveikis daugiafunkcinio žemės ūkio plėtotei: Magistro baigiamasis darbas. Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2006 // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060522_114822-92137/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2010 10 24]

⁷² European People's Party. Bendros žemės ūkio politikos (BŽŪP) reforma ir parama iš aplinkai tinkamų gamybos metodų ir kokybiškų produktų, 2004 // http://www.eppgroup.eu/policies/envi/archive/kn_27_lt.asp. [žiūrėta 2011 02 14]

⁷³ Council Regulation (EEC) No 2078/92 of 30 June 1992 on agricultural production methods compatible with the requirements of the protection of the environment and the maintenance of the countryside
Komisijos reglamentas (EB) Nr. 2078/92 dėl žemės ūkio produktų gamybos metodų, atitinkančių aplinkos apsaugos ir kaimo vietovių tausojimo reikalavimus, 1992 m. birželio 30 d.

⁷⁴ Bučinskas G. BŽŪP reformos poveikis daugiafunkcinio žemės ūkio plėtotei: Magistro baigiamasis darbas: Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2006 // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060522_114822-92137/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2010 10 24]

⁷⁵ Kazėnas G. Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos reforma // Viešoji politika ir administravimas ISSN 1648-2603, 2005. Nr. 14

apsunkinimą ir kartu – dar didesnę ES piliečių nepasitenkinimą dėl labai didelės finansinės paramos BŽŪP.

Tačiau, MacSharry efektyvumas buvo menkas, atsižvelgiant į vėlesnes BŽŪP reformas. Po šios reformos žemdirbiai ir toliau gamino tą produkciją, už kurią buvo mokamos didesnės tiesioginės išmokos arba buvo nustatytos didesnės intervencinės kainos, o situacija žemės ūkio produkcijos rinkose žemdirbių sprendimams praktiškai neturėjo jokios įtakos.⁷⁶

Atkreiptinas dėmesys, kad tais pačiais 1992 m. JT Aplinkos Apsaugos ir plėtros konferencijoje Rio de Žaneire buvo pasirašyta JT BKKK, kurios pagrindinis tikslas – stabilizuoti šiltnamio efektą sukeliančių dujų koncentraciją atmosferoje tokia lygyje, kuriame pavojingas antropogeninis poveikis nesutrikdo klimato kaitos sistemos.⁷⁷

Nors MacSharry reformoje dar nekalbama apie klimato kaitos iššūkius žemės ūkiui, tačiau aplinkosaugos tikslų integravimas į žemės ūkio politiką bei vis didesnis dėmesys skiriamas klimato kaitai globaliu mastu rodo aplinkosaugos ir žemės ūkio tarpusavio sąveikos būtinybę bei pirmuosius žingsnius tvaraus žemės ūkio plėtojimo link.

1999 metų „Darbotvarkė 2000“ reforma

Nepakankami MacSharry reformos rezultatai, būtinybė realizuoti Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) įsipareigojimus, taip pat numatoma ES plėtra Vidurio ir Rytų Europoje, sąlygojo toliau reformuoti BŽŪP. 1999 m. Berlyno Europos Viršūnių taryboje šalių narių vadovai po sunkių derybų susitarė dėl dar vienos reformos, kuri rėmėsi EK „Darbotvarkėje 2000“ pateiktais pasiūlymais. Iš vienos pusės, buvo pratęsta MacSharry reforma, nes buvo ir toliau mažinamos intervencinės kainos, šiuos žemdirbių pajamų praradimus kompensuojant padidintomis tiesioginėmis išmokomis. Tačiau kita vertus, atsižvelgus į susirūpinimą maisto kokybe, buvo sukurtas antrasis BŽŪP ramstis – Kaimo plėtra, kurio pagrindu pradėta skirti parama aplinkosaugos ir maisto kokybės reikalavimų įgyvendinimui. Dokumente buvo teigiama, kad vis labiau ribojant gamybos apimtis mažėja perteklius. Žemės ūkio subjektai, gaudami paramą, tiesioginių išmokų forma privalėjo atsižvelgti į rinkos poreikius ir kintančius visuomenės prioritetus.⁷⁸

Naujos reformos, numatytos „Darbotvarkėje 2000“, tikslai buvo šie: didinti žemės ūkio produktų konkurencingumą vidaus ir išorės rinkose; **įtraukti dar daugiau aplinkosaugos ir struktūrinių klausimų į BŽŪP**; užtikrinti pakankamas žemdirbių pajamas; supaprastinti BŽŪP reglamentavimą ir

⁷⁶ Trakelis D. ES persikirstomųjų politikų reformos: ES plėtros veiksnio vaidmuo. Daktaro disertacija // Vilnius, 2009

⁷⁷ 1993 m. JT Bendroji klimato kaitos konvencija // http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=3597 [žiūrėta 2010 06 02]

⁷⁸ Kazėnas G. Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos reforma // Viešoji politika ir administravimas ISSN 1648-2603, 2005. Nr. 14

decentralizuoti jos įgyvendinimą; pagerinti maisto saugumą; sustiprinti ES pozicijas naujame derybų su PPO raunde; stabilizuoti BŽŪP išlaidas 1999 m. lygiu bei plėtoti kaimo plėtrą.⁷⁹

„Darbotvarkėje 2000“ buvo plačiai apžvelgtos ES vystymosi tendencijos, nagrinėjamas plėtimosi į Vidurio ir Rytų Europos šalis poveikis. Kalbama apie tolimesnius BŽŪP tikslus, ES biudžeto stabilizavimą, dalinį tiesioginių išmokų susiejimą su aplinkosaugos, higienos, sanitarijos, gyvulių sveikatos ir gerovės standartų laikymusi, maisto saugumą ir kokybę, antrojo BŽŪP ramsčio stiprinimą bei kitas bendrąsias politikas, kurias įgyvendina ES šalys. Pagal dokumentą „Darbotvarkė 2000“ ES žemės ūkio politikoje vis daugiau dėmesio buvo skiriama tokioms priemonėms kaip aplinkosauga ir ekologinė žemdirbystė. Ekologinis žemės ūkis kompleksiskai sprendžia ekologinius, ekonominius ir socialinius kaimo plėtotės klausimus. Ekologiniai ūkiai gamina saugius, kokybiškus maisto produktus, išsaugo ir atkuria gyvybingą dirvožemį, saugo aplinką nuo taršos, todėl ekologinė žemdirbystė laikoma viena iš daugiafunkcinio žemės ūkio skatinimo krypčių. Subsidijuojami ekologiškas technologijas taikantys ūkiai, todėl vis daugiau ūkininkų ėmėsi ekologinės žemdirbystės.⁸⁰

Pokyčių būtinumą sąlygojo intensyvaus ūkininkavimo metodų neigiama įtaka aplinkai. Kai kurios šalys (Prancūzija, Austrija, Suomija ir kt.) įvedė griežtas aplinkos apsaugos kontroliavimo priemones žemės ūkio subjektams: uždraudžiamas tam tikrų pesticidų naudojimas, priimtos „Direktyvos dėl gruntinio vandens“ bei „Direktyva dėl nitratų“. Taip pat naudojamos tokios BŽŪP priemonės, kurios imasi mažiausiai 5 metams pritaikyti ir tęsti aplinkos gerinimo ir saugojimo praktiką: chemikalų naudojimo apribojimą, perėjimą prie ekstensyvesnių pasėlių kultūrų gamybos formų, galvijų skaičiaus mažinimo, miškingų vietovių priežiūrą ir kt.

Taigi, įgyvendinus „Darbotvarkės 2000“ reformą BŽŪP nustojo būti išimtinai žemdirbių gerovės politika, ir tapo politika besirūpinančia visais kaimo gyventojais, vartotojais bei aplinkosauga. Vis dėlto šių pokyčių negalima pavadinti radikaliais, nes finansavimo prasme antrajam BŽŪP ramsčiui ES 2000–2006 m. biudžete buvo numatyta 8,5 karto mažiau lėšų nei pirmajam⁸¹, o visi kiti BŽŪP skiriami ištekliai ir toliau buvo nukreipiami su pagaminta žemės ūkio produkcija glaudžiai susietoms tiesioginėms išmokoms ir rinkos reguliavimo priemonėms.⁸²

Darbotvarkės 2000 reforma dar daugiau dėmesio skyrė aplinkosaugai ir ekologiinei žemdirbystei. Šia prasme tai taip pat buvo MacSharry reformos tęsia. Pažymėtina, kad Darbotvarkės 2000 reforma

⁷⁹ Kazėnas G. Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos reforma // Viešoji politika ir administravimas ISSN 1648-2603, 2005. Nr. 14

⁸⁰ Bučinskas G. BŽŪP reformos poveikis daugiafunkcinio žemės ūkio plėtotei: Magistro baigiamasis darbas. Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2006 // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060522_114822-92137/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2010 10 24]

⁸¹ Interinstitutional Agreement between the European Parliament, the Council and the Commission on budgetary discipline and improvement of the budgetary procedure. Brussels, OJ C 172, 18.6.1999 // http://www.ena.lu/interinstitutional_agreement_budgetary_procedure_1999-020002649.html

⁸² Trakelis D. ES persikirstomųjų politikų reformos: ES plėtros veiksnio vaidmuo. Daktaro disertacija // Vilnius, 2009

vyko 1997 m. pasirašyto Kioto protokolo fone. Galima daryti prielaidą, kad Kioto protokole⁸³ minimas tvarių žemės ūkio formų skatinimas, atsižvelgiant į klimato kaitą bei kiti įsipareigojimai, įtakojo kai kuriuos šios reformos elementus arba bent jau sudarė tam sąlygas.

2003 ir 2004 metų reformos

1999 metais Berlyno Europos Viršūnių Tarybos susitikime, nesutarus dėl visų „Darbotvarkės 2000“ BŽŪP reformos pasiūlymų, buvo nutarta, kad 2002 m. EK parengs pranešimą – „Vidurinio laikotarpio BŽŪP peržiūra“, kuriame apžvelgs BŽŪP išlaidų didėjimo tendencijas bei pateiks būtinus tolesnės reformos pasiūlymus.

EK savo vidutinio laikotarpio dokumente „Bendrosios žemės ūkio politikos vidutinės trukmės peržiūroje“ nurodė pagrindinius elementus, į kuriuos turi atsižvelgti BŽŪP 2003 ir 2004 m. bei vėlesniu laikotarpiu. Šis dokumentas suteikė ES galimybę įvertinti žemės ūkio politikos sritis ir užtikrinti, kad jos labiau atitiktų keliamus tikslus, numatytus „Darbotvarkėje 2000“.⁸⁴

2003 m. BŽŪP reformos esminė idėja – ES žemės ūkį pertvarkyti taip, kad jis taptų konkurencingesnis pasaulio rinkose. To buvo siekiama panaikinant paramos tiesioginėmis išmokomis ir gamybos apimčių sąsajas, tokiu būdu skatinant ūkininkus gaminti produkciją ne dėl už ją mokamų tiesioginių išmokų, o dėl realios jos paklausos ir gaunamos naudos, parduodant produkciją rinkoje. Tiesioginės išmokos už plotus ir gaminamą produkciją buvo keičiamos į vis labiau nuo gamybos apimties atsietą „bendrąją išmoką ūkiui“. Taip pat įvesti privalomi kompleksiniai aplinkosaugos, maisto saugos, gyvūnų ir augalų sveikatos, gyvūnų gerovės bei kiti reikalavimai, atsižvelgiant į vartotojų poreikius bei pradėtas taikyti vadinamasis moduliacijos principas, kai mažinant tiesiogines išmokas, sutaupytoji lėšų dalis perkeliama kaimo plėtros politikai finansuoti; sukurtas finansinės disciplinos mechanizmas, užtikrinantis, kad nebūtų viršijamos rinkos reguliavimui numatytos išlaidos.⁸⁵

Buvo siekiama taip reformuoti BŽŪP, kad pastaroji skatintų kokybiškos ir konkurencingos produkcijos gamybą, būtų suderinama su aplinkosauga, efektyviai panaudotų turimus finansinius išteklius, būtų paprasčiau administruojama ir tokiu būdu atitiktų visuomenės lūkesčius.⁸⁶

„Vidurinio laikotarpio BŽŪP peržiūroje“ buvo siūloma ne tik tęsti MacSharry ir „Darbotvarkės 2000“ reformas, bet ir pirmą kartą per BŽŪP istoriją buvo iškeltas paramos atskyrimo nuo gamybos klausimas. Buvo siūloma ūkininkui teikti paramą ne už konkrečią pagamintą produkciją, tačiau už

⁸³ JT Bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolas 1997 m. // <http://www.am.lt/VI/index.php#r/707> [žiūrėta 2010 06 02]

⁸⁴ Bučinskas G. BŽŪP reformos poveikis daugiafunkcinio žemės ūkio plėtotei. Magistro baigiamasis darbas: Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2006 // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060522_114822-92137/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2010 10 24]

⁸⁵ Ten pat.

⁸⁶ Trakelis D. ES persikirstomųjų politikų reformos: ES plėtros veiksnio vaidmuo. Daktaro disertacija // Vilnius, 2009

pagamintos produkcijos visumą, remiantis praėjusių kelerių metų ūkininko produktyvumu. Taigi reforma, siekdama atskirti paramą nuo gamybos, EK siekė ilguoju laikotarpiu visiškai perorientuoti ūkininkus į rinką ir tokiu būdu priversti juos gaminti tokią produkciją, kurios nori vartotojai, o ne tokią už kurią yra skiriama daugiau paramos.⁸⁷

Išnagrinėjus pagrindinius BŽŪP reformų aspektus matome, kad laikui bėgant BŽŪP tikslai keitėsi, pabrėžiant papildomas žemės ūkio funkcijas, vis dažniau į pirmą vietą iškeliant aplinkosaugos, socialinius ir kaimo plėtotės tikslus, tuo tarpu ekonominiai tikslai išlieka svarbūs, tačiau įgyja antros vietos statusą. Konkretūs BŽŪP tikslai reformų eigoje pateikiami 3 pav.

3.pav. BŽŪP tikslai

MacSharry reforma

- įvesti aplinkosaugos priemonės - užtikrinti aplinkos apsaugą, higienos ir gyvulių gerovės standartų laikymąsi;
- skatinti kaimo plėtotės politiką;
- perskirstyti paramą žemės ūkyje pereinant nuo produkto prie gamintojo;

Darbotvarkė 2000“ reforma

- įgyvendinti aplinkosaugos programas (išsaugoti biologinę įvairovę, gyvybingas ekosistemas, palaikyti tradicinį žemės ūkio kraštovaizdį ir kt.);
- paramą iš dalies susieti su aplinkosaugos, higienos, sanitarijos, gyvulių sveikatos ir gerovės standartų laikymusi;
- užtikrinti maisto saugą ir kokybę vartotojams;
- sustiprinti kaimo plėtotę kaip antrąjį BŽŪP ramstį;
- išsaugoti šeimos ūkius kaime, palaikyti gyvybingas kaimo bendruomenes, gerinti gyvenimo kokybę kaime, išsaugoti tradicinius žemės ūkio produktus ir kt.
- skatinti atsisakyti intensyvios žemdirbystės metodų.

2003 ir 2004 metų reformos

- realizuoti paramos atsiejimo koncepciją, įvedant bendrosios išmokos schemą ūkiui (BIS);
- įvesti naujas paramos priemonės: kryžminės atitikties, privalomos dinaminės moduliacijos sistemą ir kt.;
- sugriežtinti maisto kokybės ir saugos, gyvulių sveikatos ir gerovės bei darbo saugos standartus, keisti ūkininkų praktiką;
- daugiau lėšų skirti II BŽŪP ramsčiui;
- efektyviau įgyvendinti aplinkosaugos programas ir užtikrinti, kad visa ES dirbama žemė būtų geros agrarinės, tinkamos žemės ūkiui būklės, laikomasi geros ūkininkavimo praktikos taisyklių ir tvarkoma pagal privalomus aplinkosaugos standartus;

Šaltinis: Trakelis D. ES persikirstomųjų politikų reformos: ES plėtros veiksnio vaidmuo.

⁸⁷ Trakelis D. ES persikirstomųjų politikų reformos: ES plėtros veiksnio vaidmuo. Daktaro disertacija // Vilnius, 2009

Apibendrinant pokyčius BŽŪP, galima išskirti pagrindinius veiksnius, įtakojučius reformas (3. lentelė).

3. lentelė. Pagrindiniai BŽŪP reformų išoriniai ir vidiniai veiksniai

Išorės veiksniai	Vidiniai veiksniai
1. Susidaręs produkcijos perteklius. 2. Progresuojančių ligų protrūkiai, epidemijos ir pan. 3. Pasaulinės prekybos žemės ūkio gaminiais liberalizavimas ir lyginamųjų pranašumų kriterijaus absoliutinimas tarptautiniuose ekonominiuose santykiuose. 4. PPO spaudimas dėl eksporto subsidijų ir ES rinkos apsaugos (derybos dėl GATT). 5. Prekybos globalizavimas. 6. ES plėtotė į Vidurio ir Rytų Europos šalis (šalyse kandidatėse yra žymiai daugiau ūkininkų nei ES. Išlaidos BŽŪP išaugtų didžiuliais kiekiais, jei priėmus naujas šalis paramos lygis išliktų toks pat);	1. Aplinkos apsaugos ir gyvulių gerovės problemos, nykstančios kaimo bendruomenės dėl intensyvaus žemės ūkio plėtojimo. 2. Susirūpinimas žmonių sveikata, maisto saugumo ir kokybės stoka. 3. Nesirūpinimas papildomomis žemės ūkio funkcijomis, nykstančiomis kaimo vertybėmis. 4. Pasikeitęs visuomenės požiūris į kaimo vietas. 5. Užimtųjų žemės ūkyje socialinės, ekonominės problemos. Sumažėjęs žemės ūkio sektoriaus konkurencingumas, nedidelės žemės ūkio veiklos pajamos, regioniniai pajamų skirtumai žemės ūkyje. 6. Išaugusios ES biudžeto išlaidos žemės ūkiui.

Šaltinis: Bučinskas G. BŽŪP reformų poveikis daugiafunkcinio žemės ūkio plėtočiai.

Atlikus analizę, galima konstatuoti, kad BŽŪP reformų pagrindiniai tikslai buvo sumažinti ES išlaidas skiriamas žemės ūkiui bei persiorientuoti nuo produkcijos kainų palaikymo prie produkcijos gamintojų palaikymo įvedant tiesiogines išmokas, kurių mokėjimas ūkininkams taip pat už aplinkosaugos reikalavimų laikymąsi padidino žemdirbių sąmoningumą gamtos apsaugos atžvilgiu. Taip pat galima daryti prielaidą, kad pasauliniame lygmenyje stiprėjančios diskusijos dėl klimato kaitos ir to pasakoje pasirašyta JTBBKKK, vėliau sekęs Kioto protokolas, tikėtinai įtakojo BŽŪP, nes aptartų reformų eigoje stiprėjo aplinkosaugos vaidmuo žemės ūkyje, nors tenka pripažinti, kad šių reformų rezultatų sąsajas su klimato kaita galima įžvelgti tik netiesiogiai.

2.2. Kovos su klimato kaitos iššūkiais priemonių reglamentavimas ir jų atsiradimo prielaidos BŽŪP

Kaip BŽŪP reformų raidos analizė parodė, žemės ūkis buvo plėtojamas reaguojant į įvairius tiek vidaus, tiek išorės veiksnius, tokius kaip perprodukcija, prekybos liberalizavimas, besikeičiantis visuomenės požiūris į gyvūnų gerovę, aplinkos apsaugą bei kaimiškąsias vietas, ligų protrūkius ir pan. Būtent susirūpinimas aplinkos apsauga ir ES aplinkosaugos politikos dalies integravimas į BŽŪP sudarė sąlygas reaguojant į naujus veiksnius politikos formavimo procese didesnę dėmesį skirti išskylančioms naujiems iššūkiams, keliantiems grėsmę tvaraus ES žemės ūkio plėtojimui.

Vis dėlto kad BŽŪP galėtų būti dabarties ir ateities politika, buvo privalu įvertinti naudojamas priemones ir patikrinti, ar jos veikia taip, kaip turėtų, nustatyti pakeitimus, kurie būtini siekiant užsibrėžtų tikslų, ir sugebėti prisitaikyti prie naujų uždavinių.

2007 m. lapkričio 20 d. EK paskelbė BŽŪP supaprastinimo ir tolesnio modernizavimo planą. Buvo pasiektas ES žemės ūkio ministrų politinis susitarimas pradėti BŽŪP patikrinimą. Neišvengiamai reikėjo imtis naujų veiksmų, nes greitai besikeičiančioje aplinkoje bet kuri nelanksti politika pasmerkta tapti beverte.

BŽŪP patvirtino, kad ES žemės ūkyje galima sėkmingai imtis tokių veiksmų ir keistis, tačiau būtina nuspėjama politikos kryptis, kad ūkininkai galėtų prisitaikyti. 2003 m. reforma buvo pirmasis žingsnis pritaikant BŽŪP XXI amžiaus poreikiams.⁸⁸ BŽŪP patikrinimas buvo pavadintas „Sveikatingumo patikrinimu“ (*angl. health check*), kuriuo buvo siekiama modernizuoti, supaprastinti ir racionalizuoti BŽŪP ir pašalinti apribojimus ūkininkams, kad jie galėtų geriau reaguoti į rinkos reikalavimus ir spręsti naujus uždavinius.

Tuometinė ES žemės ūkio ir kaimo plėtros komisarė Mariann Fischer Boel 2007 m. akcentavo, kad peržiūra – tai nėra esminė reforma. „BŽŪP reforma, pradėta 2003 m., bus tęsiama ir toliau, tačiau esminis BŽŪP „sveikatingumo patikrinimo“ sumanymas – įsitikinti, ar reformuota BŽŪP galės sėkmingai veikti iki 27 valstybių išsiplėtusioje ES. Mūsų tikslas – pasiekti, kad 2003 ir vėlesnių metų reformos principai būtų kuo veiksmingiau, našiau ir paprasčiau pritaikyti praktiškai, atsižvelgus į realią padėtį ir naujus iššūkius“.⁸⁹

EK savo komunikate „*Pasiruošimas BŽŪP reformos patikrinimui*“ iškėlė tris pagrindinius klausimus:

⁸⁸ EB Komisija, Briuselis, 2007 m. lapkričio 20 d. KOM(2007) Komisijos komunikatas 722 Tarybai ir Europos parlamentui. Pasiruošimas BŽŪP reformos patikrinimui //

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0722:FIN:LT:PDF>

⁸⁹ LR Žemės ūkio ministerija, Bendrosios žemės ūkio politikos pokyčiai svarbūs visoms šalims narėms //

http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=3424&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=1&list=50 [žiūrėta 2010 07 23]

1. kaip užtikrinti, kad bendrosios išmokos schema taptų dar efektyvesnė, našesnė ir paprastesnė?;

2. kaip padaryti, kad paramos rinkai priemonės, iš pradžių skirtos šešių valstybių narių bendrijai, išliktų šiuolaikiškos vis globalėjančiame pasaulyje ir 27 valstybių narių ES?;

3. kaip įveikti naujus uždavinius – nuo klimato kaitos iki augančio biodegalų sektoriaus bei vandens taupymo – ir kaip atsižvelgiant į naujus pavojus ir galimybes spręsti esamus uždavinius, tokius kaip biologinė įvairovė?⁹⁰

Šiame dokumente įvardinama, kad ES žemės ūkio laukia trys nauji itin svarbūs uždaviniai, susiję su klimato kaita, bioenergetika ir vandentvarka. **Klimato kaitos iššūkis ES žemės ūkiui pirmą kartą buvo įtvirtintas kaip reali grėsmė, reikalaujanti imtis neatidėliotinių veiksmų.**

Klimato kaita yra pats svarbiausias uždavinys iš trijų, įtakojantis pokyčius kitose dviejose srityse. Siekiant mažinti klimato kaitos poveikį, ES žemės ūkis palyginti su kitais sektoriais prisideda labiausiai, kad sumažintų šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą. To siekiama visų pirma gerinant gamybos metodus (t. y. efektyviau naudojant trąšas) ir mažinant galvijų skaičių. Tačiau iš žemės ūkio sektoriaus ateityje bus reikalaujama dar daugiau, nes tai yra bendrosios ES teršalų mažinimo strategijos dalis.⁹¹

EK savo komunikate „*Pasiruošimas BŽŪP reformos patikrinimui*“ akcentavo tai, jog ES žemės ūkį labai veikia klimato kaita. Esama daug neaiškumų dėl kritulių tendencijų, ekstremalių oro sąlygų, temperatūrų lygio, vandens išteklių ir dirvožemio sąlygų. Dėl to taip pat būtina daryti pakeitimus ir geriau prisitaikyti. Komunikate raginama užtikrinti, kad ES žemės ūkis toliau prisidėtų mažinant klimato kaitos pasekmes. ES atsinaujinančios energijos gairėmis nustatytas tikslas – iki 2020 m. pasiekti, kad tarp bendrai sunaudojamų degalų ir energijos būtų tam tikra biodegalų (10%) ir atsinaujinančios energijos (20 %) dalis. Šie tikslai yra glaudžiai susiję su klimato kaitos mažinimo tikslais ir greičiausiai turės svarbų poveikį ES žemės ūkiui. Šiuos uždavinius, atlikus BŽŪP patikrinimą, siūloma spręsti keliais būdais:

- paskatos mažinti klimato kaitą ir prie jos prisitaikyti, vykdyti geresnę vandentvarką ir teikti aplinkosaugos paslaugas bioenergetikos srityje ir, stiprinant esamas kaimo plėtros priemones, saugoti biologinę įvairovę;

- klimato kaitos ir geresnės vandentvarkos tikslus taip pat būtų galima pasiekti pagal Teisės aktų nustatytus valdymo reikalavimus ir geros agrarinės ir aplinkosauginės būklės reikalavimus taikant kompleksinės paramos susiejimo principą;

⁹⁰ EB Komisija, Briuselis, 2007 m. lapkričio 20 d. KOM(2007) Komisijos komunikatas 722 Tarybai ir Europos parlamentui. Pasiruošimas BŽŪP reformos patikrinimui //

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0722:FIN:LT:PDF>

⁹¹ Ten pat.

- tyrimai ir inovacijos yra gyvybiškai svarbūs, siekiant išspręsti naujus aplinkosaugos ir produktyvumo uždavinius, taip pat ir susijusių su antrosios kartos biodegalais. Be to, paskatos kurti antrosios kartos biodegalus turėtų būti sustiprintos taikant kaimo plėtros priemones;

- turėtų būti išnagrinėta, ar šiuo metu taikoma paramos už energetinius augalus schema vis dar apsimoka, atsižvelgiant į naujas biomasės gamybos paskatas (privalomieji energetikos tikslai ir didelės kainos).⁹²

Pradedant BŽŪP sveikatingumo patikrinimą, tais pačiais 2007 metais EK priėmė Žaliąją knygą, kurios tikslas buvo inicijuoti kiek galima platesniu mastu diskusijas, debatus ir konsultacijas prisitaikymo prie klimato kaitos klausimais siekiant išsiaiškinti, koku keliu toliau eiti. Šioje vietoje galima įžvelgti aiškią sąveiką tarp vis didėjančio dėmesio klimato kaitos problemai visos ES mastu (Žaliosios knygos priėmimas) ir BŽŪP krypties spręsti su klimato kata susijusias rizikas (Sveikatingumo patikrinimas).

Žaliojoje knygoje dėl prisitaikymo prie klimato kaitos Europoje, buvo išskirti du esminiai aspektai – prisitaikymas prie klimato kaitos bei klimato kaitą sukeliančių šiltnamio dujų išmetimo mažinimas. Žaliojoje knygoje pabrėžiama, jog skaudžių klimato kaitos pasekmių galima išvengti tik anksti ir iš esmės sumažinus šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą. Todėl pagrindinis integruotos ES klimato kaitos ir energijos politikos uždavinys – greitai pereiti prie pasaulinės mažo anglies kiekio ekonomikos ir taip pasiekti ES tikslą: kad vidutinė pasaulio temperatūra padidėtų ne daugiau kaip 2°C palyginti su iki pramoniniu lygiu. Jei temperatūra pakils daugiau kaip 2°C, labai išaugs pavojingo ir neprognozuojamo klimato kaitos poveikio grėsmė ir prisitaikymo prie jos išlaidos.⁹³

Tačiau tai yra tik viena klimato kaitos iššūkio pusė ir vien tik šiltnamio efektą sukeliančių dujų mažinimas esamų problemų neišspręs. Kaip jau buvo minėta, kitas svarbus aspektas yra prisitaikymas prie klimato kaitos. Tai yra ypatingai aktualu kalbant apie žemės ūkį, kuris yra tiesiogiai veikiamas klimato.

Žaliojoje knygoje pabrėžiama, kad klimato kaita jau vyksta, viso pasaulio visuomenės turi prie jos prisitaikyti, nes šiame amžiuje ir vėliau atmosferos temperatūra neišvengiamai pakils, net jei per ateinančius dešimtmečius pasauliui pavyktų veiksmingai sumažinti klimato kaitą.⁹⁴

Dokumente siūlomi prisitaikymo prie klimato kaitos veiksmai: „lengvos ir sąlyginai nebrangios“ priemonės (pvz. vandens saugojimas, pasėlių sėjomainos keitimas, viešųjų erdvių planavimas ir

⁹² EB Komisija, Briuselis, 2007 m. lapkričio 20 d. KOM(2007) Komisijos komunikatas 722 Tarybai ir Europos parlamentui. Pasiruošimas BŽŪP reformos patikrinimui //

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0722:FIN:LT:PDF>

⁹³ EB Komisija, Briuselis, 2007 birželio 29 d. KOM (2007) 354 Komisijos žalią knygą Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Prisitaikymas prie klimato kaitos Europoje – galimi ES veiksmai {SEC(2007) 849} //

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0354:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2010 05 13]

⁹⁴ Ten pat.

visuomenės informavimas) bei brangios apsaugojimo ir perkėlimo priemonės (pvz. pylimo aukščių didinimas, iš žemai esančių pakrančių vietovių ir salpų uostų perkėlimas, pramonės įmonių ir ištisu miestų bei kaimų į kitas vietas perkėlimas, vietoj nebegalinčių veikti naujų hidroelektrinių statymas).⁹⁵ Pristatymo prie klimato kaitos valdymas formuojamas įvairiais lygmenimis, įtraukiant visus proceso dalyvius (vietos, regioninis, nacionalinis ir tarpvalstybinis – ES).

Nacionaliniame lygmenyje siūloma gerinti nelaimių ir krizių valdymą. Nelaimių prevencija, pasirengimas, reagavimo ir gelbėjimo darbai turi tapti valstybių narių prioritetu. Numatyta, kad būtina gerinti bei kurti naujas rizikos valdymo priemones, kurti pristatymo strategijas.

Regioniniame lygmenyje teritorijų planavimas yra tinkama priemonė ekonomiškai efektyvioms pristatymo priemonėms apibrėžti. Atsižvelgiant į klimato kaitą nustatyti minimalūs teritorijų planavimo, žemės naudojimo ir žemės naudojimo paskirties keitimo reikalavimai gali ženkliai prisidėti prie visuomenės informuotumo bei paskatinti aktyvumą.

Vietos lygmenyje akcentuojamos turimos išsamios žinios apie vietinės gamtos būklę bei vietinių gyventojų padėtį.

Žaliojoje knygoje išskiriamos 4 prioritetinės kryptys:

- išankstiniai ES veiksmai. Išankstiniais veiksniais siekiama į įgyvendinamus ir keičiamus bei naujai priimamus teisės aktus bei naujas politines priemones įtraukti pristatymo priemones.
- priemonių, skirtų pristatymui prie klimato kaitos, integravimas į ES išorės veiksmus;
- integruotų klimato kaitos mokslinių tyrimų rezultatais paremtas žinių bazės plėtimas;
- Europos visuomenės, verslo ir valstybinio sektoriaus įtraukimas, rengiant koordinuotas ir visapusiškas pristatymo prie klimato kaitos strategijas.

Labai svarbu tai, jog Žaliojoje knygoje aptariamas ES žemės ūkio sektoriaus pristatymas prie klimato kaitos. Artimiausiu laikotarpiu ES žemės ūkiui teks nemažai sunkumų, tokių kaip didelė tarptautinė konkurencija, tolesnė prekybos politikos liberalizacija, gyventojų skaičiaus mažėjimas. Prie šių sunkumų dar prisidės klimato kaita, tad su jais susidoroti bus dar sunkiau ir brangiau. Prognozuojama, kad klimato kaita paveiks pasėlių derlių, gyvulininkystės valdymą ir gamybos vietas; ji gali kelti rimtą grėsmę ūkių pajamoms ir dėl jos tam tikrose Europos vietose žemės plotai gali būti apleisti. Kai kur gali kilti maisto gamybos sunkumų, nes dėl karščio antplūdžių, sausros ir kenkėjų gali padažnėti blogi derliai. Derliui tampant vis nepastovesniam, grėsmė maisto pasiūlai pasaulyje vis didės.⁹⁶

⁹⁵ Žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos įgyvendinimo, ekonominių ir socialinių 2008 metų programos darbo Nr. 115. Rizikos dėl klimato kaitos identifikavimas ir rizikos valdymo priemonių plano parengimas. Ataskaita. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Kaimo plėtros skyrius // Vilnius 2009

⁹⁶ Ten pat.

2008 m. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas pareiškė savo nuomonę dėl Europos Komisijos priimtos Žaliosios knygos. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonėje dėl Komisijos žaliosios knygos pateikiama žemės ūkio perspektyva klimato kaitos kontekste. Dokumente teigiama, kad žemės ūkiui klimato kaita padarys labai didelį poveikį. Kritulių ir temperatūros pokyčiai turės įtakos žemės ūkio paskirties žemės, naudojamos labai įvairiems žemės ūkio gamybos tikslams, tinkamumui, ir dėl jų gerokai pasikeis gaunamos produkcijos kokybė ir kiekis, o taip pat įvairių ūkininkavimo būdų perspektyvumas įvairiose Europos šalyse. Šalia šių vertinimų pateikiamos tokios rekomendacijos:

1. BŽŪP būklės įvertinimas, kuris turi būti atliktas 2008 m., turėtų suteikti galimybę toliau skatinti ūkininkus pritaikyti ūkininkavimo būdus prie numatomų klimato pokyčių.

2. Reikia plėsti žemės ūkio mokslinius tyrimus, susijusius su naujomis pasėlių rūšimis ir kintančioms klimato sąlygoms tinkamesniais auginimo būdais. Taip pat reikia įvertinti klimato kaitos poveikį gyvulių auginimo skirtingose Europos vietose perspektyvoms ir kovos su klimato kaitos sukeltu ligų protrūkiu būdus.⁹⁷

2008 m. EP išnagrinėjęs EK komunikato „*Pasiruošimas BŽŪP reformos patikrinimui*“ nuostatas iš esmės pritarė bendrųjų tikslų, ypač maisto saugumo, teritorinės sanglaudos, vartotojų, aplinkos, klimato, gyvūnų, atsinaujinančios energijos šaltinių ir biologinės įvairovės apsaugos įtraukimui į BŽŪP. Tačiau atkreipė dėmesį į tai, kad tai turi vykti tvaraus vystymosi sąlygomis, kai tarpusavyje dera ekonominiai rezultatai, gamtos aplinkos ir išteklių apsauga, tinkamas teritorijų panaudojimas ir socialinis teisingumas.⁹⁸

EP taip pat pabrėžė, jog: 1) klimato kaita nėra vien aplinkosaugos, bet ir socialinė ekonominė problema, todėl rūpinantis ir imantis priemonių aplinkosaugai užtikrinti žemės ūkyje – sektoriuje, kuris yra vienas pažeidžiamiausių ir tiesiogiai priklausančių nuo klimato faktorių, reikia atsižvelgti į būtinybę užtikrinti ekonominį ir socialinį kaimo vietovių tvarumą; 2) dėl klimato kaitos žemės ūkiui kyla du pagrindiniai uždaviniai: sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų, dėl kurių vyksta klimato kaita, išmetimą ir prisitaikyti prie šios kaitos pasekmių; 3) atsižvelgiant į intensyvesnius klimato svyravimus, naujas gyvulių ligas ir vis spartesnį jų plitimą bei Europos žemės ūkio atvėrimą pasaulinei rinkai nuolat daugės nederliaus, nepakankamų pajamų, epidemijų sukeltų krizių, todėl atsižvelgiant į vis labiau tikėtinus aplinkos, klimato ir epidemijų keliamus pavojus bei didelius kainų svyravimus

97 Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos žaliosios knygos Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Prisitaikymas prie klimato kaitos Europoje — galimi ES veiksmai“ COM(2007) 354 galutinis (2008/C 120/09) // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:120:0038:0041:LT:PDF> [žiūrėta 2010 10 13]

98 Europos Parlamento pranešimas „Dėl BŽŪP būklės patikrinimo (2007/2195(INI)) // <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2008-0047+0+DOC+PDF+V0/LT> [žiūrėta 2010 12 05]

žemės ūkio rinkose būtina reikalingas papildomas rizikos draudimas, veikiantis kaip saugumą užtikrinantis tinklas; 4) reikėtų apsvarstyti galimybę ateityje Bendrijos mastu pradėti taikyti arba remti perdraudimo sistemą siekiant spręsti problemas, kurias sukelia su klimato kaita susijusios arba ekologinės nelaimės.⁹⁹

Taigi, galima teigti, jog EP teigiamai vertino EK ketinimus spręsti klimato kaitos problemą ir atitinkamai pritaikyti savo žemės ūkio politiką remiant mažiau intensyvių žemės ūkį, siekiant pagerinti žemės ūkio perspektyvas šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo atžvilgiu, ir pabrėžė, jog reikia saugoti aplinką ir atkurti ekosistemas.

Dar po metų, 2009 m. EK pristatė Baltąją knygą, kurioje nurodyti veiksmai, kurių reikia imtis, kad ES taptų pajėgesnė spręsti su klimato kaita susijusias problemas. Baltojoje knygoje pristatoma sistema, kuria remdamosi ES ir jos valstybės narės gali pasirengti klimato kaitos padariniams. Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas informavimui apie klimato kaitą pagerinti, galimoms prisitaikymo prie klimato kaitos priemonėms ir kaip prisitaikymo prie klimato kaitos klausimą įtraukiant į pagrindines ES politikos sritis.

Baltoji knyga „Prisitaikymas prie klimato kaitos“ buvo parengta atsižvelgiant į įvairius sektorius, ir kartu su šia Baltąja knyga paskelbti dar keli konkretūs sektoriai, tarp kurių ir žemės ūkis.

„Komisijos tarnybų darbiniam dokumente, pridėtame prie Baltosios knygos dėl prisitaikymo prie klimato kaitos – Prisitaikymas prie klimato kaitos – Europos žemės ūkiui ir kaimo vietovėms iškilęs uždavinys“ apibendrinamas pagrindinis klimato kaitos poveikis ES žemės ūkiui, nagrinėjami prisitaikymo poreikiai, aprašoma klimato kaitos reikšmė bendrai žemės ūkio politikai ir nagrinėjamos galimos būsimų veiksnių kryptys. Juo siekiama paskatinti valstybes nares ir ūkininkus diskutuoti apie klimato veiksnių nulemtus prisitaikymo poreikius ir imtis veiksnių.

Galima išskirti pagrindinius su ES žemės ūkiu susijusius klausimus, kurie nagrinėjami „Komisijos tarnybų darbiniam dokumente, pridėtame prie Baltosios knygos dėl prisitaikymo prie klimato kaitos – Prisitaikymas prie klimato kaitos – Europos žemės ūkiui ir kaimo vietovėms iškilęs uždavinys“:

1. *Poveikis žemės ūkio produkcijai.* Didėjanti anglies dioksido koncentracija atmosferoje, šylantis oras, metinių bei sezoninių kritulių režimų ir ekstremalių reiškinių dažnio pokyčiai turės įtakos maisto produktų gamybos kiekiui, kokybei bei stabilumui ir natūraliai žemės ūkio aplinkai. Klimato pokyčiai atsilieps vandens išteklių naudojimo galimybėms, darys įtaką kenkėjams, skatins ligas ir padės plisti nešvarumams, todėl labai pasikeis žemės ūkio ir naminių gyvulių auginimo sąlygos.

⁹⁹ Europos Parlamento pranešimas „Dėl BŽŪP būklės patikrinimo (2007/2195(INI)) // <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2008-0047+0+DOC+PDF+V0/LT> [žiūrėta 2010 12 05]

Kraštutiniais atvejais žemės ūkio sistemų kokybės prastėjimas gali lemti dykumėjimą, dėl kurio tokia žemė taptų visiškai nederlinga.

2. *Su klimato kaita susijusių pavojų įtaka ekonomikai.* Numatoma, kad dėl vis dažnesnių ekstremalių reiškinių susidarys atsargų trūkumas, o tai nulems didesnius žemės ūkio produkcijos, kainų ir ūkininkų pajamų svyravimus,

3. *Didesni klimato pavojai kaimo vietovėse.* Kaimo gyventojai ir ūkiai pajus didesnę vandens poreikį skirtingoms reikmėms, dėl klimato pokyčių daugės audrų, gaisrų, kenkėjų antplūdžiai.

4. *Gebėjimas prisitaikyti, atsparumas ir regioniniai skirtumai.* Neigiami klimato pokyčiai ir socialinė bei ekonominė situacija daro skirtingą įtaką įvairių ES regionų ūkininkavimo veiklai. Ūkininkų gebėjimus prisitaikyti lemia dabartinės žemės ūkio bei ekologinės sąlygos ir patirtis prisitaikant prie kintančių sąlygų. Numatoma, kad dėl nevienodo klimato kaitos poveikio padidės Europos kaimo vietovių regioniniai ir ekonominiai skirtumai.

5. *Bendras poveikis žemės ūkiui ir maisto saugumui.* Dėl įvairiuose pasaulio regionuose kintančio žemės ūkio gamybos pajėgumo ir dažnesnių ekstremalių reiškinių gali padidėti produkcijos kintamumas, kuris gali paskatinti kainų svyravimą ir prekybos srautų pokyčius

Galima teigti, kad klimato kaitos įrodymų pasaulyje gausėjimas ir įvairių su tuo susijusių rezoliucijų bei tarptautinių susitarimų, raginantys mažinti klimato kaitą ir taršą sudarė galimybes aplinkosaugos faktoriaus stiprėjimui BŽŪP, kas vėliau sudarė prielaidas ir kovos su klimato kaitos rizikomis instrumentų bei planų atsiradimą šioje ES politikoje. Kitaip tariant, pasauliniu mastu kilęs susirūpinimas dėl klimato kaitos ir dėl to vis didėjantis spaudimas tikėtinai pradėjo įtakoti BŽŪP, ko pasakoje klimato kaita net įvardinta kaip pats svarbiausias iš trijų ateities uždavinių.

2.3. BŽŪP įgyvendinimas atsižvelgiant į klimato kaitos rizikas

Šioje dalyje bus analizuojamas BŽŪP įgyvendinimas naujųjų iššūkių kontekste ir susiteminama informacija, kokiomis priemonėmis ES valstybės numato kovoti su klimato kaitos rizikomis BŽŪP artimiausiame laikotarpyje.

Užsibrėžti BŽŪP tikslai iki šiol buvo labai sėkmingai vykdomi. Per pastaruosius 50 metų įgyvendinant BŽŪP padidintas našumas, prisidėta prie deramo žemės ūkio bendruomenės gyvenimo lygio užtikrinimo, stabilizuotos rinkos, užtikrintas išteklių prieinamumas ir maisto priimtinomis kainomis tiekimas vartotojams. Vis dėlto ateities BŽŪP susidurs su naujais ir neatidėliotinais iššūkiais,

todėl į ją turi būti įtraukta ateities programa, pagrįsta stabilumu, nuspėjamumu ir lankstumu krizės laikotarpiu. BŽŪP turės prisitaikyti prie kintančių sąlygų Europoje ir pasaulyje.¹⁰⁰

Pirmiausia Europos žemės ūkio sektorius turi užtikrinti maisto tiekimo saugumą vartotojams ir padėti išmaitinti pasaulio gyventojus, kurių skaičius nuolat didėja. Prisidėdamas prie kovos su klimato kaita, žemės ūkio sektorius turės tiekti daugiau maisto naudodamas mažiau žemės, vandens ir energijos išteklių. Be to, BŽŪP turi prisitaikyti prie vis nestabilesnių ekonominių sąlygų: pasaulio finansų ir ekonomikos krizė, taip pat didžiuliai kainų svyravimai pastaruoju metu rimtai pakenkė ūkininkams ir viso žemės ūkio sektoriaus gyvybingumui.¹⁰¹

EP pabrėžė, jog klimato kaita verčia vystyti ES žemės ūkio politikos modelį, todėl reikia skatinti patvaresnį ir veiksmingesnį žemės ūkio modelį, atitinkantį visus BŽŪP tikslus ir nukreiptą į pakankamą maisto gamybą bei didesnę pagarbą aplinkos pusiausvyrai. Siekiant, jog Europos žemės ūkis ateityje prisidėtų prie aprūpinimo maistu saugumo ir klimato apsaugos, būtina išlaikyti stiprią BŽŪP, ypač tiesioginių išmokų, finansuojamų iš Bendrijos biudžeto, bei supaprastintų ir taikomų vienodai visiems išmokų sistemą visoje ES.¹⁰²

EP Žemės ūkio ir kaimo plėtros komitetas išklėlė pagrindinius ateities BŽŪP uždavinius, kuriuos teks spręsti ES narėms: 1) aprūpinimo maistu saugumas didėjant pasaulio gyventojų skaičiui (nuo 6 iki 9 mlrd. 2050 m.) ir su tuo susijusi didėjanti maisto paklausa, ypač besivystančiose šalyse, didesnio poveikio aplinkai (žemė, vanduo, energija) sąlygomis; 2) ES žemės ūkio pažeidžiamumas dėl klimato kaitos padarinių ir aplinkos būklės blogėjimas laikui bėgant; 3) ekonomikos krizė kaip neatidėliotinas iššūkis (nepakankamos galimybės gauti paskolas, viešųjų išlaidų apribojimai, didėjantis nedarbas); 4) dideli ES vartotojų lūkesčiai dėl maisto kokybės, gyvūnų gerovės standartų bei tinkamo kainos ir kokybės santykio; 5) ES kaimo vietovių gyventojų senėjimas ir žemės atsisakymo bei kaimo vietovių gyventojų skaičiaus mažėjimo grėsmė; 6) didėjantis rinkos kainų nestabilumas ir pasaulinė energetikos krizė.¹⁰³

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, išreiškęs savo nuomonę dėl BŽŪP būklės ir ateities akcentavo, jog BŽŪP yra grindžiama EB steigimo sutarties 33 straipsnyje numatytais tikslais: užtikrinti deramą žemės ūkiu besiverčiančios kaimo bendruomenės gyvenimo lygį, stabilizuoti rinkas, garantuoti reguliarių tiekimą, užtikrinti vartotojams priimtinas tiekimo produkcijos kainas, didinti žemės ūkio našumą. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, pasisakė už tai, kad EB

100 Europos Parlamentas. Darbo dokumentas dėl BŽŪP ateities po 2013 m. Žemės ūkio ir kaimo plėtros komitetas. 2010.03.01. // http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/agri/dt/806/806610/806610lt.pdf

101 Ten pat.

102 Europos parlamento pranešimas dėl ES žemės ūkio ir klimato kaitos (2009/2157(INI)). Žemės ūkio ir kaimo plėtros komitetas // <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2010-0060&language=LT> [žiūrėta 2010 12 06]

103 Europos Parlamentas. Darbo dokumentas dėl BŽŪP ateities po 2013 m. Žemės ūkio ir kaimo plėtros komitetas. 2010.03.01. // http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/agri/dt/806/806610/806610lt.pdf

steigimo sutartyje numatyti BŽŪP tikslai būtų derinami prie pakitusių šių dienų sąlygų. O tai reiškia, jog iki šiol BŽŪP atliko svarbiausią ir lemiamą vaidmenį užtikrinant sėkmingą Europos integracijos procesą, tačiau tolydžiai didėjanti globalizacija ir galimi klimato kaitos padariniai reikalauja dar labiau sutelkti pastangas ir kartu stengtis atremti naujus iššūkius.¹⁰⁴

Taigi, būsima BŽŪP turi būti suvokiama atsižvelgiant į platesnį kontekstą, kurio neatsiejamoms dalys yra tvarus vystymasis, konkurencingumas ir maisto produktų pusiausvyra pasaulyje, todėl ji turi: užtikrinti žemės ūkio tvarumą ir prisidėti prie kaimo vietovių tvaraus vystymosi, visų pirma švelninant klimato kaitos padarinius ir gerinant aplinką, kad būtų sukurtas žemės ūkio sektorius, kuriame ekonominė veikla ir konkurencingumas būtų suderinti su patikimumu ekologiniu požiūriu. Siekiant šių tikslų visų pirma reikės užtikrinti, kad būsimoje BŽŪP būtų tinkamai atsižvelgiama į didėjančias problemas, susijusias su klimato kaita, sveikata bei maisto sauga ir ekonomika; būtų veiksmingiau diegiamos inovacijos ir įsisavinami mokslinių tyrimų bei technologinės plėtros rezultatai, siekiant didinti žemės ūkio našumo augimą, energijos vartojimo efektyvumą ir gebėjimą prisitaikyti prie klimato kaitos.¹⁰⁵

Baltojoje knygoje taip pat buvo pateiktos prisitaikymo prie klimato kaitos priemonės. Baltojoje knygoje vertinamos žemės ūkio pritaikymui naudojamos įvairios priemonės: nuo technologinių sprendimų iki ūkio valdymo ar struktūrų pritaikymo ir politinių pokyčių, tokių kaip prisitaikymo planai. Numatoma, kad artimiausiu laikotarpiu gali užtekti pritaikyti atskirus ūkius, bet ilginiui prireiks atlikti technologinius ir struktūrinius pakeitimus. Tam bus reikalingos vietos ir regioninių sąlygų analize paremtos planinės, nacionalinės ir regioninės prisitaikymo strategijos. Prisitaikymo strategijos gali pagerinti ūkininkų supratimą apie numatomus pokyčius, paskatinti ankstyvus veiksmus ir padėti tinkamai reaguoti bei priimti ilgalaikius sprendimus. Į šį procesą turėtų įsitraukti ir tokias prisitaikymo strategijas turėtų padėti įgyvendinti socialiniai žemės ūkio partneriai.¹⁰⁶

Sunku planuoti prisitaikymo veiksmus, nes nėra aiški klimato raida ir jo poveikis konkrečioms vietovėms. Dėl to sunku nustatyti, kokie žemės ūkio sistemų pakeitimai būtų geriausi. Tam, kad prisitaikymo planai būtų sėkmingi ir leistų prisitaikyti prie nenuspėjamų aplinkybių, jie turi būti pradėti įgyvendinti anksti ir būti lankstūs.

Atsižvelgiant į BŽŪP kylančius naujus iššūkius, EP Žemės ūkio ir kaimo plėtros komitetas suformulavo pagrindinius „teisingesnės, ekonomiškės ir tvaresnės“ ateities BŽŪP prioritetus:

¹⁰⁴ Europos ekonominių ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl BŽŪP būklės ir ateities po 2013 m. (2008/C44/17) // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:044:0060:0068:LT:PDF> [žiūrėta 2010 12 06]

¹⁰⁵ Europos Sąjungos Taryba, Briuselis. 2008 m. lapkričio 27 d. Pranešimas. BŽŪP ateitis po 2013 m. 16287/08 // <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lt/08/st16/st16287.lt08.pdf> [žiūrėta 2010 12 13]

¹⁰⁶ EB Komisija, Briuselis 2009 m. balandžio 1d. KOM (2009) 147 Baltoji knyga. Prisitaikymas prie klimato kaitos. Europos veiksmų programos kūrimas {SEC(2009) 386} // http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com%282009%290147_/com_com%282009%290147_.lt.pdf [žiūrėta 2010 12 12]

- ES aprūpinimo maistu saugumo, saugumo ir kokybės priemonės – būsimos politikos kūrimo pagrindas;

- pagrindinis tikslas – ES gaminių konkurencingumas pasaulyje;

- teisingesnė BŽŪP:

- deramas ūkininkų gyvenimo lygis ir tinkamas vartotojų poreikių tenkinimas,

- gamintojų, maisto produktų tiekimo grandinės dalyvių, įtakos rinkoje stiprinimas,

- rinkos nestabilumo valdymas ir skubių kovos su galimomis krizėmis priemonių sistema,

- vienodos sąlygos ūkininkams visose valstybėse narėse, sudaromos atliekant biudžeto peržiūrą ir priimant sprendimą dėl biudžeto dydžio (turėtų būti išlaikytas dabartinio biudžeto dydis) ir jo paskirstymo atskiroms valstybėms;

- ekologiškesnė BŽŪP:

- didinti ekologiškų prekių tiekimą,

- tvariau naudoti ribotus išteklius, siekiant pagerinti gamybos efektyvumą,

- išnaudoti žemės ūkio potencialą kovai su klimato kaita;

- stiprinti kaimo bendruomenes kuriant daugiau darbo vietų;

- vykdyti bendrąją politiką, kuri užtikrintų tinkamą bendrosios rinkos veikimą ir išspręstų tarpvalstybinio pobūdžio klausimus, susijusius su maisto tiekimu, klimato kaita ir aukštais maisto standartais;

- labiau orientuota į rezultatus būsima BŽŪP, ypač daug dėmesio skiriant jos supaprastinimui ir administracinės naštos mažinimui.¹⁰⁷

Vis dėlto naujų BŽŪP išskylančių problemų tokių kaip klimato kaita negalima spręsti vien tik BŽŪP priemonėmis; norint jas įveikti, reikia pasitelkti visų sričių Bendrijos politiką.

Nors BŽŪP ir nėra Europos klimato politika, tačiau ji gali būti pagrindas diegiant veiksmingas kovos su klimato kaita priemones ir paskatas. ES ir toliau turi būti geru pavyzdžiu kovojant su klimato kaita ir dėl dabartinių ekonominių sunkumų klimato kaita negali būti laikoma antraeilium dalyku.¹⁰⁸

Apibendrinant galima teigti, kad nors klimato kaitos tema BŽŪP pradėjo dominuoti sąlyginai neseniai, tačiau kovoje su klimato kaitos iššūkiais žemės ūkis gali ir turi vaidinti svarbų vaidmenį. Dėl šios priežasties kuriamos metodikos, numatomos gairės, analizuojami galimi scenarijai, formuluojami prioritetai, akcentuojami tikslai ir keliami uždaviniai – visa tai daroma siekiant į klimato kaitos rizikas orientuoto BŽŪP įgyvendinimo.

¹⁰⁷ Europos Parlamentas. Žemės ūkio ir kaimo plėtros komitetas. 2010 03 01. Darbo dokumentas dėl BŽŪP ateities po 2013 m. // http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/agri/dt/806/806610/806610lt.pdf

¹⁰⁸ Europos Parlamento pranešimas dėl ES žemės ūkio ir klimato kaitos. 2010 03 24 (2009/2157(INI)) // <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2010-0060&language=LT>

2.4. BŽŪP po 2013 m.: klimato kaita ES šalių narių pozicijose

2.4.1. Europos Komisijos Komunikatas dėl BŽŪP ateities po 2013 m.

2010 m. lapkričio 18 d. EK paskelbė komunikatą dėl BŽŪP ateities po 2013 m. „BŽŪP rengimas 2020 m. – siekis apsirūpinti maistu, gamtos ištekliais ir įgyvendinti subalansuotą teritorijų plėtrą“. Komunikatas buvo parengtas įvertinus Europos Parlamento ataskaitą dėl BŽŪP ateities po 2013 m. bei atsižvelgus į Europos ekonomikos ir socialinių reikalų, Regionų komitetų pozicijas, taip pat apibendrinus šalių narių ir ES Tarybos viešų diskusijų rezultatus.¹⁰⁹

Komunikatas atspindi plačiai aptartus ir identifikuotus politikos iššūkius, apibrėžia bendrus politikos ateities variantus, pradeda diskusijas tarp institucijų. Šiuo Komunikatu tęsiama 2003 m. pradėta BŽŪP reforma, kuria buvo siekiama žemės ūkį labiau orientuoti į rinkos poreikius, jį modernizuoti bei pritaikyti prie sparčiai besikeičiančių rinkos sąlygų ir naujų uždavinių.

Rengiant Komunikatą ES šalys pritarė minčiai, kad ateityje BŽŪP turėtų išlikti dviem ramsčiais grindžiama tvirta bendrąja politika. Apibendrinant, išreikštas nuomones galima suformuluoti tokius strateginius BŽŪP ateities tikslus:

- Išsaugoti tvarų maisto gamybos pajėgumą visoje ES, kad būtų galima užtikrinti Europos piliečių aprūpinimą maistu ilgą laiką ir prisidėti prie visame pasaulyje didėjančios maisto paklausos tenkinimo. Pastarieji padidėjusio rinkos nestabilumo reiškiniai, dažnai ryškesni dėl klimato kaitos, dar labiau pabrėžia tokias tendencijas ir įtampą.

- Remti ūkininkų bendruomenes, kurios Europos piliečiams teikia kokybiškus, vertingus ir įvairius maisto produktus. Aktyvus gamtos išteklių valdymas ūkininkaujant – viena svarbiausių priemonių, galinti padėti išsaugoti kaimo kraštovaizdį, užkirsti kelią biologinės įvairovės nykimui ir sušvelninti klimato kaitą bei prie jos prisitaikyti.

- Išlaikyti gyvybingas kaimo bendruomenes, kurioms ūkininkavimas – svarbi ekonominė veikla, užtikrinanti vietos žmonių užimtumą; tai teikia įvairios ekonominės, socialinės, ekologinės ir teritorinės naudos. Gerokai sumažėjus vietos produkcijos apimčiai būtų sunkiau siekti tikslų, susijusių su ŠESD kiekiu, vietos kraštovaizdžio ypatybėmis ir plataus pasirinkimo galimybės vartotojams užtikrinimu.¹¹⁰

¹⁰⁹ Ministerijoje pristatytas komunikatas dėl BŽŪP ateities // <http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/7829/> [žiūrėta 2010 12 11]

¹¹⁰ EB Komisija, Briuselis 2010-11-18 KOM(2010) 672 galutinis, Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: BŽŪP artėjant 2020. Su aprūpinimu maistu, gamtos ištekliais ir teritorine pusiausvyra susijusių būsimų uždavinių sprendimas // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0672:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2010 12 15]

Atkreiptinas dėmesys, kad Komunikate iškeltuose tiksluose svarbų vaidmenį vaidina ir klimato kaitos veiksnys. Akcentuojama, jog klimato kaita veikia rinkos nestabilumą, o tai daro įtaką maisto pasiūlai. Be to, skatinama valdyti gamtos išteklius ūkininkaujant, nes tai viena svarbiausių priemonių, galinčių sušvelninti klimato kaitą bei padėti prie jos prisitaikyti. Ir galiausiai yra siūloma siekti tikslo, mažinti ŠESD kieki.

Komunikate siūloma, kad pirmasis būsimos BŽŪP ramstis būtų labiau grindžiamas ekologiškumo ir tolygesnio paskirstymo principais, o antrasis turėtų būti labiau orientuojamas į konkurencingumą ir inovacijas, klimato kaitą ir aplinką. Taip būtų sudarytos sąlygos išlaisvinti iki šiol nepanaudotą ES žemės ūkio našumo potencialą. Remiant tik aktyviai veiklą vykdančius ūkininkus ir atlyginant už visuomenei jų teikiamas kolektyvines paslaugas būtų didinamas paramos veiksmingumas ir našumas, be to, BŽŪP būtų labiau įprasminama.

Komunikate išskiriami trys pagrindiniai būsimos BŽŪP tikslai:

1. Gyvybinga maisto produktų gamyba;
- 2. Tausus gamtos išteklių valdymas ir klimato politika;**
3. Darnus teritorinis vystymasis.

Atsižvelgiant į šio tiriamojo darbo pobūdį, aktualiausias yra antrasis tikslas, todėl šioje analizėje apžvelgsime pastarąjį BŽŪP tikslą.

Antrasis ateities BŽŪP tikslas kelia tokius uždavinius: 1) užtikrinti tvarios gamybos metodų taikymą ir patikimesnę aplinkos viešųjų gėrybių teikimą, nes didelė dalis žemės ūkio teikiamos naudos visuomenei nėra tinkamai įvertinama įprastinėmis rinkos sąlygomis; 2) skatinti ekologišką augimą per inovacijas, o tam būtina taikyti naujas technologijas, kurti naujus produktus, keisti gamybos procesus ir remti naujus paklausos modelius, visų pirma atsižvelgiant į bioekonomikos kūrimąsi; 3) vykdyti veiksmus klimato kaitai sušvelninti ir prie jos prisitaikyti ir taip padėti žemės ūkio sektoriui spręsti su klimato kaita susijusias problemas. Kadangi žemės ūkis yra itin priklausomas nuo klimato kaitos, suteikiant šiam sektoriui pajėgumo geriau prisitaikyti prie ypač didelių oro sąlygų permainų padarinių būtų taip pat mažinamas neigiamas klimato kaitos poveikis.¹¹¹

Svarbu paminėti tai, jog aplinka ir klimato kaita yra vienas iš būsimos BŽŪP uždavinių. Žemės ūkio ir miškininkystės reikšmė yra itin didelė teikiant viešąsias gėrybes, visų pirma aplinkos, t. y. kraštovaizdžio, žemės ūkio naudmenų biologinės įvairovės, klimato stabilumo ir geresnio pasirengimo potvynių, sausrų ir gaisrų atveju. Kita vertus, daugelis ūkininkavimo būdų gali kelti ir grėsmę aplinkai

¹¹¹ EB Komisija, Briuselis 2010-11-18 KOM(2010) 672 galutinis, Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: BŽŪP artėjant 2020. Su aprūpinimu maistu, gamtos ištekliais ir teritorine pusiausvyra susijusių būsimų uždavinių sprendimas // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0672:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2010 12 15]

– dėl ūkininkavimo veiklos gali nuskursti dirvožemis, išsekti vandens ištekliai ar padidėti jų tarša, išnykti kai kurios laukinės gyvūnijos buveinės, sumažėti biologinė įvairovė.

Nors nuo 1990 m. su ES žemės ūkio veikla siejamų ŠESD sumažėjo 20 %, siekiant įgyvendinti plataus užmojo ES energetikos ir klimato darbotvarkę bus galima ir reikės imtis tolesnių veiksmų. Svarbu ir toliau išnaudoti žemės ūkio sektoriaus pajėgumą, reikalingą sušvelninti klimato kaitą, prie jos prisitaikyti ir prisidėti mažinant išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, taikant gamybos našumo priemones, įskaitant energijos vartojimo efektyvumo didinimą, biomasės ir atsinaujinančiųjų išteklių energijos gamybą, anglies dioksido sekvestraciją ir anglies dioksido apsaugą dirvožemyje, naudojant inovacijas.¹¹²

Komunikate pabrėžiama, kad aplinka, klimato kaita ir inovacijos turėtų būti vienos pagrindinių krypčių, lemiančių BŽŪP formavimą labiau nei bet kada anksčiau.

Komunikate pristatomi trys pagrindiniai politikos variantai, atspindintys pagrindines viešuose debatuose išsakytas nuomones ir neprieštaraujantys vienas kitam, nagrinėjami toliau. Čia jie pristatomi kaip pasirinkimo galimybės, kurių poveikis bus analizuojamas prieš priimant galutinius sprendimus. Visi trys variantai grindžiami dviejų ramsčių struktūra (kiekvieno ramsčio svarba skirtinga).¹¹³

1 variantas

Pasirinkus šį variantą būtų toliau palaiapsniui keičiama esama politikos sistema. Būtų remiamasi gerai funkcionuojančiais politikos aspektais ir orientuojamasi į korekcijas ir tobulinimą toje srityje, kurioje BŽŪP susilaukia didžiausios kritikos, t. y. būtų sprendžiamas tiesioginių išmokų paskirstymo valstybėms narėms teisingumo klausimas. Pasirinkus šį variantą būtų užtikrintas esamos BŽŪP tęstinumas bei stabilumas ir taip veiklos vykdytojams visoje maisto grandinėje būtų sudaryta ilgalaikio planavimo galimybė.

2 variantas

Kitas variantas – pasinaudoti reformos galimybe ir atlikti nuodugnias pagrindinių politikos aspektų peržiūras, siekiant užtikrinti, kad politika taptų tvaresnė ir kad būtų išlaikyta geresnė atskirų politikos tikslų, ūkininkų ir valstybių narių pusiausvyra. Šiuo tikslu būtų taikomos tikslingiau orientuotos priemonės, o tai taip pat suteiktų aiškumo ES piliečiams. Pasirinkus šį variantą būtų siekiama išlaidų veiksmingumo ir daugiau dėmesio būtų skiriama ES sukuriama pridėtinei vertei. Šis variantas leistų spręsti ES ekonominius, aplinkos ir socialinius sunkumus ir stiprinti žemės ūkio ir

¹¹² Europos Bendrijų Komisija, Briuselis 2010-11-18 KOM(2010) 672 galutinis, Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: BŽŪP artėjant 2020. Su aprūpinimu maistu, gamtos ištekliais ir teritorine pusiausvyra susijusių būsimų uždavinių sprendimas // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0672:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2010 12 15]

¹¹³ Ten pat.

kaimo vietovių reikšmę siekiant strategijos „Europa 2020“ tikslų – pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo.

3 variantas

Pasirinkus šį variantą būtų siekiama BŽŪP reformuoti ryžtingiau, didelį dėmesį skiriant tikslams, susijusiems su aplinka ir klimato kaita, o paramai pajamoms ir daugeliui rinkos priemonių palaipsniui skiriant vis mažiau dėmesio. Per kaimo plėtros politikos sistemą didelis dėmesys būtų skiriamas aplinkos ir klimato kaitos veiksnių finansavimo klausimui – taip būtų skatinama kurti regionines strategijas, skirtas užtikrinti, kad ES tikslai būtų pasiekti. Išvardyti variantai turi aiškių, nors ir skirtingų pranašumų ir trūkumų, susijusių su naujosios BŽŪP tikslų įgyvendinimu, kaip nurodyta šiame komunikate. Tuos variantus reikės vertinti remiantis jų ekonominiu ir socialiniu poveikiu, taip pat jų poveikiu aplinkai.

Taigi iš visų siūlomų politikos variantų, kuriuose atsispindi pagrindinės viešuose debatuose išsakytos nuomonės, tik trečiajame sprendimo variante yra siūloma didesnę dėmesį skirti tikslams, susijusiems su aplinka ir klimato kaita.

EK pateikusi Komunikatą atvėrė kelią diskusijoms dėl BŽŪP po 2013 m., kadangi jame aptariami politikos variantai; juo inicijuojami vieši debatai su visomis suinteresuotomis šalimis. Tai padės ES šalims pasirinkti teisingiausią kryptį, kaip turėtų būti plėtojama BŽŪP toliau, kokioms sritims turėtų būti skiriamas didžiausias dėmesys ir kaip galima būtų prisitaikyti prie BŽŪP tenkančio klimato kaitos iššūkio. Įgyvendindama numatytas priemones BŽŪP turėtų tapti tvaresnė, labiau subalansuota, tikslingiau orientuota, paprastesnė, veiksmingesnė, geriau pateisinanti ES piliečių poreikius ir lūkesčius.

2.4.2. ES šalių pozicijos dėl BŽŪP po 2013 m.

Apžvelgus bendrą Europos Komisijos poziciją dėl BŽŪP po 2013 m. yra tikslinga panagrinėti atskirų ES šalių nuomones dėl BŽŪP po 2013 m. ir kokios politikos gairės tose pozicijose brėžiamos klimato kaitos atžvilgiu. Šiai analizei būtent šios šalys buvo pasirinktos siekiant apžvelgti tiek senųjų, tiek naujųjų taip pat įtakingiausių ir mažiau įtakingų ES šalių narių pozicijas.

Vokietija, būdama viena iš įtakingiausių ES šalių narių ir mokėdama didžiausią įnašą į ES biudžetą savo poziciją dėl BŽŪP po 2011 m. suderino su kita įtakinga ES šalimi nare ir dažna savo sąjungininke Prancūzija.

Bendroje „Vokietijos ir Prancūzijos pozicijoje už stiprią BŽŪP po 2013 - naujieji iššūkiai ir lūkesčiai maistui, biomasėi ir aplinkai¹¹⁴ akcentuojama, kad būsimoji BŽŪP turi būti pritaikyta naujesiems iššūkiams – didėjanti maisto produktų ir biomasės paklausa, didėjanti konkurencija, kainų svyravimai pasaulinėse rinkose dėl klimato kaitos, didėjantys higienos rizikos veiksniai, klimato kaita, bioįvairovė, vandentvarka ir aplinko apsauga. Šalys pasisako už dabartinį dviejų ramsčių BŽŪP modelį, kurie gali būti atitinkamai tobulinami atsižvelgiant į naujuosius iššūkius. Žemės ūkio sektoriaus orientavimas į rinką didinimas, naujieji iššūkiai, tokie kaip klimato kaita, apsirūpinimas maistu bei energija, technikos progresas ir vis aukštesni žemės ūkio produkcijos standartai ateityje taps struktūrinius pokyčius žemės ūkio sektoriuje lemiančiais veiksniais.

Portugalijos pozicijoje dėl BŽŪP po 2013,¹¹⁵ kurią parengė žemės ūkio ministro pavedimu suburta ekspertų grupė, taip pat pakankamai dėmesio skiriama klimato kaitai ir teigiama, kad vienas iš didžiausių globalinių iššūkių kilsiantis žmonijai per artimiausius kelis dešimtmečius bus apsirūpinimo maistu ir tvarios aplinkos suderinamumas.

Atsižvelgiant į dabartines prognozes, siekiant patenkinti žmonijos apsirūpinimą maistu, grūdų bei mėsos produkcijos poreikis iki 2050 išaugs 70 %. Kyla klausimas, kaip pasiekti tokį žemės ūkio produkcijos padidėjimą, užtikrinant bioįvairovę, tvarų gamtos išteklių naudojimą, prisitaikant prie klimato kaitos ir mažint ją, prisidedant prie kaimiškųjų vietovių ekonominio ir socialinio gyvybingumo, kraštovaizdžio puoselėjimo? Tai yra didžiulis iššūkis, kurį žemės ūkis turės įveikti globaliniame lygmenyje pasitelkiant į pagalbą visus regionus ir visus jų gamtos išteklius bei žmogiškąjį potencialą. Europos žemės ūkis turi prisidėti prie šio iššūkio įveikimo. Ekspertai pateikia siūlymus sušvelninti klimato kaitą mažinant šiltnamio dujų išmetimą, didinant išmetamųjų dujų surinkimą ir atsinaujinančios energijos gamybą bei didinti ekosistemų galimybes prisitaikyti prie šių pokyčių.¹¹⁶

Apžvelgiant **Danijos** vyriausybės poziciją,¹¹⁷ galima teigti, jog ši šalis laikosi nuomonės, kad dabartinės reformos ir BŽŪP orientavimas į rinkos sąlygas turi būti tęsiami. Taip pat BŽŪP 2014–2020 m. laikotarpyje turi būti labiau orientuojama į naujuosius iššūkius ir viešąsias gėrybes. BŽŪP turi galimybių tapti dalimi sprendinio daugeliui naujų iššūkių bei prisidėti skatinant tvarią plėtrą. Pavyzdžiui, kaip skatinti efektyvų vandens ir bioįvairovės išsaugojimą, padėti spręsti apsirūpinimo

¹¹⁴ Deutsch-Französische Position für eine starke Gemeinsame Agrarpolitik nach 2013. Neue Herausforderungen und Erwartungen für Ernährung, Biomasse und Umwelt // http://www.bmelv.de/SharedDocs/Downloads/Presse/Deutsch-Franz-Position-dt.pdf?__blob=publicationFile [žiūrėta 2011 02 11]

¹¹⁵ Portuguese Agriculture and the Future of the CAP After 201. Working Paper prepared by the Expert Group established by Order No. 7164/2010 of the Minister of Agriculture, Rural Development and Fisheries // http://www.gpp.pt/pac2013/en/Docs/CAP_post2013_ExpertGroup_EN.pdf [žiūrėta 2011 02 12]

¹¹⁶ Ten pat.

¹¹⁷ Ministry of Food, Agriculture and Fisheries. Towards a New Common Agricultural Policy. Comments from the Danish Government to the Commission's Public Debate // http://www.fvm.dk/The_Comm_on_Agricultural_Policy.aspx?ID=44531 [žiūrėta 2011 02 15]

maistu, klimato kaitos bei aukštesnių aplinkosaugos ir žaliosios energijos reikalavimus. Kaimo plėtros politika gali sutelkti dėmesį į tvarų vystymąsi ir kaimo ekonomiką bei ypač į žemės ūkio ir maisto sektorių, visų pirma siekiant suvokti galimybes pritaikyti gamybą prie naujų iššūkių. Tai apima tradicinį maisto sektorių, taip pat ne maisto produktų, tokių kaip bioenergija, aplinkosaugos technologijos, CO₂, metano ir kitų šiltnamio dujų mažinimas.

Danija išsakydama savo poziciją nurodė, jog pirmas ramstis galėtų būti skirtas ūkininkams, kurie siekia sumažinti klimato šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą, t.y. metano ir azoto suboksido. Kalbant apie antrąjį ramstį, jis turi turėti konkretų tikslą siekiant užtikrinti ir skatinti tvarų aplinkosauginį augimą ir vystymąsi įvairiuose kaimo, kaip visuomenės, sektoriuose, bei užtikrinti veiksmingą atsaką į naujuosius iššūkius.

Čekijos pozicijoje „Bendroji žemės ūkio politika po 2013 – galimybė modernizacijai“¹¹⁸ taip pat akcentuojami naujieji iššūkiai ir teigiama, kad būsima BŽŪP turi būti instrumentas nukreiptas į kovą su naujaisiais iššūkiais. Čekija išreiškė nuomonę, jog dabar yra puiki galimybė modernizuoti būsimą BŽŪP ir pritaikyti šios politikos funkcionavimą kaip geresnį atsaką į dabartinius poreikius ir iššūkius (klimato kaitos poveikis, atsinaujinančios energijos šaltiniai, vandentvarka ir bioįvairovės išsaugojimas), sumažinti neigiamą kainų svyravimo pasaulinėse rinkose įtaką ir teikti viešąsias gėrybes Europos visuomenei.

Čekija taip pat pritaria dviejų ramsčių BŽŪP modeliui, kuris yra tinkama platforma kovojant su naujaisiais iššūkiais. Žinoma, naujieji iššūkiai ir didesni visuomenės lūkesčiai, kurie yra būtini būsimei BŽŪP turi ateityje atsispindėti tarp šių dviejų ramsčių, o taip pat būti suderinta su kitomis ES politikos sritimis. Čekija siūlo teikiant paramą pagal kaimo plėtros priemonės pagrindinį vaidmenį skirti Europos žemės ir miškų ūkio prisitaikymui prie klimato pokyčių ir sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas bei prisitaikyti prie kitų naujųjų iššūkių.¹¹⁹

Apibendrinant šių šalių narių pozicijas dėl BŽŪP po 2013 galima teikti, kad kiekviena šalis savo pozicijoje naujiesiems iššūkiams, tame tarpe ir klimato kaitai, teikia gan didelę reikšmę. Aptartų šalių narių pozicijos dėl klimato kaitos įtakos žemės ūkio sektoriui iš esmės sutampa ir tikėtina, kad kartu su likusių ES valstybių narių pritarimu būsimoje BŽŪP po 2013 klimato kaita ir naujieji iššūkiai bus viena iš prioritetinių sričių.

¹¹⁸Ministry of Agriculture of the Czech Republic. The Common Agricultural Policy After 2013 - an opportunity for Modernisation. A Perspective from Czech Republic // http://eagri.cz/public/web/file/90691/The_Common_Agricultural_Policy_after_2013_a_perspective_from_the_CRen.pdf [žiūrėta 2011 01 14]

¹¹⁹ Ten pat.

3. KLIMATO KAITA IR LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIS

3.1. Lietuvos teisės aktai, susiję su rizikomis dėl klimato kaitos

Šioje darbo dalyje bus analizuojami Lietuvos teisės aktai, susiję su klimato kaita, tame tarpe ir rizikomis žemės ūkiui. Lietuva yra prisijungusi prie daugelio tarptautinių sutarčių ir konvencijų, skirtų mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išsiskyrimą. 1995 m. vasario 23 d. LR Seimas ratifikavo JT Bendrosios klimato kaitos konvenciją.¹²⁰ 2002 m. lapkričio 19 d. Lietuva ratifikavo Kioto protokolą.¹²¹ Kioto protokolu ES ir Lietuva įsipareigojo 2008-2012 metų laikotarpiu sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išsiskyrimą iki, vidutiniškai, 8% žemiau bazinių metų lygio.

Lietuvoje jau yra parengtos strategijos atskiriems aplinkos apsaugos sektoriams, priimta nemažai įstatymų skirtų ekonominių aplinkos apsaugos veiksnių taikymui.

1992 m. buvo priimtas **Lietuvos aplinkos apsaugos įstatymas**,¹²² vienas pirmųjų apibrėžiantis įvairaus lygmens institucijų atsakomybę aplinkos apsaugos srityje, svarbiausias aplinkos apsaugos problemas, jų sprendimo būdus. Šis įstatymas reguliuoja visuomeninius santykius aplinkosaugos srityje, nustato pagrindines juridinių bei fizinių asmenų teises ir pareigas išsaugant LR būdingą biologinę įvairovę, ekologines sistemas bei kraštovaizdį, užtikrinant sveiką ir švarią aplinką, racionalų gamtos išteklių naudojimą LR.

1994 m. patvirtinta pirmoji **Nacionalinė energetikos strategija**.¹²³ Joje buvo suformuluotos pagrindinės energetikos ūkio pertvarkymo ir plėtotės nuostatos iki 2015 m. Nacionalinėje energetikos strategijoje buvo numatyta laikysis tarptautinių aplinkosaugos konvencijų, Penktosios ES aplinkosaugos programos, Nacionalinės aplinkosaugos strategijos, Aplinkosaugos priartėjimo prie ES strategijos ir JT BKKK įgyvendinimo nacionalinės strategijos reikalavimų ir ekologiškai švaresnio kuro naudojimo ir numatomas taršos mažinimo priemonių įgyvendinimo skatinimas bei aplinkosaugos reguliavimo energetikoje užtikrinimas. 1999 ir 2002 metais ši strategija buvo atnaujinta, atsižvelgiant į ekonomikos ir energetikos pokyčius šalyje, remiantis ES patirtimi, sukaupta informacija.

1996 m. priimtoje **Valstybinės aplinkos apsaugos strategijoje**¹²⁴ yra pateiktos pagrindinės nuostatos, kurias reikia įgyvendinti siekiant užtikrinti tvarią raidą įvairiuose sektoriuose, nustatyti

¹²⁰ LR Seimo nutarimas dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos ratifikavimo // Valstybės žinios. – 1995, Nr. I-812

¹²¹ LR įstatymas dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolo ratifikavimo // Valstybės žinios. – 2002, Nr. IX-1203

¹²² LR aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. – 1992, Nr. 5-75.

¹²³ LR Seimo nutarimas Dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 1999, Nr. 86-2568

¹²⁴ LR Seimo nutarimas Dėl Valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 1996, Nr. 103

šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimų kiekiai, kurių bus siekiama neviršyti 2010 metais.

Tais pačiais metais taip pat buvo patvirtinta **Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo nacionalinė strategija**.¹²⁵ Strategijoje apibūdinami JTBBKKK ir Kioto protokolo prioritetai ir principai; pateikta šalies ekonominio, socialinio ir regioninio vystymosi strateginė analizė, informacija apie Lietuvos klimato svyravimus bei jų prognozes globalių klimato pokyčių kontekste; atlikta šiltnamio dujų išmetimų sektorinė bei strateginė analizė ES direktyvų kontekste; įvertintos stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės įvairiuose ūkio sektoriuose, susijusiuose su klimato kaitos problemomis; numatyti tikslai bei uždaviniai įgyvendinant JTBBKKK ir Kioto protokolo reikalavimus įvairiuose ūkio sektoriuose; parengtas strategijos įgyvendinimo veiksmų planas įvairiems ūkio sektoriams, aplinkosaugai, mokslo ir švietimo sritims; numatyti strategijos įgyvendinimo ir priežiūros mechanizmai bei rezultatų vertinimo kriterijai.

1999 m. buvo priimtas **LR Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas**,¹²⁶ kuris nustatė mokesčio už aplinkos teršimą mokėjimo tvarką ir kontrolę. Šiuo įstatymu siekiama ekonominėmis priemonėmis skatinti teršėjus mažinti aplinkos teršimą, vykdyti atliekų prevenciją ir tvarkymą, neviršyti nustatytų teršalų išmetimo į aplinką normatyvų, taip pat iš mokesčio kaupti lėšas aplinkosaugos priemonėms įgyvendinti. Numatytos galimybės atleisti nuo mokesčio už aplinkos teršimą iš stacionarių taršos šaltinių, jei yra naudojamas biokuras, fiziniai ir juridiniai asmenys, kurių transporto priemonėse įrengtos ir veikia išmetamųjų dujų neutralizavimo sistemos bei numatyti kiti atvejai, kai mokestis už taršą gali būti sumažintas.

2002 m. atnaujinta ir suderinta su ES teisės aktais 1999 metais patvirtinta **Nacionalinė energetikos strategija**,¹²⁷ kurioje numatomi pagrindiniai Lietuvos energetikos sektoriaus uždaviniai, iš kurių vienas tiesiogiai susijęs su aplinkosauginiais reikalavimais. 2007 metais ši strategija neteko galios, nes buvo parengta ir patvirtinta nauja Nacionalinė energetikos strategija,¹²⁸ kuri išskėlė pagrindinius tikslus: užtikrinti patikimą ir saugų energijos tiekimą mažiausiomis išlaidomis; siekti darnios energetikos sektoriaus plėtros; skatinti konkurenciją. Atnaujinta Nacionalinė strategija taip pat orientuota į aplinkosauginius reikalavimus ir numato saugoti aplinką diegiant inovacijas ir modernias technologijas, racionaliai plėtojant energetikos sistemas, didinant efektyvumą, mažinant energijos nuostolius, skatinant vietinių ir atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą, mažinant neigiamą energetikos objektų poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai.

Taip pat 2002 metais LR Vyriausybė patvirtino **Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015**

¹²⁵ LR Vyriausybės nutarimas Dėl Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo nacionalinės strategijos // Valstybės žinios. – 1996, Nr. 105-2409.

¹²⁶ LR Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 47-1469.

¹²⁷ LR Seimo nutarimas Dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 99-4397

¹²⁸ LR Seimo nutarimas Dėl nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2007, Nr. 11-430

metų ilgalaikę strategiją,¹²⁹ kuri numato nemažai ekonominių priemonių, kurių taikymas praktikoje padėtų sumažinti teršalų išmetimų kiekį, aplinkos taršą; numatytos aplinkos apsaugos priemonės įvairiuose sektoriuose, „žaliųjų pirkimų“ taisyklės, reikalaujančios, kad paskelbtuose valstybės įstaigų viešųjų pirkimų konkursuose dalyvaujančios įmonės turėtų įdiegtos aplinkosaugos vadybos sistemos sertifikata, galimybių ir būdų ištyrimas bei praktinis pritaikymas kai kurių mokesčių sumažinimo mainais į taršos mokesčių padidinimą.

Tais pačiais metais buvo patvirtinta ir **Valstybės ilgalaikės raidos strategija**,¹³⁰ kurioje aplinkos apsauga yra vienas pagrindinių tikslų užtikrinant saugią Lietuvos visuomenės plėtrą. Iškelti tikslai apima vandens, oro, dirvožemio, atliekų, fizinės taršos ir kitas sritis. Strategijoje numatyta, jog yra svarbu skatinti energijos naudojimo veiksmingumą bei atsinaujinančiųjų energijos šaltinių naudojimą; mažinti taršą iš didelių deginimo (energetikos) įrenginių; mažinti transporto poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai; mažinti poveikį klimato kaitai, ozono sluoksniui, rūgštėjimo eutrofikacijos procesui.

2003 m. LR Vyriausybė patvirtino **Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją**¹³¹ – vieną svarbiausių ūkio plėtros, aplinkos apsaugos bei socialinės politikos darnaus vystymosi nuostatas integruojančių dokumentų. Pagrindinis Lietuvos darnaus vystymosi tikslas – pagal ekonominio ir socialinio vystymosi, išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius iki 2020 metų pasiekti ES vidurkį, pagal aplinkos taršos rodiklius – neviršyti ES leistinų normatyvų, laikytis tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimų. Vėliau 2009 metais ši strategija buvo pakeista, o atnaujintos patvirtintos **Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos**¹³² prioritetai yra pavojaus žmonių sveikatai mažinimas, pasaulinės klimato kaitos ir jos padarinių švelninimas, biologinės įvairovės apsauga, nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas. Strategijoje numatyti ilgalaikiai tikslai – užtikrinti nepavojingą žmonių sveikatai ir atitinkančią reikalavimus oro kokybę visoje šalies teritorijoje, pasiekti, kad į atmosferą išmetamų teršalų ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų daugėtų dvigubai lėčiau, negu auga gamyba ir paslaugos, o ozono sluoksnį ardančios medžiagos iš viso nebūtų vartojamos.

2004 m. patvirtintas **LR biokuro, biodegalų ir bioalyvų įstatymas**,¹³³ (atnaujintas 2009 m.) kurio vienas iš pagrindinių tikslų yra mažinti išmetamų į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančių dujų ir

¹²⁹ LR Vyriausybės nutarimas Dėl Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 60-2424

¹³⁰ LR Seimo nutarimas Dėl valstybinės ilgalaikės raidos strategijos // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 113-5029

¹³¹ LR Vyriausybės nutarimas Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo // Valstybės žinios. – 2003, Nr. 89-4029

¹³² LR Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 rugsėjo 11 d. nutarimo Nr. 1160 „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ pakeitimo // http://www.smm.lt/veikla/do_cs/dv_svietimas/0.816819001255418152.pdf [žiūrėta 2011 02 18]

¹³³ LR biokuro, biodegalų ir bioalyvų įstatymas // Valstybės žinios. – 2004, Nr. 64-1940

teršalų kiekį, didinti vietinių, atsinaujinančių bei alternatyvių energijos išteklių efektyvų naudojimą ir energijos išteklių tiekimo saugumą.

Remiantis 2003/87/EB direktyva, kuri nustato prekybos šiltnamio efektą sukeliančių dujų apyvartinių taršos leidimų sistemą, ir siekiant ją įgyvendinti buvo patvirtintas **Šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų išdavimo ir prekybos jais tvarkos aprašas**.¹³⁴ Šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų išdavimo ir prekybos jais tvarkos aprašas nustato prekybos ŠESD apyvartiniais taršos leidimais sistemą, siekiant, kad būtų skatinamas ekonomiškai efektyvus išmetamo šiltnamio dujų kiekio mažinimas energijos gamybos ir transformavimo, juodųjų metalų gamybos ir apdirbimo, mineralinių medžiagų apdirbimo bei celiuliozės ir popieriaus gamybos veiklos srityse. Įgyvendinant Kioto protokolo ir ES reikalavimus mažinti ŠESD išskirimą. Šis aprašas buvo pakeistas ir 2010 m. patvirtintas naujas **Šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų išdavimo ir prekybos jais tvarkos aprašas**,¹³⁵ kuris atnaujino reikalavimus asmenims, dalyvaujantiems ES ŠESD apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemoje, siekiant, kad būtų skatinamas taupus ir ekonomiškai efektyvus išmetamo šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio mažinimas.

Lietuvos teisinėje sistemoje reikšmingą vietą užima **Klimato kaitos poveikio šalies ekosistemoms, bioįvairovei, vandens ištekliams, žemės ir miškų ūkiui ir žmonių sveikatai įvertinimo studija ir pasekmių švelninimo strateginis planas**,¹³⁶ kuris buvo atliktas pagal sutartį, sudarytą 2006-12-12 d. Nr. AARP6-178 tarp LR Aplinkos ministerijos ir Vilniaus universiteto Ekologijos instituto.

Studija yra savalaikė, suteikianti informaciją apie to meto klimato kaitos poveikio atskiroms sritims tyrimus Lietuvoje, ar jų yra pakankamai, ką reikėtų skubiai taisyti, kokie pavojai laukia, kaip klimato kaita paveiks šalies ekosistemas, biologinę įvairovę, vandens išteklius, žemės ir miškų ūkį ir žmonių sveikatą ateityje. Studijoje taip pat yra analizuojamas ir klimato kaitos poveikis žemės ūkiui ir nurodoma, jog klimato kaitos poveikis žemės ūkiui aprėpia ne tik Lietuvos agroklimatinius išteklius, augalų produktyvumą, bet ir dirvožemio hidrocheminius procesus, augalų bei gyvulių ligų ir kenkėjų paplitimą, socialines pasekmes.

Taip pat galima paminėti ir **Žemės, maisto ūkio ir kaimo plėtros mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros 2007–2013 metų programą**,¹³⁷ kuri buvo patvirtinta 2007 metais.

¹³⁴ LR Aplinkos ministro įsakymas Dėl šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų išdavimo ir prekybos jais tvarkos aprašo patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2004, Nr. 78-2764

¹³⁵ LR Aplinkos ministro įsakymas Dėl šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų išdavimo ir prekybos jais tvarkos aprašo patvirtinimo pakeitimo // Valstybės žinios. – 2010, Nr. 20-947

¹³⁶ LR Aplinkos apsaugos ministerija. Klimato kaitos poveikio šalies ekosistemoms, bioįvairovei, vandens ištekliams, žemės ir miškų ūkiui ir žmonių sveikatai įvertinimo studija ir pasekmių švelninimo strateginis planas // http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=6467 [žiūrėta 2011 02 18]

¹³⁷ LR Žemės ūkio ministro įsakymas Dėl žemės, maisto ūkio ir kaimo plėtros mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros 2007–2013 metų programos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2007, Nr. 83-3403

Programos tikslas – sukurti ir įgyvendinti nuoseklią, su žemės, maisto ūkio ir kaimo plėtros politika suderintą žemės, maisto ūkio ir kaimo plėtros mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) sistemą siekiant plėtoti Lietuvos kaime modernų, dinamišką, konkurencingą žemės ir maisto ūkį bei tolygią ekonominę ir socialinę veiklą.

Programą numatoma įgyvendinti pagal 4 pagrindines kryptis: 1. Žemės, vandens ir kitų gamtos išteklių tvaraus naudojimo, kraštovaizdžio ir bioįvairovės išsaugojimo tyrimai; 2. Naujų metodų ir procesų paieška ir adaptavimas, energiją ir aplinką tausojančių žemės ir maisto ūkio technologijų kūrimas ir esamų tobulinimas, kuriant didesnės pridėtinės vertės saugius ir kokybiškus žemės ūkio ir maisto produktus; 3. Atsinaujinančių energijos šaltinių paieška, technologijų kūrimas ir racionalus panaudojimas; 4. Žemės ūkio verslo bei kaimo ekonominių ir socialinių procesų modeliavimas. Programos įgyvendinimo priemonės pateikiamos priede Nr. 1.

Vėliau 2008 metais buvo priimta **JT bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 m. nacionalinė strategija**.¹³⁸ Pagrindinis tikslas – įgyvendinti Konvencijos, Kioto protokolo reikalavimus ir 2008–2012 metais, lyginant su 1990 metais, sumažinti išmetamų į atmosferą šiltnamio dujų kiekį 8 procentais. Strategijoje pristatomos globalios oro temperatūros kilimo XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje problemos. Klimato kaitos dėsniumai siejami su antropogeninio poveikio stiprėjimu. Pateikiama stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) analizė kraštovaizdžiui, ekosistemoms ir biologinei įvairovei, vandens ištekliams, dirvožemiui, žemės ūkiui, miškų ūkiui ir kt. Strategijoje pateiktos priemonės tikslams ir uždaviniams įgyvendinti ir nurodyti jų vykdytojai. Priemonės skirtos vykdyti LR Žemės ūkio ministerijai pateikiama priede Nr. 2.

Taip pat šiais metais LR Vyriausybės nutarimu buvo patvirtinta **Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo 2008–2010 metų programa**.¹³⁹ Šios strategijos tikslas – didinti Lietuvos konkurencingumą 2008–2010 metais. Programoje išdėstyti Lietuvos siekiai iki 2010 metų ir jiems pasiekti įgyvendinamos priemonės. Patvirtintos 4 prioritetinės reformų sritys: žinios ir inovacijos; verslo potencialo realizavimas; investicijos į žmones ir darbo rinkos modernizavimas; energetika ir klimato kaita. Sudarytas veikslių planas, kuriame nurodytos atsakingos institucijos už įgyvendinamas priemones ir įgyvendinimo terminai.

Nacionalinėje Lisabonos strategijos įgyvendinimo 2008–2010 metų programoje įtvirtinta, jog kol kas yra ribotai taikomos prevencinės prisitaikymo prie klimato kaitos priemonės, todėl nurodyta, kad reikia siekiant efektyviai prisidėti prie visuotinių pastangų švelninti klimato kaitą, įvertinti Lietuvos galimybes maksimaliai mažinti šiltnamio dujų kiekį ir aktyviai dalyvauti derybose su

¹³⁸ LR Vyriausybės nutarimas Dėl JT bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. - 2008, Nr. 19-685

¹³⁹ LR Vyriausybės nutarimas Dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo 2008–2010 metų programos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2008, Nr. 124-4718

Europos Komisija dėl šiltnamio dujų mažinimo tikslų po 2012 metų, kad įsipareigojimai tarp ES valstybių būtų paskirstyti atsižvelgiant į šalies išsivystymo lygį, ekonominio augimo rodiklius, specifines nacionalines ir regionines aplinkybes. Taip pat būtina sustiprinti ūkio subjektų veiklos, susijusios su į atmosferą išmetamų lakiųjų organinių junginių valdymu, kontrolę.

2009 metais buvo patvirtintas labai reikšmingas kovos su klimato kaita įgyvendinimui skirtas **LR Klimato kaitos finansinių instrumentų įstatymas**.¹⁴⁰ Šis įstatymas nustato asmenų, vykdančių ūkinę veiklą, kurios metu į atmosferą išmetamos šiltnamio efektą sukeliančios dujos, teises, pareigas ir atsakomybę bei valstybės institucijų ir įstaigų kompetenciją, taip pat šiltnamio efektą sukeliančių dujų tvarkymo atestatų išdavimo, jų galiojimo sustabdymo, galiojimo sustabdymo panaikinimo ir atestatų galiojimo panaikinimo esminius reikalavimus.

Įstatymo 10 straipsnyje nurodyta, jog klimato kaitos valdymo priemonėms papildomai finansuoti sudaroma Klimato kaitos specialioji programa. Programos lėšos naudojamos energijos vartojimo ir gamybos efektyvumo didinimo projektams, kurie leidžia efektyviausiai sumažinti išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį įvairiose srityse, tame tarpe ir žemės ūkyje. Taip pat atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimui skatinti, miškams atkurti ir įveisti, visuomenei informuoti ir šviesti, mokslo tiriamiesiems darbams ir jų sklaidai, kitoms klimato kaitos politikos veiksmingo valdymo priemonėms.

Taigi, iš pateiktos teisės aktų analizės, matyti, jog Lietuva tik nuo 1992 metų pradėjo kurti teisinę bazę, reguliuojančią visuomeninius santykius aplinkosaugos srityje. Lietuva yra prisijungusi prie svarbiausių tarptautinių dokumentų, reglamentuojančių klimato kaitos rizikas, taip pat stengiasi vykdyti tarptautinius įsipareigojimus sumažinti ŠESD kiekį. Lietuva, pripažindama klimato kaitos problemą, stengiasi mažinti klimato kaitos poveikį priimdama teisės aktus, kurie reglamentuoja teises ir pareigas asmenų, vykdančių ūkinę veiklą, kurios metu į atmosferą išmetamos ŠESD, nustato valstybės institucijų ir įstaigų kompetenciją kovoje su klimato kaita. Vis dėlto Lietuvoje dar trūksta teisės aktų, kurie tiesiogiai reglamentuotų klimato kaitos poveikio žemės ūkiui rizikų mažinimą ir nustatytų griežtesnes sankcijas tiems, kurie nesilaiko numatytų aplinkosaugos reikalavimų.

¹⁴⁰ LR Klimato kaitos valdymo finansinių instrumentų įstatymas // Valstybės žinios. – 2009, Nr. 87-3662

3.2. Lietuvos Kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemonės mažinančios rizikas dėl klimato kaitos

Šiuo metu Lietuvoje, įgyvendinant Lietuvos ir ES iniciatyvas, inicijuojamos įvairios priemonės, kuriomis siekiama padėti žemės ūkiui prisitaikyti prie klimato kaitos arba švelninti jos padarinius. Šiomis priemonėmis taip pat siekiama mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį žemės ūkyje. Kaimo plėtros 2007–2013 metų programoje II kryptyje „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“ yra įgyvendinamos 9 priemonės, kuriomis didesniu ar mažesniu mastu siekiama spręsti klimato kaitos problemas.

Vienas reikšmingiausių nacionalinių dokumentų, skirtas bendrajam kaimo plėtros tikslui įgyvendinti, yra 2006 metais patvirtinta **Nacionalinė 2007–2013 metų kaimo plėtros strategija**.¹⁴¹ Ši Lietuvos nacionalinė strategija yra vienas iš pagrindinių dokumentų, apibūdinančių valstybės politiką strategiškai įgyvendinant 2007–2013 m. kaimo plėtros programą. Strategijoje įvardyti tikslai ir prioritetai padeda siekti strateginių tikslų, nustatytų Tarybos reglamente (EB) Nr. 1698/2005¹⁴² dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai paramos kaimo plėtrai. Lietuvos kaimo plėtros vizija iki 2013 metų suformuluota taip:

- Pagerinti žemės ir miškų ūkio konkurencingumą, remiant sektorių pertvarkymą, plėtrą ir inovaciją.
- Pagerinti aplinkos ir kraštovaizdžio būklę, remiant aplinkai palankius žemės tvarkymo metodus.
- Pagerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse ir skatinti ekonominės veiklos įvairinimą.

Strategijos įgyvendinimo laikotarpiu bus siekiama užtikrinti teigiamas Lietuvos kaimo plėtros tendencijas: stiprinti ekonominį potencialą, įvairinti veiklą ir gerinti gyvenimo kokybę. Šie pokyčiai vyks kartu gerinant ekologines sąlygas, padedant žemės ūkiui prisitaikyti prie klimato kaitos ir švelninant jos padarinius, ir išsaugant kraštovaizdžio biologinę įvairovę.

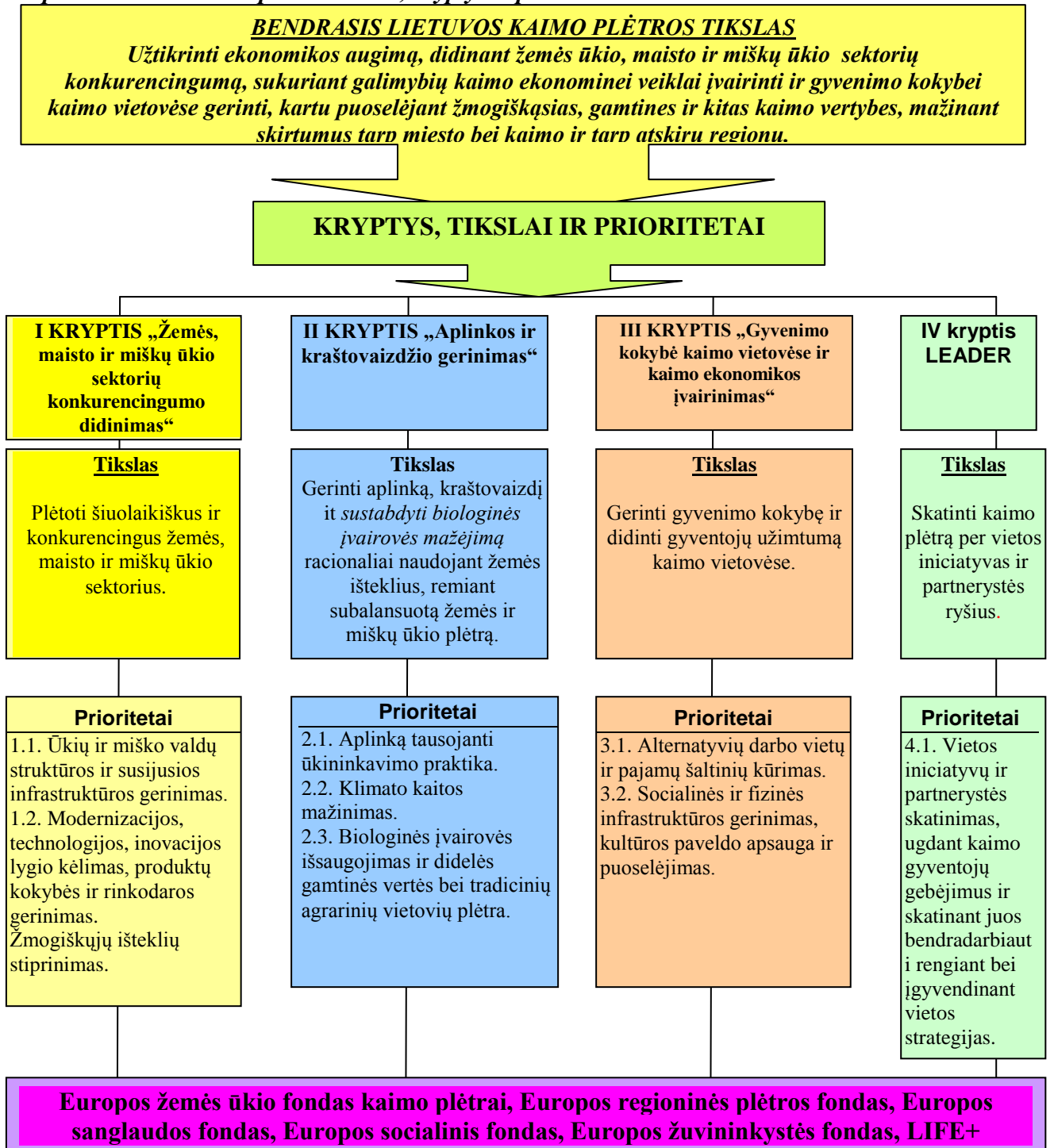
Taigi strategijoje buvo įtvirtintos pagrindinės priemonės, kuriomis siekiama įgyvendinti pagrindinį tikslą bei tos priemonės, kuriomis didesniu ar mažesniu mastu siekiama spręsti klimato kaitos problemas.

Žemiau esančiame paveiksle pavaizduotas ryšys tarp 2007–2013 m. Lietuvos kaimo plėtros bendrojo tikslo ir tikslų, nustatytų kiekvienai iš keturių krypčių ir jų prioritetams.

¹⁴¹ LR Žemės ūkio ministerija. Nacionalinė 2007–2013 metų kaimo plėtros strategija // http://www.zum.lt/min/failai/2006-08-17_Strategija.pdf [žiūrėta 2010 09 15]

¹⁴² EB reglamento (EB) Nr. 1698/2005 4 straipsnis.

4 pav. Lietuvos kaimo plėtros tikslai, kryptys ir prioritetai

Taigi, kaip matyti 4 pav., II strateginės krypties bendrasis tikslas yra „gerinti aplinką, kraštovaizdį ir sustabdyti biologinės įvairovės mažėjimą, racionaliai naudojant žemės išteklius, remiant subalansuotą žemės ir miškų ūkio plėtrą.“ Šis tikslas bus pasiektas įgyvendinant suformuluotus pagrindinius prioritetus, pagal kuriuos siekiama spręsti šias pagrindines II kryptčiai priskiriamas problemas:

- Grėsmė aplinkai ir kultūros paveldui dėl intensyvios žemės ūkio veiklos kai kuriose vietovėse ir žemės ūkio veiklos nutraukimo kitose vietovėse;
 - Trūksta subalansuotos privačių miškų tvarkymo praktikos;
 - Nepakankama ekologiškų produktų pasiūla;
 - Dideli apleistos žemės ūkio paskirties žemės plotai;
 - Dirvožemio rūgštėjimas ir erozija;
 - Blogos kokybės geriamasis vanduo šachtiniuose šuliniuose;
 - Poreikis kovoti su klimato kaita;
 - Biologinės įvairovės mažėjimas ir kai kurių rūšių išnykimo rizika.

Nacionalinėje 2007–2013 metų kaimo plėtros strategijoje numatyti prioritetai ir kryptys buvo įtvirtinti **Kaimo plėtros 2007–2013 metų programoje**.¹⁴³ Pagal Kaimo plėtros 2007–2013 metų programos II kryptį „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“ finansuojamomis veiklos sritimis bus siekiama skatinti aplinką tausojančią ūkininkavimo praktiką, saugoti ir stiprinti biologinę įvairovę, kraštovaizdį, vandens ir dirvožemio išteklius tiek didelės gamtinės vertės, tiek tradicinėse agrarinėse vietovėse bei mažinti klimato kaitą.

Taigi pagal Kaimo plėtros 2007–2013 metų programos II kryptį yra numatytos tokie prioritetai:

II.1. prioritetas. Aplinką tausojanti ūkininkavimo praktika (23,36 proc. II krypties paramos).

II.2. prioritetas. Klimato kaitos mažinimas (16,93 proc. II krypties paramos).

II.3. prioritetas. Biologinės įvairovės išsaugojimas ir didelės gamtinės vertės bei tradicinių agrarinių vietovių plėtra (59,70 proc. II krypties paramos).

Šiame darbe aktualiausias yra **II krypties 2 prioritetas**, nukreiptas į klimato kaitos mažinimą.

Pagal II.2 prioritetą siekiama kovoti su klimato kaita, racionaliai naudojant žemės išteklius, ypač apleistus žemės ūkio paskirties žemės plotus, ir užtikrinant subalansuotą miškų ūkio plėtrą. Tikimasi, kad apželdinimo mišku priemonė labai prisidės prie Lietuvos miškingumo didinimo programoje užsibrėžto tikslo – per artimiausius 20 metų Lietuvos miškingumą padidinti 3 proc. Kad miškas būtų želdinamas nedarant žalos aplinkai ir nepažeidžiant gamtinių vertybių, šiuo metu rengiamos išsamios žemėtvarkos schemos miškui želdinti, kurias tikimasi užbaigti iki 2007 m. pabaigos. Šiame procese

¹⁴³ LR Žemės ūkio ministerija. Kaimo plėtros 2007–2013 metų programa // http://www.zum.lt/dokumentai/kaimo_pletros_depart/KPP_2007-2013_%28LT_2010-12-02%29.pdf [žiūrėta 2010 11 09]

nustatomos miškui želdinti tinkamos teritorijos, atsižvelgiant į aplinkosaugos (biologinės įvairovės, vandens ir dirvožemio kokybės, erozijos, kraštovaizdžio ir t. t.), ekonominius ir socialinius aspektus. Parama bus teikiama šiose nustatytose teritorijose esančių žemės plotų apželdinimui. Be to, siekiant užtikrinti, kad apželdinimas mišku būtų kiek galima naudingesnis biologinei įvairovei ir aplinkai, taip pat siekiant įtvirtinti subalansuoto miško tvarkymo principus. Įgyvendinant šias schemas, daug dėmesio bus skiriama šiuo metu taikomai praktikai: mišrių želdinių, kuriuose daugiausia lapuočių, įveisimui, miško perimetro nustatymui, vietinių rūšių medžių sodinimui ir atvirų zonų formavimui.

LR aplinkos ministro 2002 m. patvirtintoje Lietuvos miškų ūkio politikoje ir jos įgyvendinimo strategijoje¹⁴⁴ nustatyti šie pagrindiniai miškų ūkio plėtros strateginiai tikslai: valstybinio ir privataus miškų ūkio plėtra, derinama su bendrąja kaimo plėtra, ir Lietuvos miškingumo padidinimas 3 proc. per artimiausius 20 metų. Konkretus iki 2020 m. numatomų apželdinti plotų dydis ir visos susijusios priemonės buvo pateikti bendru LR Aplinkos ministro ir LR Žemės ūkio ministro 2002 m. patvirtintoje Lietuvos miškingumo didinimo programoje.¹⁴⁵ 2007–2020 m. laikotarpiu planuojama kasmet įveisti po 7000 ha miško apleistoje valstybinėje ir privačioje žemėje, pasinaudojant ES finansine parama. Siekiant sudaryti palankias sąlygas Lietuvos miškingumui didinti ir užtikrinti miško sodmenų tiekimą kirtavietėms atželdinti bei naujiems miško plotams įveisti, 2003 m. LR Aplinkos ministro įsakymu patvirtinta Valstybinių miško medelynų modernizavimo programa.¹⁴⁶

Visa parama miškų ūkio plėtrai yra viena svarbiausių kovos su klimato kaita priemonių. Be to, klimato kaitą padės mažinti pagal I kryptį numatyta parama žemės ūkio valdų modernizavimui (pavyzdžiui, skatinimas naudoti biokurą, alternatyvius ir atsinaujinančius energijos šaltinius, Nitratų direktyvos reikalavimų įgyvendinimas). Nitratų direktyvos įgyvendinimas pagal I kryptį taip pat padės gerinti vandens kokybę tiek atviruose vandens telkiniuose (Bendrosios vandens politikos direktyvos ir Nitratų direktyvos įgyvendinimas), tiek kaimo gyventojų šuliniuose, nes vandens kokybę daugeliu atvejų labiausiai blogina netinkama ūkinė praktika (visų pirma netinkamas mėšlo ir srutų tvarkymas).¹⁴⁷

Taigi, kaip jau buvo minėta, Kaimo plėtros 2007–2013 metų programoje II kryptyje „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“ yra įgyvendinamos 9 priemonės, kuriomis didesniu ar mažesniu mastu siekiama spręsti klimato kaitos problemas, todėl yra tikslinga apžvelgti šių priemonių turinį. Priemonės

¹⁴⁴ LR Aplinkos ministro įsakymas Dėl Lietuvos miškų ūkio politikos ir jos įgyvendinimo strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 93-4029

¹⁴⁵ LR Aplinkos ministro ir LR Žemės ūkio ministro įsakymas dėl Lietuvos miškingumo didinimo programos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2003, Nr. 1-10

¹⁴⁶ LR Aplinkos ministro įsakymas Dėl valstybinių miško medelynų modernizavimo programos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2003, Nr. 85-3889

¹⁴⁷ LR Žemės ūkio ministerija. Kaimo plėtros 2007–2013 metų programa // http://www.zum.lt/dokumentai/kaimo_pletros_depart/KPP_2007-2013_%28LT_2010-12-02%29.pdf [žiūrėta 2010 11 09]

bus nagrinėjamos remiantis Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos I priedu „Priemonių aprašymai”¹⁴⁸.

Priemonė „Agrarinės aplinkosaugos išmokos“. Šia priemone yra siekiama gerinti aplinką ir kraštovaizdį, subalansuoti naudojant žemės išteklius bei remiant tausojančio žemės ūkio plėtrą. Šiuos tikslus įgyvendina žemės ūkio veikla užsiimantys subjektai, savanoriškai vykdydami aplinkosauginius įsipareigojimus, išsaugant ir tinkamai prižiūrint kraštovaizdžio elementus, biologinę įvairovę, apsaugant vandens telkinius nuo taršos, dirvožemio erozijos, bei išlaikant ir gerinant dirvožemio kokybę, siekdami užtikrinti ekosistemų stabilumą, užauginti sveiką ir vertingą derlių.

Įgyvendinant bendruosius aplinkosaugos tikslus, siekiama užtikrinti subalansuotą šalies kaimo vietovių plėtrą, kurti ir išsaugoti sveiką ir harmoningą žmonių gyvenamąją aplinką, natūralius kraštovaizdžio elementus ir užtikrinti bendrą ekologinį stabilumą.

Šios politikos tikslas – skatinti subalansuotą žemės naudojimą, sustabdyti biologinės įvairovės nykimą bei ekosistemų degradavimą, saugoti natūralius upių ir ežerų krantus, išsaugoti ir tinkamai tvarkyti natūralias ir pusiau natūralias pievas bei ekstensyviai naudojamas šlapyne, rekreacinę aplinką, optimaliai naudoti gamtos išteklius, apsaugoti kraštovaizdį bei biologinę įvairovę, mažinti neigiamą žemės ūkio veiklos poveikį aplinkai.

Priemonė „Pirmas žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“. Šios priemonės tikslas yra skatinti žemės ūkio produkcijos gamybai naudojamos žemės apželdinimą mišku kaip alternatyvų žemės panaudojimą, skatinti miškininkystės plėtrą ir miškų vaidmenį mažinant klimato kaitą, užtikrinti vietos aplinkos sąlygų gerinimą ir padėti spręsti nedarbo problemas kaimo vietovėse

Ši priemonė yra įgyvendinama siekiant skatinti žemės ūkio paskirties žemės apželdinimą mišku, kaip alternatyvų žemės naudojimo būdą, mažinant priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos, bei plėtoti miškininkystę, siekiant Lietuvos miškingumo didinimo programoje ir Lietuvos miškų ūkio politikoje bei jos įgyvendinimo strategijoje užsibrėžto tikslo – iki 2020 m. padidinti šalies miškingumą 3 proc., kasmet valstybinėje ir privačioje žemėje įveisiant ne mažiau kaip 7 tūkst. ha naujų miškų. Tai pagerins šalies ekologines bei aplinkos sąlygas ir užtikrins ekonomiškai racionalų apleistų bei menkaverčių žemių naudojimą. Šalies miškingumas priartės prie kitų Baltijos šalių miškingumo lygio.

Apželdinimas mišku yra svarbi klimato kaitos švelninimo priemonė, nes miškai absorbuoja didelius anglies dvideginio kiekius ir aprūpina biomase.

Priemonė „Pirmas ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“. Bendras šios priemonės tikslas – skatinti ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės apželdinimą mišku kaip alternatyvų žemės naudojimo būdą, skatinti miškininkystės plėtrą ir jos

¹⁴⁸ LR Žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programa. I priedas „Priemonių aprašymai” // http://www.zum.lt/documents/kaimo_pletros_depart/KPP_2007-2013_I_priedas_%28LT_2010-12-02%29.pdf [žiūrėta 2010 10 15]

vaidmenį mažinant klimato kaitą, gerinti vietos aplinkos sąlygas ir padėti spręsti nedarbo problemas kaimo vietovėse.

Ši priemonė įgyvendinama siekiant skatinti ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės apželdinimą mišku kaip alternatyvų žemės naudojimą, mažinant priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos, ir plėtoti miškininkystę. Taip bus gerinama šalies ekologinė bei aplinkosaugos būklė ir užtikrinamas ekonomiškai racionalus apleistų ir menkaverčių žemių naudojimas bei šalies miškingumas priartintas prie kitų Baltijos šalių miškingumo lygio.

Ši priemonė kaip ir prieš tai nagrinėta, yra svarbi klimato kaitos mažinimo priemonė, nes miškai absorbuoja didelius anglies dvideginio kiekius ir aprūpina biomase.

Priemonė „Miškininkystės potencialo atkūrimas ir prevencinių priemonių įdiegimas“. Pagrindinis tikslas – užtikrinti gaisrų ir stichinių nelaimių prevenciją bei pažeistų privačių ir valstybinių miškų atkūrimą bei diegti atitinkamas prevencines priemones, padedančias išsaugoti miškų ekologinę ir ekonominę vertę.

Priemonė „Pelno nesiekiančios investicijos miškuose“. Priemonės pagrindinis tikslas yra įgyvendinti aplinkosaugos tikslus, gerinant aplinkos, biologinės įvairovės bei kraštovaizdžio kokybę, ir didinti miško visuomeninę estetinę vertę, plėtojant rekreacinę infrastruktūrą.

Nei privačių miškų savininkai, nei valstybinių miškų valdytojai pagal nacionalinės teisės aktus nėra įpareigoti didinti ekologinę miškų vertę ar šių miškų visuomeninę estetinę vertę tokiomis priemonėmis, kaip pamiškių formavimas, medynų papildymas krūmais, mažų kūdrių įrengimas biologinei įvairovei gerinti, visuomenei laisvai naudotis skirtos rekreacinės infrastruktūros gerinimas rekreacinės paskirties miškuose. Tačiau visos šios priemonės yra labai svarbios tuo, kad skatina privačių miškų savininkus, valstybinių miškų valdytojus imtis tokios viešosios veiklos miškuose, siekiant gerinti aplinkos kokybę, biologinę įvairovę ir kraštovaizdį, taip pat didinti šių miškų visuomeninę estetinę vertę.

Priemonė „**Miškų aplinkosaugos išmokos**“.

Šia priemone yra siekiama finansiškai skatinti privačių miškų savininkus vykdyti aplinkosaugos požiūriu tinkamesnę miškų ūkio veiklą, išsaugoti kertines miško buveines (nustatyta tvarka inventorizuotas nepažeistas miško plotas, kuriame yra nykstančių, pažeidžiamų, retų ar saugotinių specializuotų buveinių rūšių) ir ugdyti miško savininkų ekologinį sąmoningumą, išsaugoti aukštos kokybės biologinę įvairovę miško buveinėse.

Kertinės miško buveinės 2001–2005 m. buvo inventorizuotos visų nuosavybės formų Lietuvos miškuose kaip svarbios vietovės didelės vertės miško ekosistemoms ir miško biologinei įvairovei išsaugoti. Privačiuose miškuose kasmet plynai iškertama apie 7 tūkst. ha miško. Toks miškų kirtimas leidžiamas šalies įstatymais ir yra įprasta miškotvarkos praktika Lietuvoje. Tačiau, norint išsaugoti biologinę ir kraštovaizdžio įvairovę, paskatinti savaiminį vietinių medžių rūšių miško atžėlimą,

mažinti dirvos eroziją ir kitokį neigiamą poveikį miško ekosistemoms, būtina remti savanorišką privačių miškų savininkų sprendimą neplynai kirsti miškus vietoj teisės aktais leidžiamo plyno kirtimo.

Priemonė **„NATURA 2000“ išmokos ir išmokos, susijusios su direktyva 2000/60/EB (parama „NATURA 2000“ vietovėse žemės ūkio paskirties žemėje)**“. Siekiama išsaugoti retus, nykstančius gyvūnus ir augalus, bei natūralias ar pusiau natūralias jų buveines, dėl ko turi būti ribojama įprasta žemės ūkio veikla ir taikomi tinkami ūkininkavimo metodai. Kita vertus, plotai, kuriuose nepalaikoma reikiamo lygio ekonominė veikla, kelia grėsmę jose esančioms gamtinėms vertybėms, taip pat plotų, kurie gali būti apleisti, jei nebus imtasi tinkamų veiksmų. Todėl yra skatinami tų vietovių gyventojai verstis tinkama ekonomine veikla, nedarančia žalos aplinkos vertybėms.

Priemonė **„NATURA 2000“ išmokos (parama „NATURA 2000“ vietovėms miškuose)**“. Šios priemonės tikslas – teikiant specialią paramą privačių miškų savininkams, siekiant padėti jiems spręsti konkrečias problemas, kylančias dėl šių direktyvų įgyvendinimo, taip pat padėti gerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse ir ugdyti vietos bendruomenių ekologinį sąmoningumą.

„Natura 2000“ tinklo vietovių miškų savininkai skatinami taikyti tokią praktiką, kuri padėtų išsaugoti esamas gamtos vertybes. Kadangi priemonės, tausojančios gamtos vertybes, mažina pelną, todėl privačių miškų savininkams ir jų asociacijoms mokama kompensacija.

Priemonė **„Išmokos ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves (mažiau palankios ūkininkauti vietovės)**“. Gamtinės, socialinės, ekonominės, tradicinės ir kitos aplinkybės lėmė Lietuvos regioninių skirtumų susiklostymą. Augalininkystės, gyvulininkystės gamybos apimtys ir atitinkamai pajamų lygis bei gyvenimo kokybė skirtinguose regionuose skiriasi 3–4 kartus. Skurdesnių šalies regionų demografiniai rodikliai prastėja, vyksta intensyvesnė žmonių migracija iš šių regionų, todėl kai kuriose vietovėse depopuliacijos lygis tampa kritiškas. Atsižvelgiant į šią situaciją ir kylančias problemas, buvo atlikta išsami regioninių skirtumų analizė, įvertinant visus pagrindinius veiksnius, lemiančius gyvenimo kokybę skirtinguose regionuose. Rytinės, pietrytinės ir vakarinės šalies dalys tyrimų metu buvo priskirtos vietovėms su kliūtimis.

Šia priemone siekiama spręsti labai įvairų spręstinių problemų spektrą nuo aplinkos gerinimo kraštovaizdžio saugojimo iki gyvybingos kaimo bendruomenės palaikymo skatinat aplinką tausojantį ūkininkavimą. Išsaugoti kraštovaizdį, biologinę įvairovę bei palaikyti gyvybingą kaimo bendruomenę.

4. lentelė. II krypties priemonės mažinančios rizikas dėl klimato kaitos

	II kryptis priemonė	Priemonės tikslas
	„Agrarinės aplinkosaugos išmokos“	Gerinti aplinką ir kraštovaizdį, subalansuotai naudojant žemės išteklius bei remiant tausojančio žemės ūkio plėtrą.
	„Pirmas ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“	Skatinti ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės apželdinimą mišku kaip alternatyvų žemės naudojimo būdą, skatinti miškininkystės plėtrą ir jos vaidmenį mažinant klimato kaitą, gerinti vietos aplinkos sąlygas ir padėti spręsti nedarbo problemas kaimo vietovėse.
	„Miškininkystės potencialo atkūrimas ir prevencinių priemonių įdiegimas“	Užtikrinti gaisrų ir stichinių nelaimių prevenciją bei pažeistų miškų atkūrimą.
	„Pelno nesiekiančios investicijos miškuose“	Įgyvendinti aplinkosaugos tikslus, gerinant aplinkos, biologinės įvairovės bei kraštovaizdžio kokybę, ir didinti miško visuomeninę estetinę vertę, plėtojant rekreacinę infrastruktūrą.
	„Miškų aplinkosaugos išmokos“	Finansiškai skatinti privačių miškų savininkus vykdyti aplinkosaugos požiūriu tinkamesnę miškų ūkio veiklą, išsaugoti kertines miško buveines ir ugdyti miško savininkų ekologinį sąmoningumą, išsaugoti aukštos kokybės biologinę įvairovę miško buveinėse..
6.	„NATURA 2000“ išmokos ir išmokos, susijusios su direktyva 2000/60/EB (parama „NATURA 2000“ vietovėse žemės ūkio paskirties žemėje)“	Išsaugoti retus, nykstančius gyvūnus ir augalus, bei natūralias ar pusiau natūralias jų buveines, dėl ko turi būti ribojama įprasta žemės ūkio veikla ir taikomi tinkami ūkininkavimo metodai. Kita vertus, plotai, kuriuose nepalaikoma reikiamo lygio ekonominė veikla, kelia grėsmę jose esančioms gamtinėms vertybėms, taip pat plotų, kurie gali būti apleisti, jei nebus imtasi tinkamų veiksmų. Todėl yra skatinami tų vietovių gyventojai verstis tinkama ekonomine veikla, nedarančia žalos aplinkos vertybėms.
7.	„NATURA 2000“ išmokos (parama „NATURA 2000“ vietovėms miškuose)“	Parama teikiama privačių miškų savininkams išsaugoti retus, nykstančius paukščius bei kitus gyvūnus ir augalus, ir natūralias ar pusiau natūralias jų buveines, dėl ko turi būti ribojama miškų ūkio veikla. „Natura 2000“ tinklo vietovių miškų savininkai skatinami taikyti tokią praktiką, kuri padėtų išsaugoti esamas gamtos vertybes. Kadangi priemonės, tausojančios gamtos vertybes, mažina pelną, todėl privačių miškų savininkams ir jų asociacijoms mokama kompensacija

8.	„Išmokos ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves (mažiau palankios ūkininkauti vietovės)“	Spręsti labai įvairių spręstinių problemų spektrą nuo aplinkos gerinimo kraštovaizdžio saugojimo iki gyvybingos kaimo bendruomenės palaikymo skatinat aplinką tausojantį ūkininkavimą
9.	„Pirmas žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“	Skatinti žemės ūkio produkcijos gamybai naudojamos žemės apželdinimą mišku kaip alternatyvius žemės panaudojimą, skatinti miškininkystės plėtrą ir miškų vaidmenį mažinant klimato kaitą, užtikrinti vietos aplinkos sąlygų gerinimą ir padėti spręsti nedarbo problemas kaimo vietovėse.

Apibendrinant Lietuvos Kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės mažinančios rizikas dėl klimato kaitos galima teigti, kad šiomis priemonėmis yra siekiama prisidėti prie klimato kaitos mažinimo bei saugoti ir stiprinti biologinę įvairovę, skatinti aplinkai nekenksmingų ūkininkavimo metodų taikymą (ekologinis ūkininkavimas, paskatos agrarinės aplinkosaugos programų dalyviams, išmokos ūkininkams, ūkininkaujantiems „Natura 2000“ teritorijose ir žemės ūkio, ir miškų paskirties žemėje), imtis priemonių dirvožemio ir vandens kokybei gerinti, taip pat remti žemės apželdinimą mišku bei tausojantį miškų valdymą, žinių kaupimą ir gerą ūkininkavimo patirtį. Tai, be abejonės, įneš svarų indėlį įgyvendinant ES aplinkosaugos prioritetus ekologinio ūkininkavimo, atsinaujinančių energijos šaltinių, klimato kaitos, dirvožemio apsaugos ir miškininkystės srityse.

3.3. Lietuvos pozicija dėl BŽŪP po 2013 m. Klimato kaitos aspektas

EK paskelbus komunikatą dėl BŽŪP ateities po 2013 m. „BŽŪP rengimas 2020 m. – siekis apsirūpinti maistu, gamtos ištekliais ir įgyvendinti subalansuotą teritorijų plėtrą“, buvo atvertas kelias diskusijoms dėl BŽŪP po 2013 m. tarp ES valstybių narių. Magistrinio darbo eigoje buvo nagrinėtas Komunikato turinys ir pateikta BŽŪP ateities vizija bei aprašytos kai kurių ES valstybių atskiros pozicijos dėl BŽŪP ateities po 2013 m. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuva taip pat dalyvauja šiose diskusijose, tikslinga yra panagrinėti ir Lietuvos poziciją dėl BŽŪP po 2013 m.

Žemės ūkio ministro 2010 m. kovo 31 d. įsakymu Nr. 3D-295 buvo sudaryta darbo grupė LR pozicijai dėl BŽŪP ateities parengti, į kurios sudėtį įtraukti Žemės ūkio ministerijos bei socialinių partnerių (Žemės ūkio rūmų, įvairių žemdirbių savivaldos organizacijų) atstovai.¹⁴⁹

Lietuva palankiai įvertino EK nuveiktą darbą bei siekį reformuoti ir tobulinti BŽŪP ir pritaria daugumai Komunikate iškeltų tikslų. Lietuva išreiškė poziciją, jog šiuo metu pagrindiniai derybiniai aspektai yra tokie:

- Ir po 2013 m. BŽŪP turi išlikti bendraja politika, finansuojama iš ES biudžeto;
- BŽŪP turėtų būti užtikrintas pakankamas finansavimas ir po 2013 metų, kad būtų sudarytos sąlygos efektyviai įgyvendinti BŽŪP tikslus ir įveikti naujus iššūkius;
- Ateities BŽŪP tikslai turėtų būti subalansuoti, bet prioritetas teikiamas tausojančiai ir konkurencingai žemės ūkio gamybai;
- Turėtų būti tęsiama dviejų ramsčių BŽŪP sistema, pagal kurią I-asis ramstis nustatytų rinkos reguliavimo ir ūkininkų skatinimo (tiesioginė paramos) priemonės, o II-asis – kaimo plėtros priemonės.¹⁵⁰

Taigi yra tikslinga panagrinėti plačiau kokia yra Lietuvos pozicija dėl BŽŪP po 2013 m.,¹⁵¹ apžvelgiant tris aspektus: tiesioginę paramą, rinkos reguliavimo priemones ir kaimo plėtrą. Taip pat svarbu nustatyti ar Lietuvos pozicijoje, kaip ir kitų šalių pozicijose, kalbama apie klimato kaitos iššūkį, tenkanti BŽŪP.

Išsakydama savo nuomonę apie tiesioginę paramą, Lietuvos pozicijoje akcentuojama, jog dabartinis tiesioginių išmokų modelis po 2013 m. turi keistis. Tiesioginės išmokos turi išlikti, kaip žemdirbių pajamų palaikymo ir stabilizavimo priemonė. Jos turi skatinti viešųjų gėrybių, už kurias neatlygina rinka, teikimą visuomenei, o jų dydis turėtų būti nustatomas atsižvelgiant į skirtingas ūkininkavimo sąlygas regionuose. Viešosios gėrybės: gyvūnų gerovės, kompleksinio paramos susiejimo ir kt. reikalavimų tenkinimas, bioįvairovės išsaugojimas, klimato kaitos mažinimas, kraštovaizdžio puoselėjimas, kultūros paveldo saugojimas ir kt.

Nustatant tiesioginės paramos lygį reikėtų atsisakyti sąsajos su istoriniais referenciniais rodikliais. Tiesioginių išmokų lygis ES turi būti suvienodintas ir nustatomas vadovaujantis objektyviais kriterijais, kurie atspindėtų dabartinius ir ateities BŽŪP tikslus, užtikrintų paramos lygio skaidrumą bei tenkintų ES visuomenės lūkesčius. Tiesioginės išmokos turėtų būti supaprastintos ir

¹⁴⁹ LR Žemės ūkio ministerija. Rekomenduotina Lietuvos Respublikos pozicija dėl Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) nuostatų po 2013 metų // http://www.zum.lt/documents/Pozicija_%2010-12-06_LT.pdf [žiūrėta 2011 01 18]

¹⁵⁰ LR Žemės ūkio rūmai. ŽŪM informacija: Lietuvos pozicija dėl komunikato, skirto BŽŪP po 2013 metų // <http://www.zur.lt/index.php?-1216675485> [žiūrėta 2011 01 08]

¹⁵¹ LR Žemės ūkio ministerija. Rekomenduotina Lietuvos Respublikos pozicija dėl Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) nuostatų po 2013 metų // http://www.zum.lt/documents/Pozicija_%2010-12-06_LT.pdf [žiūrėta 2011 01 18]

išmokamos visose valstybėse narėse pagal vieningą modelį, užtikrinant sąžiningą konkurenciją ir skatinant tausojančią žemės ūkio gamybą visoje ES.

Išsakydama savo nuomonę apie rinkos reguliavimo priemones, Lietuva savo pozicijoje nurodė, jog siekiant lankstaus ir veiksmingo rinkos valdymo, reikia tobulinti dabartinės rinkos reguliavimo priemones. BŽŪP ir ateityje turi apimti kai kuriuos rinkos reguliavimo elementus, veikiančius kaip patikimas saugumą užtikrinantis tinklas. Tikslinga svarstyti rizikos valdymo priemonių įvedimą, siekiant krizių padarinių prevencijos, o ne tik iškilusių problemų sprendimo, nes krizių įveikimo kaštai šiuolaikinėje rinkoje yra labai dideli, vien jau dėl globalios ekonomikos ir didelio ūkio veiklų tarpusavio susietumo.

Taip pat turi būti sukurtos specialios priemonės (savišalpos fondai, vienkartinės išmokos, draustis skatinantys elementai ir pan.) nuostoliams, patirtiems dėl klimato neigiamaus poveikio (sausros, potvyniai, gaisrai, ligos ir pan.) žemės ūkiui, kompensuoti. Reikia skatinti žemės ūkio ir maisto produktų tiekimo grandinės (žemdirbiai, perdirbėjai, prekybininkai) skaidrumą (pajamų paskirstymo skaidrumą). Be to, turi išlikti žemės ūkio produktų pardavimų skatinimo priemonės, taikomos maisto perdirbimo įmonėms, eksportuojančioms savo produkciją. Ateities BŽŪP turi būti numatytos priemonės, skatinančios maisto produktų vartojimą ir pardavimą, tarp jų ir socialinės paramos maistu programos.

Galiausiai, LR Žemės ūkio ministerijos paruoštoje pozicijoje dėl BŽŪP kaimo plėtros, akcentuojama, kad atsižvelgiant į problemų, su kuriomis susiduria kaimo vietovės, kompleksiskumą, kaimo plėtra, kaip į vietovę orientuota politika, ir ateityje turi išlikti sudėtine BŽŪP dalimi ir turi būti tęsiama toliau kaip atskiras BŽŪP ramstis. Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimas ir užimtumo žemės ūkyje išsaugojimas, naujų darbo vietų kūrimas, kaip ir žemės ūkio konkurencingumo, efektyvumo didinimas, turėtų būti esminiai ateities Kaimo plėtros politikos tikslai. Ateityje būtina skatinti smulkų ir vidutinį verslą, smulkius ir vidutinius ūkius (šeimos ūkius), didesniu intensyvumu remti bendro intereso kaimo vietovių vystymo projektus.

Taip pat pažymima, jog ateityje turėtų būti daugiau investuojama į bendrąją infrastruktūrą, viešojo pobūdžio projektus, verslumo skatinimą. Svarbu remti perspektyvių ir dinamiškų kaimo bendruomenių vystymąsi ir toliau plėtoti Leader metodo įgyvendinimą. Svarbus jaunųjų ūkininkų ir jaunų kaimo žmonių sudominimas ir pritraukimas į žemės ūkio gamybą ir kaimo plėtros procesus, siekiant spręsti žemės apleidimo, kaimo gyventojų skaičiaus mažėjimo, kaimo gyventojų senėjimo ir kt. problemas.

Labai svarbu, jog nurodoma, kad didesnis dėmesys turi būti skiriamas aplinkosaugos aspektams (gamtinių išteklių tausaus naudojimas, bioįvairovės, kraštovaizdžio, ekosistemų išsaugojimas), taip pat klimato kaitos poveikio mažinimo priemonėms panaudojant aplinką tausojančias „žaliąsias“

technologijas, tuo užtikrinant žemės ir miškų ūkio, miškininkystės ir kaimo vietovių „žaliąjį“ augimą. Inovacijos, moksliniai tyrimai turėtų užimti svarbią vietą siekiant išspręsti aplinkosaugos, produktyvumo ir išteklius tausojančios gamybos plėtojimo uždavinius.

Taigi apibendrinus Lietuvos poziciją dėl BŽŪP po 2013 m., galima daryti išvadą, jog ir Lietuva įžvelgia klimato kaitos grėsmę žemės ūkiui ir pasisako už būtinybę prisitaikyti prie klimato kaitos veiksnių. Kaip akcentuojama Lietuvos pozicijoje, tiesioginės išmokos turi išlikti, kaip žemdirbių pajamų palaikymo ir stabilizavimo priemonė bei jos turi skatinti bioįvairovės išsaugojimą ir klimato kaitos mažinimą. Be to, kaimo plėtros priemonės turi būti nukreiptos į klimato kaitos poveikio mažinimo priemones, panaudojant aplinką tausojančias „žaliasias“ technologijas.

4. KLIMATO KAITOS ĮTAKOS ES BENDRAJAI ŽEMĖS ŪKIO POLITIKAI VERTINIMAS

4.1. Tyrimo metodika

Siekiant gauti daugiau informacijos apie klimato kaitos vaidmenį ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje buvo pasirinktas kokybinio tyrimo tipas.

Kokybinis tyrimas yra suvokimo procesas, kuris grindžiamas individualiomis metodologinėmis žmonių socialinių problemų tyrimo tradicijomis. Tyrėjas sukonstruoja kompleksinį, holistinį poveiklį, analizuoja žodžius, išsamiai perduoda informantų požiūrius bei atlieka tyrimą natūralioje aplinkoje. Duomenų analizei taikomas indukcinis samprotavimų metodas. Kokybinė surinktos informacijos analizė grindžiama teorijų sklaida, individualia patirtimi, gebėjimu įsigilinti į gausius surinktos informacijos srautus, tirti esminius momentus bei tinkamai visą medžiagą interpretuoti.¹⁵²

Taip pat kokybinį tyrimą galima apibūdinti kaip suvokimo tyrinėjimo procesą, kuris yra grindžiamas griežtomis metodologinėmis tradicijomis ir kuris nagrinėja socialines arba žmonių problemas. Kai kurie mokslininkai kokybinį tyrimą apibūdina lygindami jį su kiekybiniu, pagrindiniu skirtumu nurodydami tai, kad kiekybiniai tyrinėtojai dirba su keliais kintamaisiais ir daug atvejų, tuo tarpu kokybiniai tyrinėtojai dirba su keliais atvejais ir daug kintamųjų.¹⁵³

Kokybiniuose tyrimuose rezultatai gaunami teksto, kuris yra analizuojamas, forma. Kokybiniai tyrimai dažniausiai nėra reprezentatyvūs griežtąja prasme, bet pateikia kur kas gilesnę ir platesnę informaciją nei kiekybiniai tyrimai. Nors kokybiniuose tyrimuose dažnai kyla problemų dėl tyrimo reprezentatyvumo ir rezultatų apibendrinimo, kadangi tokiuose tyrimuose paprastai dalyvauja ganėtinai nedidelis skaičius respondentų, tačiau, kokybinių tyrimų tikslas dažniausiai ir nėra gauti duomenis, kuriuos būtų galima generalizuoti į visą tiriamąją visumą.¹⁵⁴

Kokybinis tyrimas buvo pasirinktas dėl to, jog atliekant tyrimą su respondentais teko bendrauti tiesiogiai, ne tik išgirsti atsakymus, bet ir stebėti kūno kalbą. Šis tyrimo tipas padeda giliau išanalizuoti nagrinėjamą atvejį, kadangi respondentai ne tik išsako savo nuomonę, bet ir pateikia pavyzdžių, atsakingiau pasižiūri į atliekamo tyrimo reikšmę, pateikia platesnę, išsamesnę informaciją.

Empiriniam tyrimui buvo pasirinktas *neformalus interviu* metodas. Neformalus interviu būna su atvirais klausimais, kurie užduodami eilės tvarka.¹⁵⁵ Atsižvelgiant į tai, pagrindiniai klausimai ir visa procedūra buvo numatyta prieš apklausiant respondentus.

¹⁵² Valackienė A., Sociologinis tyrimas. – Kaunas: „Technologija“, 2004. – 33 p. – ISBN 9955-09-763-9

¹⁵³ Luobikienė I., Socialinių tyrimų metodika. – Kaunas: „Technologija“, 2006. – 45 p. – ISBN 9955- 25-122-0

¹⁵⁴ Degutis M., Socialinių tyrimų metodologija. – Kaunas: „Naujasis LANKAS“, 1999. – 36 p. – ISBN 9986-896-86-X

¹⁵⁵ Valackienė A., Sociologinis tyrimas. – Kaunas: „Technologija“, 2004. – 33 p. – ISBN 9955-09-763-9

Interviu naudojamas tyrimui reikalingai informacijai gauti betarpiškai kryptingu interviuotojo pokalbiu su respondentu. Šio pokalbio iniciatorius yra interviuotojas, jis veda pokalbį, o respondentas yra informacijos šaltinis. Interviuotojas operuodamas klausimais veda pokalbį ta tema, kuri domina interviuotoją ir yra socialinio tyrimo objektas. Interviu yra svarbiausias kokybinio tyrimo duomenų rinkimo būdas.¹⁵⁶

Galima išskirti tam tikrus neformalaus interviu privalumus ir trūkumus. Kaip nurodo J. Guščinskienė¹⁵⁷ toks interviu suteikia galimybę gauti išsamius ir esminius atsakymus; respondentas, bendraudamas asmeniškai su tyrėju, gali išdėstyti savo nuostatas ir motyvus, kurių galbūt nenorėtų pavišinti grupės akivaizdoje. Taip pat, kaip teigiamą interviu aspektą galima išskirti tai, jog interviuotojas visada gali paaiškinti vieno ar kito klausimo prasmę. Interviu atveju negresia neteisingas anketos užpildymas arba praleisti klausimai, kaip tai dažnai nutinka atliekant anketavimą.¹⁵⁸

Vis dėlto neformalus interviu turi ir trūkumų. Neformalaus interviu pradžia būna sunki, gali būti sudėtingas atsakymų užrašymas, klausimo konstravimas, rezultatų apdorojimas, duomenų statistinis patikimumas ir subjektyvumo pavojus. Be to, kyla interviuotojo įtakos respondentui problema. Idealiu atveju, interviuotojas turi būti neutralus tarpininkas tarp klausimyno ir respondento.¹⁵⁹

Taigi, atlikti kokybinį tyrimą buvo pasirinktas neformalus interviu metodas, nes šis metodas interviuotojui suteikia laisvę vesti pokalbį nagrinėjama tema ir gauti išsamius ir esminius atsakymus. Ekspertai dėl savo profesinės ir gyvenimiškos patirties, turintys didelę kompetenciją, patikimą bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą, suteikė maksimalią ir detalią informaciją apie tiriamą objektą. Be to, tai galimybė asmeniškai bendrauti su respondentais, todėl interviu metu yra galimybė paaiškinti vieno ar kito klausimo esmę. Vis dėlto, atlikus apklausas buvo ganėtinai sudėtinga apdoroti visą informaciją ir ją pateikti objektyviai, nes kai kuriais klausimais respondentų grupių nuomonės išsiskyrė.

Empirinio tyrimo tikslas: nustatyti klimato kaitos vaidmenį BŽŪP

Tyrimo uždaviniai apibrėžtam tikslui pasiekti:

1. Išsiaiškinti, ar respondentų nuomone klimato kaita įtakoja BŽŪP;
2. Nustatyti klimato kaitos reikšmingumą ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje;
3. Įvertinti klimato kaitos faktorių ateities BŽŪP perspektyvoje;
4. Įvertinti kaip klimato kaita veikia Lietuvos poziciją dėl BŽŪP.

¹⁵⁶ Valackienė A., Sociologinis tyrimas. – Kaunas: „Technologija“, 2004. – 33 p. – ISBN 9955-09-763-9

¹⁵⁷ Guščinskienė J., Taikomoji sociologija. – Kaunas: „Technologija“, 2004. – 77 p. – ISBN 9955-09-585-7

¹⁵⁸ Degutis M., Socialinių tyrimų metodologija. – Kaunas: „Naujasis LANKAS“, 1999. – 61 p. – ISBN 9986-896-86-X

¹⁵⁹ Guščinskienė J., Taikomoji sociologija. – Kaunas: „Technologija“, 2004. – 77 p. – ISBN 9955-09-585-7

Naudojant šį metodą buvo pasirinkta apklausti trijų grupių respondentus, žemės ūkio sektoriaus atstovus (Interviu dalyvavusių ekspertų duomenys. Priedas Nr. 4.).

Pirmąją tiriamąją grupę sudarė praktinės žemės ūkio srities atstovai – ūkininkai, žemės ūkio bendrovių vadovai, ūkininkų savivaldos atstovai, besidomintys BŽŪP raidos tendencijomis.

Antrąją tiriamąją grupę sudarė žemės ūkio sektoriaus ekspertai, dėstytojai.

Trečiąją tiriamąją grupę sudarė žemės ūkio politikos formuotojai, Žemės ūkio ministerijos atstovai.

Būtent tokių grupių atstovai – žemdirbiai, ekspertai ir žemės ūkio politikos formuotojai buvo pasirinkti siekiant susidaryti detalesnį vaizdą apie klimato kaitos vaidmenį ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje žvelgiant iš trijų skirtingų atskaitos taškų.

Dėl interviu buvo tariamasi telefonu, o pats interviu vyko susitikus su konkrečiu grupės atstovu. Apklausoje dalyvavo ne atsitiktiniai atstovai, bet savo sričių specialistai, galintys pilnai, išsamiai ir objektyviai įvertinti klimato kaitos vaidmenį ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje. Reikia pabrėžti tai, kad remiantis darbine patirtimi, beveik visi respondentai domisi BŽŪP ir seka jos reformų kryptis.

Interviu metu respondentams buvo užduotas 7 klausimai (Tyrimo instrumentarijus. Priedas Nr. 3.), jų atsakymai buvo fiksuojami kompiuteryje atskirose bylose su anksčiau surašytais interviu klausimais. Papildoma, bet su klausimu nesusijusi informacija, taip pat buvo fiksuojama, tačiau analizei panaudota nebuvo. Laikantis interviu taisyklių, respondentai, net jeigu jų atsakymai nukrypėdavo nuo pateikto klausimo nebūdavo pertraukinėjami, su tikslu nepaveikti jų nuomonių autentiškumo. Vienas interviu vidutiniškai truko 1,5 valandos.

Kokybinis tyrimas buvo atliktas 2010 m. gruodžio 13 d. – 2011 m. vasario 25 d.

4.2. Tyrimo rezultatų analizė

Šioje dalyje pateikiama respondentų atsakymų analizė. Atsižvelgiant tiriamųjų grupių atsakymus, pateikiamos respondentų grupių apibendrintos nuomonės į pateiktus atsakymus.

1. **Kaip Jūs galėtumėte apibūdinti dabartinį klimato kaitos ir ES žemės ūkio santykį?**

Praktikai pripažino, kad galbūt ES žemės ūkis yra veikiamas klimato kaitos. Dėl šalnų, potvynių, sausrų ir kitų ekstremumų, kurių paskutiniu laikotarpiu padažnėjo, padidėja tikimybė prarasti derlių. Tačiau tai nebūtinai gali būti klimato kaitos padariniai, o natūralūs gamtos reiškiniai. Respondentai atkreipė dėmesį, kad skirtingose ES šalyse ūkininkai turi nevienodas tiek finansines galimybes, tiek žinių bagažą ir sugebėjimas prisitaikyti arba pasiruošti tokiems reiškiniams. Praktikai akcentavo, kad ES žemės ūkio ir klimato kaitos santykį lemia finansiniai ištekliai. Jei bus įvesti kokie nors su klimato

kaita susiję papildomi reikalavimai, už tų papildomų reikalavimų laikymąsi turi būti skiriamos kompensacijos.

Teoretikai pažymėjo, kad nors klimato kaita skirtingus ES regionus veikia nevienodai, tačiau žemės ūkis patiria vis didesnę klimato kaitos įtaką. Dėl klimato ekstremumų prarandamas derlius, tai sąlygoja maisto produktų kainų kilimą. Taip pat respondentai pripažįsta, kad klimato kaita pietinius Europos regionus paveiks labiau, kur didės vandens trūkumas, dirvožemio erozijos procesai. Šiauriniai Europos regionai trumpalaikėje perspektyvoje gali turėti naudos, nes didės kritulių kiekiai, atsiras gyvulių laikymo galimybės šalto tipo atvartuose, naujų augalų veislių auginimo galimybės.

Šiuo klausimu *politikos formuotojai* pasisakė, jog klimato kaita yra svarbus iššūkis žemės ūkio srityje. Dauguma respondentų minėjo, jog ES žemės ūkis kol kas dar nėra labai žymiai veikiamas klimato kaitos, tačiau vidutinės trukmės laikotarpyje šis poveikis bus vis labiau juntamas. Politikos formuotojai akcentavo, kad klimato kaita daro įtaką daugeliui ekonomikos sektorių, tačiau žemės ūkis yra vienas iš labiausiai tą poveikį jaučiančių sektorių, kadangi yra priklausomas nuo oro sąlygų. Tai veikia visas ES valstybes, nes žemės ūkio paskirties žemė ir miškai sudaro didžiąją dalį ES žemės paviršiaus ploto. Klimato pokyčiai kiekvienais metais veikia grūdinių ir kitų kultūrų derlių, o tai tampa neišvengiama ūkininkavimo rizikos priežastimi. Todėl žemės ūkio veikla yra pirmose kovos su klimato kaitos poveikiu gretose.

2. Kaip apibūdintumėte klimato kaitos vaidmenį BŽŪP ir tokį vaidmenį lėmusius veiksnius?

Praktikai pastebi, kad daugelyje konferencijų, parodų arba panašių renginių susijusių su žemės ūkio tematika, dažnai bent kokiame kontekste minima klimato kaita. Ypač Vakarų Europos valstybės savo renginiuose tai akcentuoja, nes ši tema pas juos yra labai populiari. Praktikai pastebėjo, kad lyginant su ankstesniais metais, klimato kaitos tema yra vis labiau eskaluojama. Tokį klimato kaitos vaidens stiprėjimą galėjo lemti formuojama mokslininkų nuomonė, kad kyla pasaulio temperatūra ir vandenynų lygis, taip pat didėja ekstremalių meteorologinių reiškinių tikimybės ir tų reiškinių poveikis žemės ūkiui. Todėl dauguma kalbintų respondentų pripažino, jog klimato kaitos reiškinys, ypač pastaruoju dešimtmečiu, pradėjo stipriai veikti ES BŽŪP.

Teoretikai atkreipia dėmesį, kad klimato kaitos problema žinoma jau senai ir per visą tą laiką klimato kaitos vaidmuo tik didėjo. Kioto protokolas, Rio de Žaneiro konferencija, Kopenhagos susitikimas – tai aukščiausio lygio renginiai skirti klimato kaitos tematikai, kurių metu pasiekti susitarimai įtakoja įvairias politikas, tame tarpe BŽŪP. Tačiau į BŽŪP šis aspektas įsiliejo sąlyginai neseniai. Klimato kaita yra vienaip ar kitaip matoma problema. Tai lėmė klimato ekstremumai. Konkrečiose šalyse pasireiškė negatyvūs klimato kaitos reiškiniai, todėl atkreiptas dėmesys į klimato kaitą ir BŽŪP kontekste.

Politikos formuotojai atkreipia dėmesį, kad BŽŪP klimato kaitai skiriamas vis didesnis dėmesys. Tai galėjo lemti tiek klimato kaita žemės ūkiui, tiek pasaulyje sustiprėjęs klimato kaitos temos eskalavimas, o tai galbūt sąlygojo ir tam tikrų klimato kaitos elementų inkorporavimą į šią agrarinę politiką. EK Žalioji ir Baltoji knygos dar labiau atkreipė dėmesį į klimato kaitą.

Respondentai atkreipė dėmesį, kad 2000–2006 m. laikotarpyje daugiau dėmesio buvo skiriama agrarinei aplinkosaugai ir mažiau klimato kaitai, o jau nuo 2007–2013 m. laikotarpio atsiranda klimato kaita, o dar stipresnis vaidmuo numatomas 2014–2020 m. laikotarpio perspektyvoje. Klimato kaita BŽŪP vaidina vis didesnę vaidmenį, bet iki šiol šis iššūkis dar nėra susietas su jokių papildomų reikalavimų ūkininkams laikymusi.

Politikos formuotojai taip pat atkreipia dėmesį, kad Europos Komisijoje nuo 2010 m. įsteigtas Klimato kaitos direktoratas. Jų nuomone, tai taip pat rodo, kad klimato kaita visoje Europoje, taip pat ir žemės ūkyje ima vaidinti vis didesnę vaidmenį.

3. Kaip vertintumėte galimybes skirti didesnę finansavimą kovai su klimato kaitos rizikomis BŽŪP po 2013 m.?

Praktikai atkreipia dėmesį į tai, kad BŽŪP finansavimas ateinančiame periode tikriausiai mažės. Jei ūkininkams bus įvedami su klimato kaita susiję papildomi reikalavimai, jų vykdymui reikia skirti papildomas kompensacijas. Jei numatomos didesnės lėšos būtų skiriamos kompensuoti papildomų reikalavimų žemės ūkyje laikymąsi, šią galimybę praktikai vertintų teigiamai. Taigi, jie laikėsi nuomonės, kad didžioji dalis lėšų ateities BŽŪP būtų skiriama tiesioginėms išmokoms, kadangi tiesioginės išmokos turėtų išlikti kaip ūkininkų pajamų palaikymo priemonė.

Teoretikai sutinka, kad finansavimo didinimas mokslinių tyrimų ir kitų paramos formų neiškraipiančių gamybos atžvilgiu vertinamas teigiamai. Tačiau šiuo atveju svarbu tinkamai nustatyti prioritetinius tyrimus bei jų rezultatų panaudojimo galimybes ir poreikį. Būtina didinti finansinius išteklius kovai su klimato kaitos rizikomis. Finansavimas taip pat turėtų būti adekvatus keliamoms rizikoms mažinti ar identifikuoti.

Politikos formuotojai atkreipia dėmesį, kad BŽŪP finansavimas nuolatos mažėja, tad jei kovos su klimato kaitos rizikomis bus numatomos papildomos lėšos, labai tikėtina, kad tai nebus papildomai skirtos lėšos. Tuo tarpu pinigų perskirstymas aplinkosauginėms priemonėms BŽŪP viduje labai tikėtinos ir klimato kaitai turėtų didėti, nes aplinkosaugos ir su klimato kaita susijusių tikslų ateities BŽŪP bus vis daugiau.

4. Kokia Jūsų nuomone turėtų būti ateities BŽŪP struktūra, kiek ji turėti ramsčių ir kodėl (ar turėtų būti horizontalus klimato kaitos ramstis)?

Praktikai mano, kad klimato kaitos poveikio žemės ūkiui priemonės turėtų būti kaip ir dabar finansuojamos per Kaimo plėtros ramstį. Visgi praktikai paminėjo, kad gal nereikėtų skubėti su klimato kaitos problematikos kėlimu žemės ūkio gamyboje, kadangi žemės ūkiui negalima taikyti tokių pat kriterijų kaip pramonei. Jie iškėlė klausimą, ar tai negali būti tik „mados“ ar paslėptų verslo, nusitaikiusio į ES lėšas, interesai? Praktikai taip pat išreiškė nuomonę, kad klimato kaitą mažinančios priemonės turėtų būti atskiros klimato kaitos politikos, o ne BŽŪP dalimi.

Teoretikų nuomone, mokslininkų indėlis svarbus nustatant BŽŪP struktūrą, nes klimato kaitos atžvilgiu priemonės turėtų būti orientuotos tiek ilgalaikiai, tiek trumpalaikiai perspektyvai. Turi būti aiški bendra klimato kaitos strategija ilgalaikė su identifikuotomis priemonėmis trumpalaikėje perspektyvoje. Taip pat svarbu, kad tos priemonės sutaptų su bendra klimato kaitos strategija.

Priešingai nei kitų grupių atstovai, dauguma teoretikų pritarė, kad klimato kaitai turėtų būti įteisintas naujas papildomas ES paramos ramstis, tačiau jis turėtų būti finansuojamas ne iš BŽŪP priemonės įgyvendinti skirto fondo, o iš vieningo specialiai tam įsteigto fondo. Toks teiginys buvo pagrįstas tuo, jog klimato kaitą įtakoja netik žemės ūkis, o apie 80 proc. lemia kitų sektorių veikla (energetikos, transporto, pramonės).

Politikos formuotojai pasisako už dabartinės BŽŪP struktūros tęsimą, kurioje priemonės nukreiptos į klimato kaitos rizikų valdymą būtų II-ame ramstyje. Tačiau respondentai iškėlė mintį, kad tokios priemonės atitinkamai galėtų būti finansuojamos ir iš I-jo ramsčio. Taip pat buvo išsakyta idėja, jog visos klimato kaitos priemonės, tame tarpe ir poveikio žemės ūkiui, turėtų būti programuojamos centralizuotai.

5. Kokias matote klimato kaitos vaidmens perspektyvas ateities BŽŪP?

Praktikai mano, kad BŽŪP atsiras vis daugiau įvairių privalomų priemonių ir reikalavimų ūkininkams, nukreiptų į šiltnamio efektą sukeliančių dujų mažinimą. Bet respondentai laikosi nuomonės, kad tai turi būti paprastos ir suprantamos sąlygos, ir papildomų reikalavimų laikymasis turi būti kompensuojamas. Praktikai taip pat mano, kad ateityje vis daugiau dėmesio bus reikalaujama skirti atsinaujinantiems energetikos šaltiniams bei mažiau alinančių žemę kultūrų auginimui bei skatinimui. O visa tai rodo didėjanti dėmesį klimato kaitos problemoms.

Teoretikai pažymėjo, jog atsižvelgiant į tai, jog paskutiniu laikotarpiu klimato kaitos problemoms yra skiriamas vis didesnis ES dėmesys, labai tikėtina, jog ateities BŽŪP klimato kaita vaidins svarbų vaidmenį. Juo labiau, kad vis didesnis dėmesys yra skiriamas BŽŪP biudžeto perskirstymui ir siūloma didesnė lėšų dalį skirti kovos su klimato kaita priemonėms. Be to, teoretikai

pažymėjo, kad visuomenės spaudimas saugoti gamtą taip pat prisideda prie politikų veiksmų didesnę dėmesį skirti klimato kaitos problemai ateities perspektyvoje.

Politikos formuotojai pastebi, kad klimato kaita BŽŪP iš aplinkosauginių reikalavimų rėmų išryškėjo į vieną atskirą visumą. Šiuo metu taip pat keliamas aktualus apsirūpinimo maistu klausimas. Kaip šis aspektas kartu su kitais dviem – grįžimas prie gamybos didinimo ir aplinkosauginiai bei klimato kaitos tikslai sąveikaus tarpusavyje, didele dalimi priklausys BŽŪP kryptis. Respondentai taip pat pabrėžia, kad klimato kaitai šiuo metu lėšos daugiausiai skiriamos per II BŽŪP ramstį ir tikriausiai taip bus ir ateityje. Tačiau tam tikri „žalinimo“ elementai gali būti perkelti ir į I BŽŪP ramstį. Nors tai dar tik diskusija, tačiau tai rodo, kad klimato kaita realiai įtakoja BŽŪP. Taip pat respondentai pasisakė, jog žvelgiant į ES politikos formuojamas ateities kryptis, matoma tendencija vis didesnę dėmesį skirti klimato kaitos reiškinio mažinimui ir prisitaikymui prie klimato kaitos. Be to, pora politikos formuotojų akcentavo, jog tai, kad ateities BŽŪP svarbią vietą užims ir klimato kaitos klausimas rodo, EK Komunikate dėl BŽŪP ateities, kuriame skiriamas didelis dėmesys klimato kaitos tematikai.

6. Kaip vertinate klimato kaitos įtaką Lietuvos žemės ūkiui?

Praktikai suformavo teiginį, ar klimato kaitos problemos, susijusios su žemės ūkio gamyba nėra aiškiai išsikristalizavusios. Jie iškėlė klausimą, ar tikrai susiduriama su žmogaus veiklos (žemės ūkio) sukelta klimato kaita, o ne su natūraliais cikliniais svyravimais. Pasak praktikų, tai yra esminis klausimas, nes neretai klimato kaitos problemos painiojamos su aplinkosauginiais klausimais.

Vis dėlto kai kurie respondentai teigia pastebėję Lietuvoje dažnesnius derlių praradimus dėl karščio bangų, šalnų ar menko įšalo žiemos metu. Daugeliu atvejų įtaka neigiama, mažinanti produkcijos apimtį ir kokybę. Tačiau tam tikrų kultūrų auginimui sąlygos tampa netgi palankesnės, tokiu būdu po truputį keičiasi ir auginamų kultūrų įvairovė, kurioms anksčiau klimatinės sąlygos nebuvo palankios augti Lietuvoje.

Teoretikai pastebi, kad iki šiol vis dar trūksta mokslinių tyrimų siekiant nustatyti tiek klimato kaitos įtaką Lietuvos žemės ūkiui, tiek prisitaikymo prie klimato kaitos galimybes. Žemės ūkis yra vienas iš labiausiai klimato kaitos poveikį jaučiančių, o taip pat ir jam įtaką darančių sektorių. Klimato pokyčiai yra viena pagrindinių derliaus nepastovumo ir neišvengiamos ūkininkavimo rizikos priežasčių. Oro temperatūros kilimas būtų palankus netik vietinių kenkėjų dauginimuisi ir vystymuisi, bet ir naujų organizmų skverbimuisi iš pietų. Karščio bangos ir užsitęsusios sausros paveiks gyvulius, lėtins jų augimą ir mažins produktyvumą. Dėl nenusipėjamo klimato didės ūkininkų patiriami nuostoliai galintys mažinti kaimo gyventojų suinteresuotumą užsiimti tradicine žemės ūkio veikla.

Agrarinės aplinkosaugos priemonės, skatinančios ūkininkus geriau tvarkyti dirvožemio ir vandens išteklius, mažinančios ŠESD išmetimą, taip pat yra labai svarbios žemės ūkio prisitaikymui prie klimato kaitos.

Politikos formuotojai teigia, kad klimato kaitos įtaką Lietuvos žemės ūkiui galima vertinti nevienareikšmiškai, nes yra ir teigiami šios įtakos aspektai, kurie gali įtakoti žemės ūkio sektorių pvz. dėl šiltesnio klimato ilgesnis ganymo laikotarpis, galimybės daugiau auginti šiltesnį klimatą mėgstančių augalų. Iš neigiamų aspektų politikos formuotojai paminėjo ekstremumus, Lietuvoje atsirasiančias naujas ligas bei kenkėjus. Respondentai teigia, kad taip pat svarbu pritaikyti ir teritorines strategijas. Dabartiniame Lietuvos Kaimo plėtros 2007–2013 m. programavimo laikotarpyje klimato kaita yra prioritetinga sritis, kuriai yra skiriamas didelis dėmesys, tačiau šioje programoje tai yra akcentuojama per II krypties priemones, kurioms numatoma apie 40 proc. lėšų. Politikos formuotojai taip pat pabrėžia, kad klimato kaitos santykis yra ženklus ir netik per programavimo programas, bet ir įvairias regionines programas. Didelis dėmesys yra skiriamas tarptautinio bendradarbiavimo projektams nukreiptiems į klimato kaitos rizikas.

7. Kaip vertinate klimato kaitos faktorių Lietuvos pozicijoje dėl BŽŪP po 2013?

Praktikai Lietuvos poziciją dėl BŽŪP vertina atsargiai, nes joje įterpta vis daugiau gamtinių ir aplinkosauginių priemonių. Respondentai nėra nusiteikę prieš aplinkosaugą, tačiau jei žvelgiant į BŽŪP ištakas, Romos sutartyje nėra tokių ryškių žemės ūkio sąsajų su aplinkosauga. Ūkininkai neigiamai vertina tai, kad už tiek pat pinigų, arba gal net mažiau, jie bus priversti daryti daugiau, tačiau už šių papildomų reikalavimų laikymąsi pirkėjas daugiau pinigų už produkciją nemokės. Jei jie laikysis į kovos su klimato kaita nukreiptų papildomų reikalavimų, tai nebus didesnės pridėtinės vertės žemės ūkio produkcija. Pagrindinis praktikų akcentas yra tas, kad tos papildomos priemonės nebūtų sunkios tiek finansine, tiek įgyvendinimo prasme.

Teoretikai pastebi, kad šalies įtaka kuriant BŽŪP priklauso ne nuo jos dydžio ir gyventojų skaičiaus, bet nuo gebėjimo aktyviai dirbti ir sutelkti bendraminčius atstovaujant interesus. Tad kuriant bendrosios, o kartu ir nacionalinės politikos ateitį politikos formuotojai turėtų būti aktyvūs. Kita dalis respondentų pažymėjo, jog BŽŪP II-asis ramstis, kurios priemonėmis yra neutralizuojami galimi neigiami klimato kaitos padariniai žemės ūkiui, yra labai svarbus ir pritaria Lietuvos pozicijai, kad šis ramstis turi išlikti. Respondentai atkreipia dėmesį, kad visos ES valstybės vieningai pasisako už priemonių dėl klimato kaitos rizikų įdiegimą į BŽŪP. Tik mūsų šalies pozicija tikriausiai dėl tiek dėl žinių, tiek dėl tyrimų stokos yra žymiai atsargesnė klimato kaitos atžvilgiu. gairės. Bet žiūrint į ilgalaikę perspektyvą, tai mūsų pozicijoje pakankamai atsispinti nuomonė, kad žemės ūkiui būtina kovoti su klimato kaita ir prisitaikyti prie jos.

Politikos formuotojai pabrėžė, kad žemės ūkiui reikia tyrimų, kurie įvertintų klimato kaitos poveikį biologinei įvairovei (ypač augalų veislių tyrimai, augalų ligų ir kenkėjų plitimas ir kt.). Mokslas galėtų ir turėtų padėti žemės ūkiui prisitaikyti prie klimato kaitos pokyčių. Kalbant apie BŽŪP politikos uždavinius po 2013 m. didelis dėmesys turėtų būti skiriamas klimato kaitos rizikoms valdyti. Respondentai akcentavo, kad mūsų ūkininkams būtina suteikti rizikos, krizių valdymo įrankius, pvz. draudimas nuo rinkos svyravimų galėtų padėti įveikti sunkumus padengiant nuostolius, patirtus dėl įvairių tiek klimato, tiek rinkos padarinių. Taip pat pasisakė už tai, kad išliktų tokie rinkos reguliavimo saugikliai kaip intervenciniai pirkimai ir kt.

4.3. Tyrimo rezultatų vertinimas

Atlikus tyrimą galima teigti, jog respondentai pripažino, kad tiek Lietuvos, tiek kitų ES valstybių žemės ūkis yra veikiamas klimato kaitos. Tai pasireiškia šalnų, potvynių, sausrų ir kitų ekstremumų padažnėjimu, dėl ko ūkininkams labai padidėja tikimybė prarasti derlių. Dėl klimato ekstremumų prarandamas derlius, o tai sąlygoja maisto produktų kainų kilimą. Taip pat iš tyrimo rezultatų galima daryti išvadą, kad klimato kaita pietinius Europos regionus paveiks labiau, kur didės vandens trūkumas, dirvožemio erozijos procesai. Šiauriniai Europos regionai trumpalaikėje perspektyvoje gali turėti naudos, nes didės kritulių kiekiai, atsiras gyvulių laikymo galimybės šalto tipo atvartuose, naujų augalų veislių auginimo galimybės. Vidutinės trukmės laikotarpyje šis poveikis bus vis labiau juntamas. Be to, nors klimato kaita daro įtaką daugeliui ekonomikos sektorių, tačiau žemės ūkis yra vienas iš labiausiai tą poveikį jaučiančių sektorių, kadangi yra priklausomas nuo oro sąlygų.

Taip pat galima daryti išvadą, jog klimato kaita reikšmingai veikia BŽŪP. EK Žalioji ir Baltoji knygos dar labiau atkreipė dėmesį į klimato kaitą. Respondentai pažymėjo, kad 2000–2006 m. laikotarpyje daugiau dėmesio buvo skiriama agrarinei aplinkosaugai ir mažiau klimato kaitai, o jau nuo 2007–2013 m. laikotarpio atsiranda klimato kaita, o dar stipresnis vaidmuo numatomas 2014–2020 m. laikotarpio perspektyvoje. Klimato kaita BŽŪP vaidina vis didesnę vaidmenį, bet iki šiol dar nėra susieta su jokių papildomų reikalavimų laikymusi. Be to, tai, jog EK nuo 2010 m įsteigtas Klimato kaitos direktoratas taip pat rodo, kad klimato kaita visoje Europoje, taip pat ir žemės ūkyje ima vaidinti vis didesnę vaidmenį.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kokios yra klimato kaitos perspektyvos BŽŪP kontekste. Galima teigti, kad nors yra tikimybė, jog bendras BŽŪP finansavimas ateinančiame periode tikriausiai mažės, tuo tarpu pinigų perskirstymas aplinkosauginėms priemonėms BŽŪP viduje labai tikėtinas, ir klimato kaitai turėtų didėti, nes aplinkosaugos ir su klimato kaita susijusių tikslų ateities BŽŪP bus vis daugiau. Taip pat yra labai skirtingų nuomonių ar ateities BŽŪP reikalingas horizontalus klimato

kaitos ramstis. Vis dėlto, visos grupės respondentų sutiko, kad turi būti sukurta aiški ir ilgalaikė bendra klimato kaitos strategija su identifikuotomis priemonėmis trumpalaikėje perspektyvoje. Taip pat svarbu, kad tos priemonės sutaptų su bendra klimato kaitos strategija. Ir tik dauguma teoretikų pritarė, kad klimato kaitai turėtų būti įteisintas naujas papildomas ES paramos ramstis, kuris galėtų būti finansuojamas ne iš BŽŪP priemonės įgyvendinti skirto fondo, o iš vieningo specialiai tam įsteigto fondo. Taip pat galima pastebėti, jog visų grupių atstovai sutiko, kad ateities perspektyvoje BŽŪP atsiras vis daugiau įvairių privalomų priemonių ir reikalavimų, nukreiptų į ŠESD mažinimą. Be to, visi respondentai sutiko, kad žvelgiant į ES politikos formuojamas ateities kryptis, matoma tendencija vis didesnę dėmesį skirti klimato kaitos reiškinio mažinimui ir prisitaikymui prie klimato kaitos. Be to, pora politikos formuotojų akcentavo, jog tai, kad ateities BŽŪP svarbią vietą užims ir klimato kaitos klausimas rodo, Europos Komisijos Komunikate dėl BŽŪP ateities, kuriame skiriamas didelis dėmesys klimato kaitos tematikai.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama įvertinti koks yra klimato kaitos vaidmuo Lietuvos pozicijoje dėl BŽŪP. Tik praktikų grupės atstovai neigiamai įvertino tai, jog Lietuvos pozicijoje tiek daug dėmesio skiriama klimato kaitos problemoms, kadangi žvelgiant į BŽŪP ištakas, Romos sutartyje nėra tokių ryškių žemės ūkio sąsajų su aplinkosauga. Kitų grupių atstovai sutiko, jog BŽŪP II-asis ramstis, kurios priemonėmis yra neutralizuojami galimi neigiami klimato kaitos padariniai žemės ūkiui, yra labai svarbus ir pritaria Lietuvos pozicijai, kad šis ramstis turi išlikti. Taip pat pabrėžė, kad žemės ūkiui reikia tyrimų, kurie įvertintų klimato kaitos poveikį biologinei įvairovei (ypač augalų veislių tyrimai, augalų ligų ir kenkėjų plitimas ir kt.). Mokslas galėtų ir turėtų padėti žemės ūkiui prisitaikyti prie klimato kaitos pokyčių.

Taigi, išanalizavus visus tyrimo rezultatus galima teigti, jog tyrimo hipotezė pasitvirtino - klimato kaita ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje vaidina vis didesnę vaidmenį.

IŠVADOS

1. Literatūros analizė parodė, jog klimato kaita yra antropogeninės kilmės procesas, o ne savaiminis gamtos reiškinys. Suprasdama šias priežastis, tarptautinė bendruomenė priėmė tarptautinius teisės aktus, reglamentuojančius klimato kaitą sukeliančių veiksnių mažinimą, tačiau apčiuopiamų rezultatų pasiekti nepavyksta, nes didžiosios „valstybės teršėjos“ nėra linkusios prisijungti prie šių susitarimų, argumentuodamos grėsmėmis savo socialiniam ir ekonominiam išsivystymui.
2. Analizė parodė, kad BŽŪP buvo kuriama maisto gamybai skatinti, tačiau reformų eigoje tikslai keitėsi ir reaguojant į didėjančią visuomenės susirūpinimą bei tarptautinius susitarimus ir deklaracijas dėl klimato kaitos, į šią politiką palaipsniui buvo integruojama vis daugiau aplinkosaugos politikos elementų, ko pasekoje galiausiai klimato kaita buvo įvardinta kaip naujasis ir svarbiausias ateities iššūkis ir uždavinys ES žemės ūkiui, reikalaujantis imtis neatidėliotinių veiksmų.
3. Lietuva yra ratifikavusi didžiąją dalį tarptautinių dokumentų, reglamentuojančių klimato kitos rizikas, bei sukūrusi ir savo teisinę bazę, tačiau Lietuvoje trūksta teisės aktų, kurie tiesiogiai reglamentuotų klimato kaitos poveikio žemės ūkiui rizikų mažinimą. Lietuvos Kaimo plėtros 2007–2013 m. programoje numatytos priemonės, kurios įvardinamos kaip įrankiai kovoje su klimato kaita, nėra tiesiogiai nukreiptos spręsti klimato kaitos problemų, o tik mažesne ar didesne dalimi prisideda prie to.
4. Atliktas tyrimas naudojant interviu metodą patvirtina iškeltą hipotezę – klimato kaita ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje vaidina vis didesnę vaidmenį. Ekspertai patvirtino, kad šiuo metu kova su klimato kaitos rizikomis tapo vienu iš prioritetinių BŽŪP uždavinių, ir ateityje šis prioritetas nepraras savo reikšmės taip įtakodamas tolimesnę BŽŪP raidą. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad žemdirbių nuomonė dėl tokio klimato kaitos vaidmens sureikšminimo yra skeptiška, nes artimoje perspektyvoje galimi papildomi reikalavimai mažinti klimato kaitą sukeliančius veiksnius ir prisitaikyti prie klimato kaitos, tuo pačiu tai reiškia ir papildomą administracinę ir finansinę našą ūkininkams.

LITERATŪRA

1. Baltrėnas V. Globali klimato kaita: realybė ir prognozė // Aplinkos apsaugos inžinerija: 10-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos "Mokslas - Lietuvos ateitis", įvykusios Vilniuje 2007 m. kovo 29 d., pranešimų medžiaga. – Vilnius: Technika, 2007, p. 35–43. – ISBN 9789955281627
2. Baltrėnas V. Klimato kaita: gamtos veiksniai ir žmogaus poveikis // 11-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ straipsnių rinkinys, 2008, p. 15–24. http://www.vgtu.lt/leidiniai/leidykla/Aplinka_2008/Aplinkos_konferencijos_PDF/1_sek_01_Baltrunas_et_al_Klimato.pdf [žiūrėta 2009 12 14]
3. Baršienė J. ir kt. Biota ir globali kaita II. – Vilnius: Vilniaus universiteto Ekologijos institutas, 2008. – ISBN 978-9955-815-16-7
4. Berry P. M., Rounsevell M.D.A.. Assessing the Vulnerability of Agricultural Land Use and Species to Climate Change and the Role of Policy in Facilitating Adaptation // Environmental Science & Policy, 2006, vol. 9, no. 2. p. 189–204
// <http://www.sciencedirect.com/science/journal/14629011> [žiūrėta 2009 12 03]
5. British Embassy Vilnius. Klimato kaita: tarptautiniai veiksmai arba kaip kiekvienas galime imtis priemonių, 2009 // <http://ukinlithuania.fco.gov.uk/resources/lt/pdf/klimato-kaita-pdf> [žiūrėta 2010 12 14]
6. Bučinskas G. BŽŪP reformos poveikis daugiafunkcinio žemės ūkio plėtotei: Magistro baigiamasis darbas: Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2006, // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060522_114822-92137/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2010 10 24]
7. Bukantis A. Ekstremalių oro temperatūros ir kritulių rodiklių kaita bei juos lemiantys veiksniai Lietuvoje XX amžiuje // Geografijos metraštis. – 2005, Nr. 38(1), p. 6–17. – ISSN 0132-3156
8. Čiegis R. Ekologinis saugumas: nauji iššūkiai planetai // Strateginė savivalda. – 2006, Nr. 1(3), p. 27. – ISSN 1648-5815
9. Degutis M., Socialinių tyrimų metodologija. – Kaunas: „Naujasis LANKAS“, 1999. – 36 p. – ISBN 9986-896-86-X
10. Deutsch-Französische Position für eine starke Gemeinsame Agrarpolitik nach 2013. Neue Herausforderungen und Erwartungen für Ernährung, Biomasse und Umwelt // http://www.bmelv.de/SharedDocs/Downloads/Presse/Deutsch-Franz-Position-dt.pdf?_blob=publicationFile [žiūrėta 2011 02 11]

11. EB Komisija, Briuselis 2009 m. balandžio 1d. KOM (2009) 147 Baltoji knyga. Pristatymas prie klimato kaitos. Europos veiksmų programos kūrimas {SEC(2009) 386} // http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com%282009%290147/com_com%282009%290147_lt.pdf [žiūrėta 2010 12 12]
12. EB Komisija, Briuselis 2010-11-18 KOM(2010) 672 galutinis, Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: BŽŪP artėjant 2020. Su aprūpinimu maistu, gamtos ištekliais ir teritorine pusiausvyra susijusių būsimų uždavinių sprendimas // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0672:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2010 12 15]
13. EB Komisija, Briuselis, 2007 m. birželio 29 d. KOM (2007) 354 Komisijos žalioji knyga Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Pristatymas prie klimato kaitos Europoje – galimi ES veiksmai {SEC(2007) 849} // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0354:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2010 05 13]
14. EB Komisija, Briuselis, 2007 m. lapkričio 20 d. KOM(2007) Komisijos komunikatas 722 Tarybai ir Europos Parlamentui. Pasiruošimas BŽŪP reformos patikrinimui. // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0722:FIN:LT:PDF>
15. Europos ekonominių ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl BŽŪP būklės ir ateities po 2013 m. (2008/C44/17) // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:044:0060:0068:LT:PDF> [žiūrėta 2010 12 06]
16. Europos Komisija, Komunikacijos generalinis direktoratas. Kova su klimato kaita. ES rodo pavyzdį. // http://www.hkk.gf.vu.lt/nauja/studentams/klimato_svyravimai/Kova%20su%20klimato%20kaita%20ES.pdf [žiūrėta 2010 12 09]
17. Europos Parlamentas. Kankūne – tvirti pamatai klimato apsaugos susitarimui // http://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/public/focus/20101203FCS06288/20101203FCS06288_lt.pdf [žiūrėta 2011 01 17]
18. Europos Parlamentas. Žemės ūkio ir kaimo plėtros komitetas. 2010 03 01. Darbo dokumentas dėl BŽŪP ateities po 2013 m. // http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/agri/dt/806/806610/806610lt.pdf
19. Europos Parlamento pranešimas „Dėl BŽŪP būklės patikrinimo (2007/2195(INI)) // <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2008-0047+0+DOC+PDF+V0//LT> [žiūrėta 2010 12 05]

20. Europos Parlamento pranešimas dėl ES žemės ūkio ir klimato kaitos. 2010 03 24 (2009/2157(INI)) // <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2010-0060&language=LT>
21. Europos Sąjungos Taryba, Briuselis. 2008 m. lapkričio 27 d. Pranešimas. BŽŪP ateitis po 2013 m. 16287/08 // <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lt/08/st16/st16287.lt08.pdf> [žiūrėta 2010 12 13]
22. Grant W. The Common Agricultural Policy. – Basingstoke, 1997.
23. Greenhouse gas emission trends and projections in Europe 2008, EEA Report No 5/2008 // http://www.eea.europa.eu/publications/eea_report_2008_5 [žiūrėta 2010 01 19]
24. Guščinskienė J., Taikomoji sociologija. – Kaunas: „Technologija“, 2004. – 77 p. – ISBN 9955-09-585-7
25. Hansen J., Lacis A. Sun and Dust Versus Greenhouse gases: an Assessment of Their Relative Roles in Global Climate Change // Nature, 1990, vol. 346, p.715. // http://hokulea.soest.hawaii.edu/ocn435/papers/1990_Hansen_Lacis.pdf [žiūrėta 2009 12 03]
26. Interinstitutional Agreement between the European Parliament, the Council and the Commission on budgetary discipline and improvement of the budgetary procedure. Brussels, OJ C 172, 18.6.1999 // http://www.ena.lu/interinstitutional_agreement_budgetary_procedure_1999-020002649.html
27. Iškauskas Č. Konfrontacijos apogėjus G8 susitikime // <http://www.geopolitika.lt/?artc=868> [žiūrėta 2010 10 01]
28. Jasinskas E., Kazakevičius Z. Darnaus vystymosi skatinimas remiant ekologinius ūkius // Mokslo darbai (socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas, 03S). – 2008, Nr. 15(4), p. 17. – ISSN 1822-6760
29. JT Bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolas 1997 m. // <http://www.am.lt/VI/index.php#r/707> [žiūrėta 2010 06 02]
30. Kane S., Reilly J. An Empirical Study of the Economic Effects of Climate Change on World Agriculture // Climatic Change, 2004, vol. 21, no.1. p. 17–35. // <http://www.springerlink.com/content/q202221m1436r470/> [žiūrėta 2009 12 01]
31. Kopaliński W. Žodynas: XX amžiaus įvykiai, sąvokos ir mitai. – Vilnius: Algarvė, 2001, p. 450. – ISBN 9986-856-67-1
32. Lazdinis M., Angelstam P.. Governing Forests of the European Union: Institutional Framework for Interest Representation at the European Community Level // Environmental Policy and Governance, 2009, vol. 19, no 1. p. 44–56. //

<http://www3.interscience.wiley.com/journal/121659845/abstract?CRETRY=1&SRETRY=0>

[žiūrėta 2009 12 02]

33. LR aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. – 1992, Nr. 5-75.
34. LR Aplinkos apsaugos ministerija. Klimato kaitos poveikio šalies ekosistemoms, bioįvairovei, vandens ištekliams, žemės ir miškų ūkiui ir žmonių sveikatai įvertinimo studija ir pasekmių švelninimo strateginis planas // http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=6467 [žiūrėta 2011 02 18]
35. LR Aplinkos ministro ir LR Žemės ūkio ministro įsakymas dėl Lietuvos miškingumo didinimo programos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2003, Nr. 1-10
36. LR Aplinkos ministro įsakymas Dėl Lietuvos miškų ūkio politikos ir jos įgyvendinimo strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 93-4029
37. LR Aplinkos ministro įsakymas Dėl šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų išdavimo ir prekybos jais tvarkos aprašo patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2004, Nr. 78-2764
38. LR Aplinkos ministro įsakymas Dėl šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų išdavimo ir prekybos jais tvarkos aprašo patvirtinimo pakeitimo // Valstybės žinios. – 2010, Nr. 20-947
39. LR Aplinkos ministro įsakymas Dėl valstybinių miško medelynų modernizavimo programos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2003, Nr. 85-3889
40. LR biokuro, biodegalų ir bioalyvų įstatymas // Valstybės žinios. – 2004, Nr. [64-1940](#)
41. LR įstatymas dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolo ratifikavimo // Valstybės žinios. – 2002, Nr. IX-1203
42. LR Klimato kaitos valdymo finansinių instrumentų įstatymas // Valstybės žinios. – 2009, Nr. [87-3662](#)
43. LR Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. [47-1469](#).
44. LR Seimo nutarimas dėl Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos ratifikavimo // Valstybės žinios. – 1995, Nr. I-812
45. LR Seimo nutarimas Dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 1999, Nr. 86-2568
46. LR Seimo nutarimas Dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2002, Nr. [99-4397](#)
47. LR Seimo nutarimas Dėl nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2007, Nr. 11-430
48. LR Seimo nutarimas Dėl valstybinės ilgalaikės raidos strategijos // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 113-5029

49. LR Seimo nutarimas Dėl Valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. –1996, Nr. 103
50. LR Užsienio reikalų ministerija. Kova su klimato kaita // <http://www.urm.lt/index.php?-1505778883> [žiūrėta 2010 09 16]
51. LR Vyriausybės nutarimas Dėl JT bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos patvirtinimo // Valstybės žinios. - 2008, Nr. 19-685
52. LR Vyriausybės nutarimas Dėl Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo nacionalinės strategijos // Valstybės žinios. – 1996, Nr. 105-2409.
53. LR Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 rugsėjo 11 d. nutarimo Nr. 1160 „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ pakeitimo // <http://www.smm.lt/veikla/dokumentai/veiklos/0.816819001255418152.pdf> [žiūrėta 2011 02 18]
54. LR Vyriausybės nutarimas Dėl Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 60-2424
55. LR Vyriausybės nutarimas Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo // Valstybės žinios. – 2003, Nr. 89-4029
56. LR Vyriausybės nutarimas Dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo 2008–2010 metų programos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2008, Nr. 124-4718
57. LR Žemės ūkio ministerija, Bendrosios žemės ūkio politikos pokyčiai svarbūs visoms šalims narėms // http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=3424&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=1&list=50 [žiūrėta 2010 07 23]
58. LR Žemės ūkio ministerija. Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programa // http://www.zum.lt/documents/kaimo_pletros_depart/KPP_2007-2013_%28LT_2010-12-02%29.pdf [žiūrėta 2010 11 09]
59. LR Žemės ūkio ministerija. Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programa // http://www.zum.lt/documents/kaimo_pletros_depart/KPP_2007-2013_%28LT_2010-12-02%29.pdf [žiūrėta 2010 11 09]
60. LR Žemės ūkio ministerija. [Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programa. I priedas „Priemonių aprašymai“](#) // http://www.zum.lt/documents/kaimo_pletros_depart/KPP_2007-2013_I_priedas_%28LT_2010-12-02%29.pdf [žiūrėta 2010 10 15]
61. LR Žemės ūkio ministerija. Rekomenduotina Lietuvos Respublikos pozicija dėl Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) nuostatų po 2013 metų // http://www.zum.lt/documents/Pozicija_%2010-12-06_LT.pdf [žiūrėta 2011 01 18]

62. LR Žemės ūkio ministro įsakymas Dėl žemės, maisto ūkio ir kaimo plėtros mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros 2007–2013 metų programos patvirtinimo // Valstybės žinios. – 2007, Nr. 83-3403
63. LR Žemės ūkio rūmai. ŽŪM informacija: Lietuvos pozicija dėl komunikato, skirto BŽŪP po 2013 metų // <http://www.zur.lt/index.php?-1216675485> [žiūrėta 2011 01 08]
64. Luobikienė I., Socialinių tyrimų metodika. - Kaunas: „Technologija“, 2006. – 45 p. – ISBN 9955-25-122-0
65. Maniokas K. Pasitenkinimas demokratija, gerovė ir viešoji politika: gerovės valstybės kūrimo perspektyvos Lietuvoje // Politologija. – 2005, Nr. 2(38), p. 56, – ISSN 1392-1681
66. Mestre-Sanchis F., Feijoo-Bello M. L. Climate Change and its Marginalizing Effect on Agriculture // Ecological Economics, 2009, vol. 68, no. 3, p. 896–904. // http://www.sciencedirect.com/science?ob=ArticleURL&udi=B6VDY-4TF98NK-1&_user=10&_rdoc=1& [žiūrėta 2009 11 26]
67. Ministerijoje pristatytas komunikatas dėl BŽŪP ateities // <http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/7829/> [žiūrėta 2010 12 11]
68. Ministry of Agriculture of the Czech Republic. The Common Agricultural Policy After 2013 - an opportunity for Modernisation. A Perspective from Czech Republic // http://eagri.cz/public/web/file/90691/The_Common_Agricultural_Policy_after_2013_a_perspective_from_the_CRen.pdf [žiūrėta 2011 01 14]
69. Ministry of Food, Agriculture and Fisheries. Towards a New Common Agricultural Policy. Comments from the Danish Government to the Commission's Public Debate // http://www.fvm.dk/The_Comm_on_Agricultural_Policy.aspx?ID=44531 [žiūrėta 2011 02 15]
70. Moyer H. W., Josling T. E. Agricultural Policy Reform: Politics and Process in the EU and the USA // Journal of Agricultural Economics, Vol 57, No. 1, 2006, 145-148
71. Olesen J. E., Bindi M.. Consequences of Climate Change for European Agricultural Productivity, Land and Policy // Europea Journal of Agronomy, 2002, vol. 16, no. 4, p. 239–262. // http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6T67455VSD71&_user=10&_rdoc=1 [žiūrėta 2009 11 12]
72. Portuguese Agriculture and the Future of the CAP After 201. Working Paper prepared by the Expert Group established by Order No. 7164/2010 of the Minister of Agriculture, Rural Development and Fisheries // http://www.gpp.pt/pac2013/en/Docs/CAP_post2013_ExpertGroup_EN.pdf [žiūrėta 2011 02 12]
73. Roots E. F.. Climate Change: High – Latitude Regions // Springer Netherlands, 2004, vol. 15, no. 1 – 2. p. 223 – 253. //

- <http://www.springerlink.com/content/hq7rrnw45711h053/> [žiūrėta 2009 11 16]
74. Stehr N. The Social Construct of Climate and Climate Change // *Climate Research*, 1995, vol. 5, p. 99–105. // <http://www.int-res.com/articles/cr/5/c005p099.pdf> [žiūrėta 2009 11 23]
 75. Taminskas J. ir kt. Sezoninio įšalo gylis Lietuvoje. Vilniaus pedagoginis universitetas, Studentų g. 39, LT-08106, Vilnius, *Annales Geographicae* 39(1) t., 2006, ISSN 0132–3156
 76. Trakelis D. ES persikirstomųjų politikų reformos: ES plėtros veiksnio vaidmuo. Daktaro disertacija // Vilnius, 2009
 77. Understanding Climate. World Meteorological Organization // http://www.wmo.int/pages/themes/climate/understanding_climate.php [žiūrėta 2011 02 08]
 78. Valackienė A., Sociologinis tyrimas. – Kaunas: „Technologija“, 2004. – 33 p. – ISBN 9955-09-763-9
 79. Vitkus G. Europos Sąjunga: enciklopedinis žinynas. – Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 51. – ISBN 9955-501-00-6
 80. Žalakevičius M. Klimato kaitos poveikio ekosistemoms ir jų sudėtinėms dalims pastarųjų dešimtmečių tyrimai Lietuvoje. J. Baršienė ir kt. Biota ir globali kaita II. – Vilnius: Vilniaus universiteto Ekologijos institutas, 2008.. – ISBN 978-9955-815-16-7
 81. Žalakevičius M.. Wildlife Response to Climate Warming: Evidence, Future Research and Co-operation prospects // *Acta Zoologica Lituanica*, 2005, vol. 15, no. 2, p. 199–203. – ISSN 1392-1657
 82. Žalakevičiūtė R., M. Žalakevičius. General Aspects of the Effect of Climate and Climate Change on Ecosystems and on the Biology and Ecology of the Flora and Fauna // *Acta Zoologica Lituanica*, 2001, vol. 11, no. 2, p. 121–131. – ISSN 1392-1657
 83. Žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos įgyvendinimo, ekonominių ir socialinių 2008 metų programos darbo Nr. 115. Rizikos dėl klimato kaitos identifikavimas ir rizikos valdymo priemonių plano parengimas. Ataskaita. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Kaimo plėtros skyrius // Vilnius 2009
 84. 1957 m. Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartis // *Valstybės žinos* 2004, Nr. 2-2.
 85. 1992 m. JT Bendroji klimato kaitos konvencija // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=241643 [žiūrėta 2009 12 15]

Petkūnas A. Klimato kaitos vaidmuo Europos Sąjungos Bendrojoje žemės ūkio politikoje / Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. G. Kazėnas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Politikos ir vadybos fakultetas, Politikos mokslų katedra, 2011. – 99 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas klimato kaitos vaidmuo bei jo atsiradimo prielaidos ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje. Darbas sudarytas iš keturių dalių. Pirmą darbo dalį paremta išstudijuotos literatūros apžvalga, kuri orientuota į straipsnių, mokslo darbų analizę, t.y. analizuojami klimato kaitos teoriniai aspektai: klimato kaitą sukeliantys veiksniai, klimato kaitos požymiai, grėsmės ir galimybės kylančios dėl klimato kaitos ES ir Lietuvos žemės ūkiui. Antroji darbo dalis susijusi su BŽŪP raidos etapų apžvalga, tyrinėjama kokie reformų elementai sudarė prielaidas klimato kaitos atsiradimui ir jos vaidmens stiprinimui, taip pat nagrinėjamos ateinančio BŽŪP 2014–2020 m. laikotarpio perspektyvos klimato kaitos atžvilgiu. Trečioje darbo dalyje apžvelgiamos Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. priemonės nukreiptos į klimato kaitos rizikų mažinimą, bei analizuojamas minėtų rizikų teisinis reglamentavimas Lietuvoje bei Lietuvos pozicija dėl BŽŪP po 2013 m. klimato kaitos atžvilgiu. Ketvirtoje darbo dalyje tiriama klimato kaitos įtaka ES Bendrajai žemės ūkio politikai, pateikiami atlikto kokybinio tyrimo rezultatai.

Pagrindiniai žodžiai: ES Bendroji žemės ūkio politika, klimato kaita, žemės ūkis.

Petkūnas A. The Role of the Climate Change in the European Common Agricultural Policy/ Master's Work European Union Policy and Administration. Supervisor doc. dr. G. Kazėnas. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Department of Political Sciences, Mykolas Romeris University, 2011. – 99 p.

ANOTATION

The role of climate change and its legislative history in the Common Agricultural Policy of EU were analysed in the thesis paper. The paper consists of four parts. The first part is based on the review of the literature studied, which focuses on the articles, analysis of research work, namely analysis of the theoretical aspects of climate change: indicators of climate change, risks and opportunities posed by climate change to the EU and Lithuania's agriculture. The second part concerns review of the development stages of the CAP, analyses what elements of the reforms acted as preconditions for the emergence of climate change and strengthen its role, as well as addressing the CAP perspectives on climate change for the next period of 2014-2020. The third parts provides an overview of the Lithuanian Rural Development Plan measures for 2007-2013 aimed at reducing the risks of climate change, and analyze the risks of legal regulation in Lithuania and the Lithuanian position on the CAP climate change after year 2013. In the fourth part it is presented a qualitative study of climate change impact on the Common Agricultural Policy of the EU.

Key words: Common agricultural policy, climate change, agriculture.

Petkūnas A. Klimato kaitos vaidmuo Europos Sąjungos Bendrojoje žemės ūkio politikoje / Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. G. Kazėnas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Politikos ir vadybos fakultetas, Politikos mokslų katedra, 2011. – 99 p.

SANTRAUKA

Klimato kaitos keliami iššūkiai yra aktualūs ir visuotinai pripažinti. Klimato kaita verčia prisitaikyti netik gyventojus, gamtą, bet verčia atitinkamai pritaikyti ir vykdoma politiką. BŽŪP reformų eigoje iš maisto gamybai skatinti skirtos politikos tapo į vartotojų poreikius bei aplinkosaugą orientuota politika. Kyla klausimas, kokią įtaką klimato kaita daro ES Bendrosios žemės ūkio politikos formavimui ir koks klimato kaitos vaidmuo yra netik dabartinėje BŽŪP, bet ir artimiausioje šios politikos perspektyvoje.

Šio magistro baigiamojo darbo tikslas yra įvertinti klimato kaitos vaidmenį ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje.

Darbe nagrinėjama užsienio ir Lietuvos mokslinė literatūra padėjo suformuoti darbo uždavinius ir įsitikinti darbo temos pasirinkimo pagrįstumu. LR ir ES teisės aktų bei kitų dokumentų analizė leido identifikuoti kovos su klimato kaitos rizikomis instrumentus ir sąlygas jiems atsirasti BŽŪP, o taip pat įvertinti klimato kaitos rizikų teisinį reglamentavimą. Ši literatūros analizė bei Lietuvos ekspertų nuomonės leido patvirtinti iškeltą hipotezę, kad *klimato kaita ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje vaidina vis didesnį vaidmenį*.

BŽŪP gali būt tam tikras pagrindas tiek kovojant su klimato kaita, tiek prisitaikant prie jos, tačiau su šiuo ateities iššūkiu susijusių priemonių įgyvendinimas turi būti betarpiškai koordinuojamas su kitomis ES vykdomomis politikos sritimis.

Petkūnas A. The Role of the Climate Change in the European Common Agricultural Policy/ Master's Work European Union Policy and Administration. Supervisor doc. dr. G. Kazėnas. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Department of Political Sciences, Mykolas Romeris University, 2011. – 99 p.

SUMMARY

Climate change challenges are relevant and universally accepted. Climate change requires not only accommodation of people and nature, but also it requires the adaptation of policy. During the development of CAP reforms this policy became more oriented towards needs of consumer and environment than addressing promotion of food production. The question is what kind of impact makes climate change to the development of the Common Agricultural Policy of the EU and what role climate change plays not only the current period of the CAP, but in the nearest future of this policy as well.

The purpose of this work is to evaluate the role of climate change in the Common Agricultural Policy of the EU.

The scientific literature of foreign and Lithuanian authors helped to indicate and set the tasks for this work and to support the validity of the chosen subject.

Lithuania and the EU legislation and analysis of other documents allowed to identify the instruments for the fight against risks of climate change and evaluate the conditions for rise of these instruments in the CAP, as well as assessing the risks of climate change in the legal framework. This literature review and expert opinion of Lithuania has confirmed the hypothesis that *climate change plays an increasingly important role in the Common Agricultural Policy of the EU.*

The CAP may be applied to a certain extent in the fight against climate change and adapting to it, but the implementation of the measures related to this challenge has to be directly coordinated with other EU policy areas.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1.

I kryptis – Žemės, vandens ir kitų gamtos išteklių tvaraus naudojimo, kraštovaizdžio ir bioįvairovės išsaugojimo tyrimai

MTEP užduotis	Įgyvendinimo priemonės (tyrimų kryptys)
<i>Pasiūlyti metodus ir priemones biologinei įvairovei išsaugoti ir gausinti, atsižvelgiant į besikeičiančias agroklimato sąlygas</i>	Skirtingų ūkininkavimo sistemų įtaka ekologiškai pusiausvyrai, kraštovaizdžiui ir bioįvairovei
	Biologinės įvairovės išsaugojimo ir palaikymo priemonės
	Klimato kaitos įtaka agroekosistemoms
	Žemės ir maisto ūkio produkcijos gamybos technologijų, turinčių mažesnį poveikį aplinkai bei mažiau veikiančių pačios aplinkos, kūrimas
<i>Pateikti siūlymus dirvožemio derlingumui didinti, žemėvaldoms konsoliduoti, melioracijos sistemoms pertvarkyti</i>	Dirvožemio savybių integralumo saugojimas ir gerinimas, antierozinių priemonių sistema, dirvožemio našumo potencialo didinimas ir apsauga nuo žalingų antropogeninių veiksnių bei kintančio klimato padarinių
	Melioracijos sistemų pertvarkymas ir modernizavimas bei racionalus naudojimas
<i>Moksliskai pagrįsti racionalaus žuvų išteklių vidaus vandenyse naudojimo ir gausinimo metodus</i>	Vidaus vandenų telkinių žuvų racionalus naudojimas ir gausinimas
	Kuršių marių, Kauno marių, Kaišiadorių HAE aukštutinio baseino, Nemuno deltos žuvų racionalus naudojimas ir gausinimas
	Akvakultūros tyrimai

II kryptis – Naujų metodų ir procesų paieška ir adaptavimas, energiją ir aplinką tausojančių žemės ir maisto ūkio technologijų kūrimas ir esamų tobulinimas, kuriant didesnės pridėtinės vertės saugius ir kokybiškus žemės ūkio ir maisto produktus.

MTEP užduotis	Įgyvendinimo priemonės (tyrimų kryptys)
<i>Gerinti augalų savybes ir žaliavos kokybę</i>	Intensyvaus ir tausojančio ūkininkavimo poreikius atitinkančių augalų veislių kūrimas ir tobulinimas
	Augalų ligų ir kenkėjų prognozavimo ir prevencijos modeliavimas, tolerancijos abiotiniams veiksniams priežastingumas ir jos didinimas
	Tikslinės paskirties augalininkystės produkcijos kokybės parametrų valdymas
<i>Didinti naminių gyvūnų produktyvumą ir produkcijos kokybę</i>	Naujų metodų taikymas Lietuvoje veisiamų gyvulių veislių produktyvumui didinti ir ūkinėms savybėms gerinti
	Gyvūnų neužkrečiamų ir užkrečiamų ligų tyrimas, prevencijos modeliai
	Inovatyvios pašarų ruošimo ir gyvūnų šėrimo technologijos
<i>Sukurti saugias ir ekonomiškai racionalias augalų ir gyvūnų auginimo technologijas</i>	Energiją taupančios, žmogui ir aplinkai saugios žemės ūkio produkcijos gamybos technologijos ir sistemos
	Ekologiškų maisto žaliavų auginimo ir jų perdirbimo technologijos
	Žemės ūkio gyvūnų laikymo technologijų poveikis gyvūnų gerovei, sveikatingumui ir aplinkai
	Žemės ūkio produkcijos žaliavų laikymo technologijų tobulinimas
	Vaistažolių, dekoratyvinių ir netradicinių augalų auginimo Lietuvoje ir prekinio paruošimo technologijų kūrimas
	Genetiškai modifikuotų augalų auginimo tikslingumas ir rizikos pasekmių įvertinimas

<i>Kurti aukštesnės pridėtinės vertės ir saugius maisto produktus</i>	Inovatyvios technologijos naujiems, „nišiniams“, aukštesnės pridėtinės vertės maisto produktams kurti
	Naujų maisto ingredientų ir jų kombinacijų, specialios sudėties žaliavų ištyrimas ir naudojimas pageidaujamos savybėmis pasižymintiems maisto produktams kurti
	Maisto grandinės saugos užtikrinimas – sistemų ir metodų, skirtų nuolatiniam gamybos bei tiekimo procesų saugumui gerinti, kūrimas
	Kenksmingų medžiagų ir žalingų mikroorganizmų atsiradimo, išlikimo, kaupimosi ir pakartotinio patekimo maisto grandinėje priežastingumas ir prevencija
<i>Kurti funkcionalių, specialios paskirties maisto produktus</i>	Augalų ir mikroorganizmų panaudojimas natūralių tikslinių produktų (maisto papildų, maisto priedų, ekologinių polimerų) gamybai
	Natūralių biologiškai aktyvių augalinės kilmės medžiagų išskyrimas, cheminės sudėties identifikavimas, perspektyvių funkcinių ir technologinių savybių nustatymas
	Naujų funkcionalių, specialios paskirties maisto produktų ir tradicinių produktų vertės padidinimo iki funkcionalaus maisto gamybos technologijos

III kryptis – Atsinaujančių energijos šaltinių paieška, technologijų kūrimas ir racionalus panaudojimas.

Uždavinys MTEP	Igyvendinimo priemonės (tyrimų kryptys)
<i>Kurti ir tobulinti biomasės panaudojimo biokuro gamybai ir kitiems techniniams poreikiams technologijas</i>	Bioenergetinių augalų auginimo regioninė specializacija, auginimo ir pirminio perdirbimo technologijos
	Antrosios kartos biodegalų gamybos technologijos
	Biotechnologijos biokuro gamybai
	Žemės ūkio produkcijos panaudojimo chemijos pramonei technologijos

IV kryptis – Žemės ūkio verslo bei kaimo ekonominių ir socialinių procesų modeliavimas.

MTEP užduotis	Igyvendinimo priemonės (tyrimų kryptys)
<i>Kurti ir adaptuoti konkrečiai vietovei kaimo ekonominės ir socialinės raidos modelius, pateikti mokslines rekomendacijas kaimo konkurencingumui ir gyvybingumui didinti</i>	Bendrosios žemės ūkio politikos pokyčių ir jų įtakos Lietuvos žemės, maisto ūkiui ir kaimo plėtrai prognozavimas ir adaptavimas
	Ūkininkavimo rizikos valdymo instrumentų efektyvumas
	Ūkininkų, žemės ūkio bendrovių, kitų žemės ūkio įmonių bei žemės ūkio produkciją perdirbančių įmonių ekonominės veiklos modeliavimas
	Kaimo gyvenamųjų vietovių raidos ir gyvenimo kokybė regioniniu pjūviu
	Kaimo ekonominės veiklos diversifikavimo kryptys regioninės specializacijos modelyje
	Veiksniai, turintys įtakos atskirčiai tarp miesto ir kaimo bei atskirų regionų
	Žmogiškųjų išteklių potencialas, kaimo gyventojų bendruomeniškumo ir partnerystės įtaka kaimo plėtrai ir vietos problemų sprendimui
	ES ir valstybės finansinių instrumentų efektyvumas ir jų poveikio makroekonominiams šalies rodikliams modeliavimas

Priedas Nr. 2

Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo iki 2012 metų nacionalinės strategijos priemonės, kurių vykdytojas Žemės ūkio ministerija.

Tikslai	Uždaviniai	Priemonės	Įvykdymo terminas	Vykdytojai
2. Užtikrinti kraštovaizdžio, ekosistemų ir biologinės įvairovės pažeidžiamumo vertinimą ir prisitaikymo galimybių planavimą	2.2. Užtikrinti kraštovaizdžio, ekosistemų, saugomų teritorijų ir biologinės įvairovės išsaugojimą parengiant klimato kaitos poveikio švelninimo planus ir numatant konkrečias prisitaikymo priemones	2.2.1. Parengti klimato kaitos poveikio karstiniam regionui ir kitoms jautrioms teritorijoms švelninimo priemonių planą	2011 metai	Aplinkos ministerija, Žemės ūkio ministerija
		2.2.2. Parengti ir įgyvendinti pelkių apsaugos, baigtų eksploatuoti ir nenaudojamų durpynų tvarkymo, atsižvelgiant į būsimą klimato kaitos poveikį, priemones	2009–2012 metai	Aplinkos ministerija, Žemės ūkio ministerija
		2.2.4. Skatinti ekologinių ūkių plėtrą	2008–2012 metai	Žemės ūkio ministerija, Aplinkos ministerija
3. Mažinti energetikos, pramonės, transporto, žemės ir miškų ūkio sektorių poveikį klimatui	3.1. Mažinti energetikos, pramonės įmonių ir žemės ūkio išmetamą šiltnamio dujų kiekį	3.1.4. Tobulinti agrarinės aplinkosaugos programų rėmimo mechanizmus	2008–2012 metai	Žemės ūkio ministerija, Aplinkos ministerija
		3.1.5. Skatinti biodegalų gamybą ir energetinių augalų, skirtų biodegalams gaminti, auginimą	2008 metai	Žemės ūkio ministerija, Ūkio ministerija
	3.3. Mažinti transporto priemonių išmetamųjų dujų kiekį	3.3.2. Parengti priemones, sudarančias sąlygas biodegalų naudojimo plėtrai, siekiant įgyvendinti Europos Sąjungos reikalavimus	2011–2012 metai	Ūkio ministerija, Susisiekimio ministerija, Aplinkos ministerija, Žemės ūkio ministerija
	3.4. Skatinti energetikos, pramonės, transporto, žemės	3.4.2. Skatinti apsauginių juostų sodinimą žemės ūkio naudmenose, siekiant	2008–2012 metai	Žemės ūkio ministerija, Aplinkos ministerija

Tikslai	Uždaviniai	Priemonės	Įvykdymo terminas	Vykdytojai
	ir miškų ūkio sektorių prisitaikymą prie kintančių klimato sąlygų, išsaugoti ir didinti miškų plotus	sumažinti vandens ir vėjo eroziją, išsaugoti vandens atsargas dirvoje		
		3.4.3. Parengti rekomendacijas ūkininkams dėl prisitaikymo priemonių prie numatomo klimato ekstremalumo didėjimo	2011 metai	Žemės ūkio ministerija
		3.4.4. Įgyvendinti neproduktyvios žemės apželdinimo mišku priemones, siekiant Lietuvos miškingumą padidinti 3–5 procentais	2008–2012 metai	Aplinkos ministerija, Žemės ūkio ministerija
5. Mažinti klimato kaitos poveikį žmonių sveikatai, vystyti mokslinius tyrimus ir ugdyti visuomenės sąmoningumą kovoje su klimato kaita	5.2. Plėtoti mokslinius tyrimus, vystyti technologijas, skirtas klimato kaitos pasekmių įvertinimui ir švelninimui	5.2.4. Parengti mokslinę studiją, skirtą žemės ūkio pritaikymui prie kintančio klimato sąlygų	2009–2010 metai	Žemės ūkio ministerija, Aplinkos ministerija

Priedas Nr.3.**Tyrimo instrumentarijus**

1. Kaip Jūs galėtumėte apibūdinti dabartinį klimato kaitos ir ES žemės ūkio santykį?
2. Kaip apibūdintumėte klimato kaitos vaidmenį BŽŪP ir jį lėmusius veiksnius?
3. Kaip vertintumėte galimybes skirti didesnę finansavimą kovai su klimato kaitos rizikomis BŽŪP po 2013 m.?
4. Kokias matote klimato kaitos vaidmens perspektyvas ateities BŽŪP?
5. Kokia Jūsų nuomone turėtų būti ateities BŽŪP struktūra, kiek ji turėti ramsčių ir kodėl (ar turėtų būti horizontalus klimato kaitos ramstis)?
6. Kaip vertinate klimato kaitos įtaką Lietuvos žemės ūkiui?
7. Kaip vertinate klimato kaitos faktorių Lietuvos pozicijoje dėl BŽŪP po 2013 m.?

Priedas Nr. 4.**Interviu dalyvavusių ekspertų duomenys**

	Nr.	Lytis	Išsilavinimas	Profesinės veiklos sritis
Praktikai	1.	Vyras	Aukštasis universitetinis	Ūkininkų savivaldos atstovas
	2.	Vyras	Aukštasis universitetinis	Žemės ūkio bendrovės atstovas
	3.	Vyras	Aukštesnysis	Ūkininkas
Teoretikai	4.	Moteris	Aukštasis universitetinis	Aukštosios mokyklos dėstytoja
	5.	Vyras	Socialinių mokslų daktaras	Aukštosios mokyklos dėstytojas
	6.	Vyras	Socialinių mokslų daktaras	Aukštosios mokyklos dėstytojas
Politikos formuotojai	7.	Vyras	Aukštasis universitetinis	Žemės ūkio ministerijos atstovas
	8.	Moteris	Aukštasis universitetinis	Žemės ūkio ministerijos atstovė
	9.	Vyras	Aukštasis universitetinis	Žemės ūkio ministerijos atstovas